

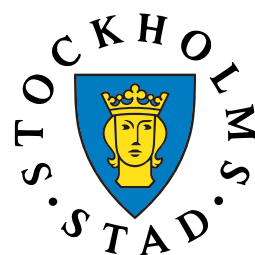
**Nya gifter -
nya verktyg**

ISSN 1653-9168

Attityder till farliga kemiska ämnen i varor

Marianne Lindström
Institutionen för Naturvetenskap, Högskolan i Kalmar

Under åren 2004-2008 driver Miljöförvaltningen tillsammans med Stockholm Vatten AB projektet Nya gifter – Nya verktyg med finansiering ur stadens Miljömiljard.

Projektets mål är att ta fram information om vilka ämnen som bör prioriteras i stadens miljögiftsarbete, både i form av åtgärder och miljöövervakning. Det ska också beskriva var i staden de prioriterade ämnena används, hur de når stockholmsmiljön och vad staden och andra aktörer kan göra för att minska de problem som är förknippade med miljögifter i Stockholm.

En sammanfattande slutrapport kommer att publiceras under våren 2008.

Varje författare ansvarar för innehållet i respektive delrapport.

Stockholm 2007

Omslagsillustration:
Tobias Flygar

Ett samarbete mellan:

ISSN: 1653-9168

Innehåll

Sammanfattning	2
Abstract	3
I Inledning	4
I.1 Problembeskrivning	4
I.2 Vilja att handla – möjlighet att påverka	6
I.3 Attityder	7
I.4 Ansvar	9
I.5 Oro	10
I.6 Kunskap	11
I.7 Beteende	11
I.8 Information - kommunikation	11
I.9 Syfte och frågeställningar	12
2 Metod	14
2.1 Fokusgruppsintervjuer	14
2.2 Enkätundersökning	16
3 Resultat	22
3.1 Attityder till innehållet i olika varor	22
3.2 Attityder till farliga kemiska ämnen i varor – prioriteringsfråga	26
3.3 Ansvar	27
3.4 Kunskap	32
3.5 Vilja och möjlighet att påverka samt beteende	35
4 Osäkerhet	45
5 Diskussion	47
5.1 Attityd till olika varor	47
5.2 Ansvar	49
5.3 Oro och personligt ansvar	50
5.4 Kunskap	51
5.5 Möjlighet att påverka och beteende	51
5.6 Strategier för att öka kunskap	52
6 Slutsatser	53
Osäkerhet	53
Attityd	53
Ansvar	53
Oro och personligt ansvar	54
Kunskap, påverkan och beteende	54
7 Åtgärder och ansvar	54
8 Referenser	56
Bilagor	60

Sammanfattning

Projektet ”Attityder till farliga kemiska ämnen i varor” ingår som en del i Stockholms stads Nya Gifter – Nya Verktyg. Undersökningen handlar om olika gruppers attityder till farliga kemiska ämnen i varor, vem/vilka som har ansvar för att minska dessa, det egna ansvaret, oro, vilken kunskap man har, hur man vill ha information samt vad man kan göra själv för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Fokusgruppsintervjuer gjordes med miljöexperter, företag, politiker och allmänhet där dessa frågor diskuterades. En enkät baserad på resultatet av fokusgrupperna skickades till 1000 invånare i Stockholms stad, 100 politiker, 100 miljöexperter och 200 företag. 472 besvarade enkäter kom tillbaka. Den låga svarsfrekvensen på 36 % kan bero på att många tyckte att frågan var känslig eftersom vi bl a tog upp frågor om eget ansvar och beteende. Bortfallet var störst i företagsgruppen. Resultaten från enkätundersökningen stöds dock av de kvalitativa intervjuerna i fokusgrupperna och de personer som har besvarat enkäten följde i stort sett den befolkningsstruktur som finns i Stockholm. Vi har i vår studie en lägre representation av yngre personer än genomsnittet i Stockholm och något fler kvinnor och högtbildade än genomsnittet i Stockholm.

De kriterier som upplevdes som viktigast vid val av varor var att varorna var fria från farliga kemiska ämnen, att de hade tydlig innehållsförteckning och att de var miljömärkta. Det var viktigast att minska farliga kemiska ämnen i mat och hygienartiklar och minst viktigt i elektronik och möbler. Det största ansvaret för att minska farliga kemiska ämnen i varor lades på de företag som tillverkar varorna. Lägst ansvar lades på konsumenterna och på de lokala politikerna. Företag, experter och politiker lade ansvar på varandra och gav därmed ett lägre ansvar till den egna gruppen. Kvinnor tog på sig ett större personligt ansvar än män för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Kvinnor upplevde att de i högre grad än män kunde påverka genom att köpa miljövänliga varor och de gjorde också så i praktiken. Nästan alla var oroliga för vilka konsekvenser farliga kemiska ämnen kan få för kommande generationer men också för miljön. Kvinnorna upplevde större oro än män.

För att öka det gemensamma ansvaret föreslås att experter, politiker, företag och massmedia samverkar och gör en gemensam ansats att minska farliga kemiska ämnen i varor. Forskare och miljöexperter bör bli bättre på att förmedla sin kunskap till allmänheten på ett populärvetenskapligt sätt. Dessa grupper har ansvar för att förtroendet hos allmänheten ska öka så att de kan gå ut och köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen. Utbildning om hur man kommunicerar risker bör genomföras i ovan nämnda grupper.

Ett utbildningsmaterial föreslås tas fram gemensamt av miljöexperter, företag och massmedia. Detta material kan användas som diskussionsunderlag i dialoggrupper på arbetsplatser eller i skolor. Oron för farliga kemiska ämnens påverkan på kommande generationer var stor, därför behövs en ökad diskussion om globala – lokala lösningar på problemen, bl a företagets sociala ansvar.

Abstract

The project "Attitudes towards hazardous chemicals in goods" is a part of City of Stockholm's "New Pollutants – New Tools". The investigation deals with attitudes towards hazardous chemical substances in goods, who is responsible for reducing those chemicals, peoples' own responsibility, worry, knowledge, how they want information and what they can do themselves for reducing hazardous chemicals in goods. Focus group interviews were made with environmental experts, companies, politicians and the public where those issues were discussed. A questionnaire based on the result of the focus group discussions were sent to 1000 people living in Stockholm, 100 politicians, 100 environmental experts and 200 companies. 472 inquiries were replied to. The low response rate 36 % may depend of a feeling that the issue touched upon peoples' emotions. Issues such as personal responsibility and behaviour could perhaps cause such feelings. The drop off was highest among the companies. The results of the investigation are though supported by qualitative interviews made in the focus groups and those who replied to the inquiry followed the population structure in Stockholm. Though we have a lower representation of young people than average in Stockholm and we have some more women and high educated people in our investigation group.

The criteria perceived as most important for choosing goods were the goods being free from hazardous chemical substances, the contents should be clear and the goods should be environmentally labelled. Most important was to decrease hazardous chemical substances in food and hygiene products and least important in electronic goods and furniture. Highest responsibility for decreasing hazardous chemical substances in goods was put on the companies producing goods. Lowest responsibility was allocated the consumers and the local politicians. The companies, experts and the politicians put high responsibility on each other and allocated the own group lower responsibility. Women put a higher responsibility on themselves than men did in decreasing hazardous chemical substances in goods. Women perceived that they to a higher degree than men could influence by buying environmentally friendly products and they also did so in their daily life. Almost all were worried about the consequences chemicals could have on future generations and on the environment. Women perceived more worry than men.

To increase the joint responsibility, we suggest that experts, politicians, companies and the media cooperate about decreasing hazardous chemical substances in goods. Researchers and environmental experts should be better on delivering their knowledge to the public in a popular scientifically way. Those groups are responsible for increasing the trust among people so they can go out and buy goods free from hazardous chemical substances. Education on how to communicate risks should be performed in the above mentioned groups.

A material for education should be produced by environmental experts, companies and media together. This material could be used as discussion material in dialogue groups at working places or in schools. People were worried about hazardous chemical substances influencing future generations, therefore there is a need for discussions on global – local solutions for the problems, for example social responsibility.

I Inledning

I.1 Problembeskrivning

”Jag tycker att man ska ha rätt till att gå till affären och köpa varor som inte innehåller giftiga kemikalier. Man ska inte behöva veta vad alla dessa kemikalier är för någonting utan man ska kunna lita på att det finns en säkerhet i de produkter som man har möjlighet att köpa” (citrat från en fokusgruppsintervju).

Projektet ”Attityder till farliga kemiska ämnen i varor” ingår som en del i Stockholms stads ”Nya Gifter – Nya Verktyg”. Syftet med projektet var att undersöka olika gruppers attityder till farliga kemiska ämnen i varor. De grupper som ingick i undersökningen var allmänhet, representanter från företag, miljöexperter och politiker. I gruppen miljöexperter ingick även ett fåtal upphandlare och konsumentvägledare. Undersökningen genomfördes i Stockholms stad under 2006. Syftet var också att undersöka olika gruppers kriterier vid val av varor och vem/vilka de ansåg skulle ta ansvar för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Frågor ställdes även om vilka kemiska ämnen och vilka miljömärken de kände till. Vidare undersöktes vad de olika grupperna ansåg att de själva hade möjlighet att göra för att minska farliga kemiska ämnen i varor, det egna beteendet, hur man skulle kunna öka kunskapen samt hur de själva ville ha information. Enligt tidigare forskning upplever människor det som mycket viktigt att minska användningen av giftiga kemikalier och allmänheten tog också på sig ett stort personligt ansvar för detta (Lindström och Küller, 2006). I denna undersökning vill vi bl a analysera om ovan nämnda forskningsresultat stämmer överens med Stockholmarnas attityder och upplevda ansvar. Vi vill också undersöka hur olika grupper ser på ansvarsfördelningen. Läger olika grupper ansvaret på individen eller finns det andra grupper i samhället som har högre ansvar?

Ett huvudproblem med dagens regler är att kemikalier anses oproblematisks till dess motsatsen har bevisats. Om man inte kan bevisa att ämnet är giftigt, som t ex att en kemikalie framkallar cancer, eller påverkar arvsmassan eller förmågan till fortplantning så är det oftast mycket svårt att besluta om riskbegränsning (Karlsson, 2006). Många miljöproblem är svåra att se och att bevisa. Eller så ser vi, men inser inte. Lundgren (2006) menar att orsaken till att vi inte gör något beror inte på att vi inte vet utan snarare på att vi inte vill. Att viljan saknas kan bero på kostnader och besvär och andra målkonflikter. Vi kör t ex inte bil för att förorena luften utan för att det är ett bekvämt och snabbt sätt att ta sig fram. Vissa miljöproblem accepteras därför att fördelarna bedöms vara större än nackdelarna. Det kan handla om ekonomiska risker och miljörisker mot varandra. Lundgren (2006) uppger vidare att det finns tre sidor av varje risk; riskens skapare (t ex industrin); riskens mottagare (t ex skogsägarna, konsumenterna...); riskens reglerare (regeringen, riksdagen, förvaltningen). I sista hand är det riskens reglerare som ska bestämma vad som är en rimlig risk. Vari består risken? Hur stor är den? Hur ska den mätas? Vilken risknivå är acceptabel? Kan man ersätta det riskabla ämnet med något mindre farligt? De som ger upphov till risken, riskens mottagare samt riskens reglerare har oftast olika åsikter om vad som är en risk. Det är viktigt att smälta samman vetande, makt och etik menar Lundgren (2006).

I Sverige antogs femton miljö kvalitetsmål av regeringen 1999. Ytterligare ett miljö kvalitetsmål, om biologisk mångfald, lades till under 2006. Miljö kvalitetsmålet ”Giftfri Miljö” innebär att: *”Miljön ska vara fri från ämnen och metaller som skapats i eller utvunnits av samhället och som kan hota människors hälsa eller den biologiska mångfalden. Inriktningen är att miljö kvalitetsmålet ska nås inom en generation”* (Miljödepartementet 1999). Inom miljö kvalitetsmålet finns nio olika delmål. Endast delmål 5 är uppnått, medan delmålen 4 och 8 anses kunna uppnås till år 2020. Delmålen 1, 2, 3, 6, 7 och 9 har bedömts vara svåra att uppnå inom en generation (Miljömålsrådet 2005):

1. Kemiska ämnens hälso- och miljöegenskaper ska vara bättre kända
2. Hälso- och miljöinformation ska finnas för varor som innehåller farliga ämnen
3. Särskilt farliga ämnen ska fasas ut
4. Hälso- och miljöriskerna med kemikalier ska minska fortlöpande
5. Riktvärden för miljö kvalitet
- 6, 7. Förorenade områden ska saneras
8. Åtgärdsprogram för kontinuerlig minskning av halterna av dioxiner i livsmedel ska finnas
9. Exponeringen för kadmium till befolkningen via föda och arbete ska inte äventyra folkhälsan.

Sverige har också antagit 11 nationella folkhälsomål. I mål nr 5 tar man upp frågan om Sunda och säkra miljöer och produkter: *Sunda och säkra miljöer och produkter är av grundläggande betydelse för folkhälsan och skall utgöra ett särskilt målområde. De framtida insatserna inom området skall utgå ifrån de av riksdagen beslutade miljö kvalitetsmålen och en kretsloppsstrategi som inkluderar en miljöorienterad produktpolitik samt de av riksdagen beslutade konsumentpolitiska målen. Insatserna för att skapa en säker trafikmiljö skall på samma vis utgå från de av riksdagen beslutade målen för transportpolitiken* (Statens folkhälsoinstitut 2006)

I Stockholms miljöprogram för 2003-2006 står det i delmål 2, Säkra varor: *”Vår miljö ska bli fri från gifter. Staden ska ställa krav på miljöanpassning av kemikalier, andra varor och tjänster. Staden ska föregå med gott exempel i sina miljökrav på till exempel byggmaterial, fordonsutrustning, elektronik och livsmedel. Kunskaperna om farliga ämnens effekter på människa och miljö ska öka. Likaså ska hushållens kunskaper om miljöanpassade varor och ekologiska livsmedel öka”* (Stockholms Miljöprogram, www.miljobarometern.se).

Beslut om att minska användningen av giftiga kemikalier togs vid FN:s konferens i Johannesburg om Hållbar Utveckling (World Summit on Sustainable Development WSSD 2002). WSSD förordade en klassificering och kartläggning av kemikalier så fort som möjligt med målet att systemet ska vara fullt operationellt år 2008. För att minska användningen av giftiga kemikalier skrev 151 länder under Stockholm konventionen om “Persistent Organic Pollutants” 2002. Konventionen trädde i kraft 2004 och är nu en internationell lag (Stockholm Convention 2001/2004).

EU beslutade 2006 om att anta en ny kemikalielag kallad REACH (Registration, Evaluation, Authorisation and restriction of Chemicals). Reglerna handlar om att vid

behov registrera, utvärdera, godkänna och begränsa kemiska ämnen inom EU. REACH är en kraftfull lag för att kartlägga, minska och reglera kemikalierisker. Det finns idag allvarliga brister i de regler som styr hanteringen av kemikalier inom EU och det finns fler än 30 000 kemiska ämnen på marknaden inom EU. Av dessa är det färre än 1 500 som verkligen har testats och bedömts någorlunda ingående vad gäller effekter på hälsa och miljö. Producenter och importörer i EU blir nu skyldiga att testa och bedöma riskerna med kemiska ämnen. REACH kräver kunskap av industrin om ämnenas egenskaper och hur omgivningen exponeras och påverkas. Industrin ska bedöma vilka åtgärder som behövs för en säker användning. 40 % av de ämnen som finns på EU:s marknad kan vara farliga och mindre än fem procent av dem har testats grundläggande för farlighet. Detta betyder att för 95 % av de kemiska ämnen som används inom EU saknas god kunskap om risker (Kemikalieinspektionen, www.kemi.se, 2007-02-05). REACH kommer inte att ge oss en giftfri miljö, menar Rudén (2006), men den är ett första litet steg. Kemikalier finns överallt i vår vardag, i luften, i maten, i vattnet, i kläder, hus, leksaker, förpackningar och i hudkrämer. I Europa används idag ca 70 000 enskilda kemikalier. För tiotusentals enskilda kemikalier saknas idag kunskap om hur hälsofarliga de är. Hur riskfylld en kemikalie är beror på hur giftig den är och hur mycket av kemikalien vi utsätts för (exponering). Utan kunskaper om kemikaliernas egenskaper kan vi inte bedöma riskerna med att använda dem. Det viktigaste med REACH är att generera sådana kunskaper. För de allra flesta ämnen kommer kunskaperna inte att räcka för att tillverkaren ska kunna ge tillräckligt bra riskinformation till konsumenterna. Ett förslag från forskarna är att märkningssystemet skulle få ett nytt varningsmärke. En kemisk produkt som är märkt med t ex ett frågetecken skulle kunna betyda att kemikalien är dåligt testad (Rudén, 2006).

1.2 Vilja att handla – möjlighet att påverka

Eagly och Chaiken (1993) menar att vårt beteende styrs av attityden till beteendet men även av subjektiva och personliga normer, kontroll samt av våra vanor och av vilken möjlighet vi har att kunna påverka. Enligt Stevens och Morris (2001) kommer känslan av att kunna påverka att öka sannolikheten att människor utför konstruktiva handlingar. Modellen "Theory of Planned Behaviour" (Ajzen, 1991) visar olika faktorer som kan påverka vår vilja att handla som sedan i sin tur påverkar beteendet (se Tabell 1)

Tabell 1. Theory of Planned Behaviour. Attityd, personlig och subjektiv norm, kontroll och kunskap påverkar viljan/handlingsbenägenheten att agera, vilket i sin tur påverkar beteendet.

Faktorer som påverkar viljan som i sin tur påverkar beteendet		
Attityder	Vilja/handlingsbenägenhet	Beteende
Personliga normer (personligt ansvar)		
Subjektiva normer (andras förväntningar)		
Oro - kontroll		
*Kunskap		

*Kunskap har lagts till modellen.

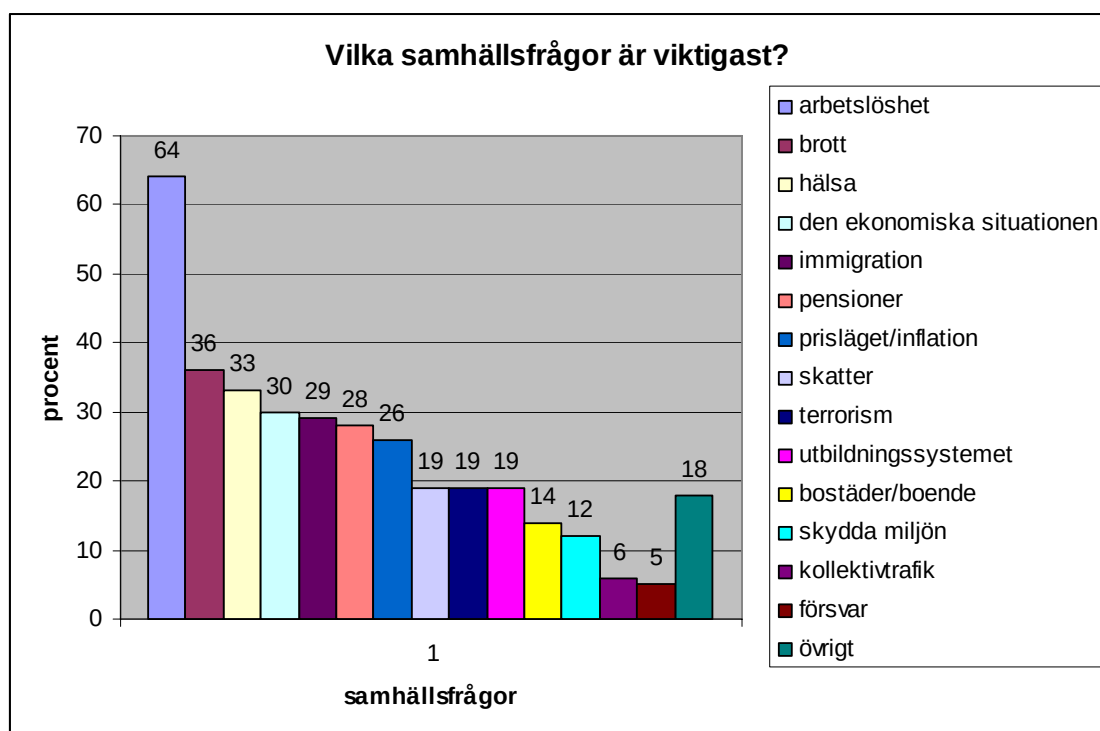

Om vi upplever att vi har stora möjligheter att påverka så är chansen större att vi verkligen utför något. I denna studie har vi undersökt olika gruppers upplevelser av vad de kan göra (vilja/handlingsbenägenhet) och vad de gör i praktiken. Upplever vi däremot att vi inte kan påverka och att det inte är någon idé att jag som enskild individ agerar, då känner man istället hjälplöshet och man kanske förnekar problemet. Vi har i denna undersökning analyserat den oro och osäkerhet man känner inför farliga kemiska ämnens påverkan på framtida generationer, på miljön och på hälsan. Direkta frågor om hjälplöshet har inte tagits med i undersökningen utan finns inbyggt i påståendena om oro och osäkerhet. De intervjuade ombads också värdera i hur hög grad de instämde i påståendet ”Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor”. Giftiga kemikalier är osynliga men de kan finnas i luften vi andas, i maten vi äter och i vattnet vi dricker. Miljöhoten är inte tydliga i vårt dagliga liv. Det är viktigt att komma över detta förnekande. Information om miljöhot måste följas upp av information om hur, när och på vilket sätt man kan arbeta för att undvika problemet (Angelöw and Jonsson, 1994).

1.3 Attityder

Ett flertal undersökningar har gjorts där man bitt människor prioritera hur viktiga miljöfrågorna är i förhållande till andra samhällsfrågor. I en studie prioriterades arbete och ekonomi högre än miljö- och hälsofrågor (Bennulf 1999). Bennulf menar att miljöengagemanget minskade mellan 1987 och 1999. En europeisk studie visade att våld, hälsoproblem, arbetslöshet, fattigdom prioriterades högre än miljöfrågor (European Commission, 1999).

En senare undersökning genomfördes av EU i 25 EU-länder visade att intresset för miljöfrågor har minskat ytterligare. De flesta tyckte att följande frågor var de viktigaste (se figur 1) (European Commission, 2007):

Figur 1 visar de samhällsfrågor som var viktigast i 25 EU-länder i Europa. Siffrorna i diagrammet visar svar (%) på vilken fråga som de ansåg var mest viktig. Flera alternativ kunde väljas.

Ytterligare en EU- studie genomfördes där man bl a frågade människor om vilka miljöhot de upplevde som störst. De svarande hade 15 olika miljöhot att ta ställning till. Resultatet visade att vattenföroreningar var det största miljöhotet (47 %), därefter uppgavs katastrofer orsakade av människan som t ex oljeutsläpp (46 %), klimatförändringen (45 %), luftföroreningar (45 %) samt kemikalier som finns i vardagliga produkter och deras påverkan på hälsan (35 %) (European Commission, 2005). I Världsnaturfondens undersökning bland 1000 svenskar 2006 ansåg de intervjuade att det största miljöhotet i framtiden var miljögifter (40 %) följt av klimatförändringen/-växthuseffekten med 25 %. Kvinnor (44 %) ansåg i högre grad än män (37 %) att miljögifter var det största miljöhotet i framtiden. Arbetare (43 %) tyckte att miljögifter var ett större hot i framtiden än vad tjänstemän (39 %) och egna företagare (31 %) tyckte (Världsnaturfonden, 2006, www.wwf.se).

Attityder till giftiga kemikalier samt upplevt ansvar undersöktes inom ett forskningsprojekt om attityder till hållbar utveckling (Lindström, 2003; Lindström och Küller, 2006). Politiker, tjänstemän, miljöombud och allmänhet i fyra svenska kommuner fick ta ställning till 20 påståenden om hållbar utveckling. Personliga intervjuer genomfördes med ovanstående grupper (160 personer) om deras inställning till hur viktiga olika miljö- och utvecklingsfrågor var för dem själva och den egna familjen, för kommunen och för världen. Personerna tillfrågades också om vem eller vilka som de ansåg ha ansvaret att agera, de själva, kommunens politiker eller regeringar, EU eller FN. Påståendet *"Minska användandet av giftiga kemikalier. Kemiska produkter kan skada både hälsa och miljö. De måste hanteras så att de inte förorsakar olyckor eller sprids i naturen"* rangordnades som nummer 4 (av 20) som viktigast för familjen, som nummer 7 som viktigt för kommunen och som nummer 9 som viktigt för världen. De tre påståenden som gavs högsta prioritet som viktiga för familjen och även för kommunen och världen var att "alla ska kunna andas ren luft", "bättre miljö leder till bättre hälsa" och "skydda och hushålla med färskvatten". Det fanns en signifikant skillnad i attityd mellan de fyra grupperna. Allmänheten och miljöombuden gav högre prioritet till att "minska användandet av giftiga kemikalier" på både lokal och global nivå än vad politiker och tjänstemän gjorde. Detta betyder att frågan om giftiga kemikalier upplevdes som viktigare för allmänheten än för politiker och tjänstemän.

Tabell 2 nedan visar resultatet av prioritering av vilka frågor för individen och vilka frågor man kunde ta individuellt ansvar för. Påståendena är rangordnade efter viktighet och ansvar. 1 betyder mest viktigt och högst upplevt ansvar och 20 betyder minst viktigt och lägst upplevt ansvar (Lindström och Küller 2006).

Prioritet - viktigt	Individuellt ansvar
1. Alla ska kunna andas ren luft	1. Minska användandet av giftiga kemikalier
2. Bättre miljö för bättre hälsa	2. Skydda och hushålla med färskvatten
3. Skydda och hushålla med färskvatten	3. Barn och ungdomar ska få påverka sin framtid
4. Minska användandet av giftiga kemikalier	4. Hushålla bättre med råvarorna
5. Skydda kust och hav mot utsläpp	5. Alla människor ska delta i Agenda 21-processen
6. Använd jordbruket rätt	6. Kvinnor ska få större inflytande
7. Barn och ungdomar ska få påverka sin framtid	7. Bättre miljö för bättre hälsa
8. Näringslivet ska vara med och ta ansvar för miljön	8. Kommunen ska samarbeta med invånarna

9. Hushålla bättre med råvarorna	9. Satsa mer på utbildning
10. Satsa mer på utbildning	10. Alla ska kunna andas ren luft
11. Använd skogen rätt	11. Alla djur och växtarter måste bevaras
12. Utrota fattigdomen på jorden	12,5. Miljö och utveckling beaktas i alla beslut
13. Miljö och utveckling beaktas i alla beslut	12,5. Skydda kust och hav mot utsläpp
14. Alla djur och växtarter måste bevaras	14. Utrota fattigdomen på jorden
15. Kvinnor ska få större inflytande	15. Använd föreningarnas erfarenheter
16. Forskningsresultat ska användas i samhället	16. Använd jordbruket rätt
17. Alla människor ska delta i Agenda 21-processen	17. Näringslivet ska vara med och ta ansvar för miljön
18. Kommunen ska samarbeta med invånar	18. Använd skogen rätt
19. Använd mark, berg och grus med måtta	19. Använd mark, berg och grus med måtta
20. Använd föreningarnas erfarenheter	20. Forskningsresultat ska användas i samhället

I.4 Ansvar

Vem/vilka ska ta ansvar för en gemensam resurs? Enligt Hardin (1968) drivs den enskilde individen av egenintresse för att maximera den personliga vinsten av en naturresurs. Eftersom tillgångarna på många naturresurser är stora i förhållande till den enskildes konsumtion har individen svårt att se konsekvensen av sitt eget agerande. Detta utgör inget större problem så länge naturresursen används i begränsad mängd av en liten grupp människor, men så snart resursen börjar utnyttjas av många eller med hög intensitet finns det en risk att resursen förstörs eller utplånas. I detta sammanhang utgör vår konsumtion av varor med innehåll av farliga kemiska ämnen en fara för naturresurser som vatten och luft. Om hela jordens befolkning förorenar luft och vatten mer och mer leder detta till att resurserna kollapsar. Detta innebär att miljön beror på både personliga handlingar t ex hur mycket kemikalier man använder i hushållet och på hur andra människor i andra delar av världen agerar. På samma sätt inverkar våra handlingar på andra människors förutsättningar att få ren luft eller rent vatten.

En studie om ansvar för att skydda biologisk mångfald visade att människor som är medvetna om vilka konsekvenser minskad biologisk mångfalden skulle få tog också på sig ett större personligt ansvar för att skydda den biologisk mångfalden än de som inte var så medvetna om konsekvenserna (Johansson och Lindström, 2006 manuskript).

De intervjuade personerna (politiker, tjänstemän, miljöombud och allmänhet) i undersökningen om attityder till Hållbar utveckling (Lindström 2003; Lindström och Küller, 2006) upplevde att de som individer kunde ta stort ansvar för att ”minska användandet av giftiga kemikalier” se Tabell 2). De intervjuade lade högre ansvar på sig själva än vad de gjorde på lokala politiker, regeringen och EU och FN. Som individer kunde de även ta på sig ett ganska stort ansvar för att ”skydda och hushålla med färskvatten” och att låta barnen och ungdomar vara med och påverka sin framtid. Det individuella ansvaret för att skydda luften var betydligt lägre. Ansvaret för ren luft lades i hög grad på regeringar, EU och FN (Lindström 2003; Lindström and Küller 2006).

Ovanstående forskning visar på att det finns ett utrymme för att ytterligare öka engagemang i frågan om att minska giftiga kemikalier. Människor har redan en positiv

attityd till frågan och även till att vara med och påverka. Många använde också miljövänliga produkter både i sitt arbete och privat.

Lundgren (2006) menar att tillverkare och importörer av kemikalier har ansvaret att försäkra sig om att de kemikalier de säljer är säkra utifrån sin egen kunskap och den kunskap som är allmänt tillgänglig i samhället. Det är myndigheternas uppgift att kontrollera att tillverkare och importörer tar sitt ansvar. Det finns en svaghet här, menar Lundgren, med dagens regler är det svårt för myndigheterna att kräva att kunskap tas fram av tillverkare och importörer för kemikalier som redan finns på marknaden (Lundgren, 2006).

1.5 Oro

Världsnaturfonden frågade 1000 svenskar om vad de oroade sig mest för inför framtiden. De intervjuade fick ta ställning till 13 olika samhällsfrågor. De svarande uppgav i första hand arbetslöshet (17 %), ekonomi/skatter/välfärd (9 %), utvecklingen inom sjukvård (8 %), bli gammal och sjuk (7 %) miljöhot (6 %) och brottslighet (6 %). Sist på listan kom globala fattigdomsfrågor (1 %) (Världsnaturfonden, 2006, www.wwf.se).

En undersökning om attityder till biologisk mångfald visade att människor i första hand oroade sig för vad som skulle hända med kommande generationer (social-altruistisk värdering) om den biologiska mångfalden stördes. I andra hand oroade man sig för vad som skulle hända med naturen (biosfärisk värdering) och i tredje hand oroade man sig för sig själv och sin egen hälsa (egoistisk värdering) (Johansson och Lindström, 2007, manuskript).

Ett flertal undersökningar visar på att det ofta är moraliska tankar och värderingar som styr våra handlingar. Om vi ställer höga krav på oss själva att leva miljövänligt så gör vi också ofta så. Kan vi också tänka oss in i vilka konsekvenser det får för andra personer och för miljön om vi inte lever på ett miljövänligt sätt så ökar detta möjligheterna för miljövänliga handlingar (Johansson och Lindström, 2006 manuskript; Kaiser and Scheuthle, 2003).

Enligt Lindén (1994) och Stern m fl (1993) är kvinnor mer oroade än män över miljöproblemen och visar också högre miljömedvetenhet (t ex har en mer positiv attityd till miljöförbättringar) och miljöengagemang (t ex deltar oftare i konkreta projekt) än män. Kvinnor utför dessutom flera och oftare miljöhandlingar (t ex köper oftare miljövänliga varor) än män (Lindén, 1994, Shiva, 1989, Zelezny, 2000). Det finns olika skolor om kvinnors förhållande till naturen. Enligt ekofeminismen är kvinnor närmare knutna till naturen än män beroende av biologiska faktorer (Shiva 1989). Andra forskare menar att kvinnors roll är socialt konstruerad. Forskningsresultat på senare tid visar att skillnaden mellan miljömedvetande mellan kvinnor och män är betydligt mindre. En internationell undersökning om miljömedvetande visade att det endast fanns en liten skillnad i miljömedvetande mellan könen. Kvinnor visade sig vara mer engagerade i beteenden som hade med hushållet att göra och männen i mer samhällsorienterade beteenden (Hunter m fl 2004).

1.6 Kunskap

Institutet för Miljömedicin i Stockholm leder ett EU-projekt kallat ATHON (Assessing the toxicity and hazard of non dioxinlike PCBs present in food). ATHON arbetar för att öka hälsan och välbefinnandet hos medborgarna, bland annat genom ökad kunskap om miljögifter i mat (Institutet för miljömedicin, 2007). En undersökning, genomförd i Jönköpings kommun, om vilka miljömärken man kände till visade att de flesta kände till KRAV, Bra Miljöval och i viss mån Svanen. Rättvisemärket var inte lika välkänt. De äldre, 65 – 79 år, hade sämre kunskaper om miljömärken. Ju högre utbildning man hade desto högre kunskap. Kvinnor hade högre kunskap om miljömärken än män och det kan bero på att de i högre grad gör inköpen (Jönköpings kommun, 2002). I en studie om Stockholmnas kunskaper om hur man gör för att leva miljövänligt svarade 73 % att de hade mycket eller ganska bra kunskap om hur de ska handskas med sitt avfall på ett miljövänligt sätt. Ungefär hälften säger sig ha mycket eller ganska bra kunskaper om hur man lever miljövänligt som konsument och vad man kan göra för att leva miljövänligt på energiområdet. Kvinnorna tyckte i högre grad än männen att det var viktigt att leva miljövänligt. Både män och kvinnor ansåg sig dock ha lika god kunskap om hur man gör för att leva miljövänligt (Utrednings- och Statistikkontoret, Miljöförvaltningen i Stockholm 2004)

1.7 Beteende

Undersökningar visar att det oftast är lättast att förändra beteende när handlingen är konkret och när den inte påverkar livsstilen alltför mycket. Ett flertal undersökningar pekar på att beteenden som sortera sopor, handla miljövänligt och spara på vatten är beteenden som människor är beredda att genomföra. Det svåraste beteendet att förändra är att ändra sitt transportbeteende, enligt Harland and Staats (1997).

Stockholms Utrednings- och Statistikkontor genomförde under 2004 en enkätundersökning om Stockholmnas miljöattityder. Undersökningen visade att över 70 % av de 3 400 svarande tyckte att det hade stor eller mycket stor betydelse för miljön om de lever miljövänligt. Kvinnor och högutbildade tyckte att det hade större betydelse än vad män och lågutbildade tyckte. På frågan om de brukar välja miljövänliga, ekologiska och/eller rättvisemärkta varor i butiken svarade 32 % att de oftast väljer miljövänliga varor. 22 % svarade att de oftast väljer ekologiska livsmedel medan 10 % svarade att de oftast köpte rättvisemärkta varor. Kvinnor och högutbildade handlade något oftare miljömärkt än vad män och lågutbildade gjorde. De flesta såg biltrafiken som ett miljöproblem (66 %) och de flesta åkte också kollektivt till sitt arbete (53 %). Det allmänna intresset för miljöfrågor bland Stockholmarna var ganska stort bland nästan hälften av dem som svarade på enkäten (47 %), varav 13 % var mycket intresserade. 29 % uppgav sig vara en liten aning intresserad av miljöfrågor medan 9 % var rätt så ointresserade och 2 % totalt ointresserade (Utrednings- och Statistikkontoret, Miljöförvaltningen i Stockholm 2004).

1.8 Information - kommunikation

En attitydundersökning bland EU:s medlemsländer (25 länder) visade att människor saknar information om hur kemikalier i vardagliga produkter påverkar hälsan. 41 % svarade att de saknar information om vilken påverkan kemikalier i vardagliga produkter har på hälsan. 40 % svarade att de saknade information om användningen av

genmodifierade organismer i jordbruket, 29 % om utarmningen av den biologiska mångfalden, 29 % om föroreningar från jordbruket och lika många (29 %) om förstörelsen av naturresurser (European Commission, 2005). Hur man ska kommunicera dessa problem och risker till människor diskuteras av bl a Breck (2002). Han menar att det finns ett ökat behov av att diskutera risker på ett meningsfullt sätt. Riskkonflikter t ex att befolkningens okunskap står mot experternas vetenskapliga auktoritet rymmer i själva verket etiska, sociala och värdemässiga aspekter. Tillit och erfarenhet är det också, i demokratisk mening, viktigt att lyfta fram. Menar vi samma sak med risk i betydelsen händelser som vi vill undvika? Vårt samhälle har blivit ett risksamhälle där risker alltid existerar – i medierna, i politiken och i allas medvetande. Det finns olika uppfattningar om vad risk är och många av dagens konflikter i medierna kan framstå som oförståeliga paradoxer. Man måste kartlägga vilka riskuppfattningar som finns och komma fram till en gemensam riskuppfattning för att på så sätt kunna arbeta fram en god riskkommunikation (Breck, 2002).

Information, utbildning och kommunikation är viktiga strategier och dessa kan underlätta möjligheten att komma över interna barriärer och förändra attityder, men steget till att ändra beteende kan vara långt. Gardner and Stern (2002) föreslår att man bildar mindre grupper som delar samma normer och värderingar, t ex att man använder sig av redan befintliga nätverk för att sprida kunskap. Till dessa gruppträffar kan även företag, experter och beslutsfattare engageras. Dessa grupper kan tillsammans sätta upp gemensamma mål som alla har intresse av att uppnå. Ansvarskänslan och självförtroendet kan då öka och känslan av att tillhöra en grupp kan inspirera till både attityd- och beteendeförändring.

1.9 Syfte och frågeställningar

Syftet med projektet var att undersöka olika gruppers attityder till farliga kemiska ämnen i varor. Syftet var också att undersöka olika gruppers kriterier vid val av varor och vem/vilka de ansåg skulle ta ansvar för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Vidare analyserades vad de olika grupperna ansåg att de själva kunde göra, det egna beteendet samt strategier för hur man kan öka kunskap samt hur information ska utformas.

De huvudsakliga frågeställningarna i denna studie var följande:

1. Vilken attityd har olika grupper i samhället till farliga kemiska ämnen i varor som elektronik, kläder, mat, hygienartiklar?
2. Är människor oroliga för vad varorna innehåller?
3. Hur stort ansvar anser de olika grupperna att olika aktörer i samhället har för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor (t ex kläder, elektronik, hygienartiklar)?
4. Vilka förväntningar upplever de olika grupperna att andra personer har på dem och hur ser de på sitt eget ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor?
5. Vilken kunskap har människor om olika kemiska ämnen (bromerade flamskyddsmedel, ftalater, triclosan, perfluorerade ämnen)?
6. Känner de till olika miljösymboler?
7. Vad kan de själva bidra med när det gäller att minska farliga kemiska ämnen i varor?

- 8 Hur arbetar de i vardagen för att minska farliga kemiska ämnen i varor?
9. Vad är viktigt för de olika grupperna för att öka deras kunskap om innehållet i de varor de köper?

2 Metod

2.1 Fokusgruppsintervjuer

Projektet genomfördes under 2006. För att undersöka den allmänna inställningen till farliga kemiska ämnen i varor gjordes först fokusgruppsintervjuer. Sådana intervjuer syftar till att klarlägga hur människor resonerar kring en speciell fråga (Wibeck, 2000). Vårt syfte var att utveckla frågan om farliga kemiska ämnen i varor. Vi ville veta hur människor resonerade kring just denna fråga. Under våren 2006 genomfördes fokusgruppsintervjuer med politiker (2 grupper), experter, upphandlare och allmänhet samt enskilda intervjuer med företag (2 intervjuer) och allmänhet (1 intervju). Vår ansats att göra fokusgruppsintervjuer visade sig vara mer komplicerad än vi trodde. Det var svårt att samla allmänheten till en gruppintervju och vi lyckades inte, trots ett flertal kontakter, samla en grupp med företagsrepresentanter till en intervju. Detta måste beaktas i den fortsatta diskussionen. Företagsrepresentanternas resonemang kring farliga kemiska ämnen känner vi därmed inte till lika bra som de andra gruppernas.

2.1.1 Urval – fokusgruppsintervjuer

Fritidspolitiker intervjuades vid två tillfällen. Vid den första fokusgruppsintervjun (s, v, mp) deltog 5 personer, 4 män och 1 kvinna. Åldern var mellan 35 och 72 år. Alla hade universitetsutbildning och både samhällsvetare och naturvetare var representerade. Samtliga hade barn och de upplevde att de kom i kontakt med farliga kemiska ämnen i arbetet några gånger per år medan de i hemmet kom i kontakt med dessa ämnen flera gånger i veckan. Vid andra intervjutillfället (kd, m, fp) deltog 4 män. Åldern var mellan 32 och 63 år. Samhällsvetare, naturvetare och tekniker var representerade. 2 hade barn. Samtliga upplevde att de inte alls kom i kontakt med farliga kemiska ämnen i sitt arbete men i hemmet kom de i kontakt med dessa ämnen någon gång i månaden.

Experterna representerades av 4 män och 3 kvinnor. Gruppen bestod av forskare, handläggare vid myndigheter och personer från miljöorganisationer. Vi ansåg att det var viktigt att höra hur en grupp som forskade om farliga kemiska ämnen och som även arbetade med mål och strategier för information till allmänheten resonerade kring denna fråga. Åldern var mellan 41 och 56 år. Alla hade universitetsutbildning och ett flertal var forskarutbildade inom miljökemi och organisk kemi. Samtliga hade barn. De flesta ansåg att de kom i kontakt med farliga kemiska ämnen dagligen, i både arbetet och i hemmet.

Upphandlare inom Stockholms stad representerades av 3 män och 3 kvinnor. Dessa personer arbetade dagligen med inköp av varor, därför var det viktigt att få deras åsikter om farliga kemiska ämnen i varor. Åldern var mellan 33 och 61 år. 4 hade universitetsutbildning och 2 gymnasieutbildning. Samhällsvetare och tekniker var representerade. 5 hade barn. De flesta ansåg att de kom i kontakt med farliga kemiska ämnen flera gånger per vecka, både i arbetet och i hemmet.

Företagen bestod av två separata intervjuer eftersom det inte var möjligt att kalla samman en grupp företagsrepresentanter till diskussion. Den första intervjun

representerades av en person från ett större företag inom klädbranschen medan den andra intervjun representerades av en småföretagare inom måleribranschen. Vi valde branscherna för kläder, elektronik och hygienartiklar där för att sådana varor är vanligt förekommande i samtliga hushåll. Alla har en möjlighet att förhålla sig till dessa varor. Det var därför viktigt för oss att få intervjua företagare från just dessa branscher. Det gick tyvärr inte att få någon intervju med företagare från elektronikbranschen eller från företag som sålde hygienartiklar. De två männen som intervjuades var 33 år respektive 61 år. Den yngre hade universitetsutbildning medan den äldre hade realskola. De hade båda barn. Den äldre ansåg att han dagligen kom i kontakt med farliga kemiska ämnen i sitt arbete och i hemmet medan den yngre menade att han kom i kontakt med sådana ämnen 1-6 gånger/år.

Allmänheten representerades av 1 kvinna och 2 män. Åldern var mellan 25 och 52 år. En person hade universitetsutbildning och 2 hade gymnasium. Samhällsvetare och tekniker var representerade. Två personer hade barn. I genomsnitt ansåg de intervjuade att de kom i kontakt med farliga kemiska ämnen flera gånger i veckan, både på arbetet och i hemmet.

Ovanstående grupper valdes därför att vi skulle kunna få en uppfattning om hur människor i allmänhet resonerade kring giftiga kemikalier i varor samt hur olika yrkesgrupper hanterade detta begrepp. Syftet med fokusgrupperna var att ge ett underlag för utformningen av enkäterna till de olika målgrupperna.

2.1.2 Material - fokusgruppsintervjuer

Vi använde oss av en intervjuguide som innehöll följande frågor:

1. Vad är det första du kommer att tänka på när du hör begreppet ”Giftiga kemikalier”?
2. På vilket sätt kommer ni (som...) i kontakt med giftiga kemikalier i ert arbete?
3. Hur reagerar ni över följande artikel ”19-årig flicka har 26 olika gifter i kroppen”
4. Hur viktigt är det att minska användandet av giftiga kemikalier i kläder? (tidningsartikel om gift i jackor)
5. Hur viktigt är det att minska användandet av giftiga kemikalier i elektronik? (tidningsartikel om datorer)
6. Hur viktigt är det att minska användandet av giftiga kemikalier i hygienartiklar? (tidningsartikel om tandkräm)
7. Vem/vilka har ansvar att minska användningen av giftiga kemikalier i ovanstående produkter?
8. Hur ser ni på denna fråga i ett globalt perspektiv? Vem/vilka har ansvaret att minska användningen av giftiga kemikalier i världen? (tidningsartikel om ”Billiga produkter – så här tillverkas de”)
9. Hur kan ni som ...medverka till att minska användningen av giftiga kemikalier i ovanstående produkter?
10. Hur kan man öka kunskapen om giftiga kemikalier i produkter? Vem/vilka har ansvar för att informera/utbilda? Hur ska information vara utformad?
11. Finns det någon fråga som vi inte tagit upp men som vi borde ha tagit upp?

2.1.3 Procedur

Först tog vi kontakt med Miljö- och konsumentroteln i Stockholm för att undersöka möjligheterna att intervjua två grupper med politiker, en från den socialistiska sidan och en från den borgerliga. Borgarrådssekreterarna hjälpte oss med kontakterna så att

intervjuerna gick att genomföra. Miljöexperter vid universitet, myndigheter och miljöorganisationer inbjöds till ett gemensamt möte. Upphandlarna fick vi kontakt med genom chefen för upphandlingsenheten. För att få möjlighet att intervjua företagare tog vi kontakt med olika företagareföreningar. Dessa hjälpte till med att skicka e-mail till företag i Stockholms stad för att undersöka vilka som var intresserade av att vara med i en fokusgruppsintervju. Det visade sig vara omöjligt att samla en grupp företagare till intervju. Därför genomfördes två separata intervjuer. Allmänheten kom vi i kontakt med tack vare privata kontakter i Stockholm.

Samtliga intervjuer spelades in på band. Intervjuerna skrevs ut och tolkades. En sammanställning av de viktigaste resultaten bifogas denna studie i Bilaga 3.

2.2 Enkätundersökning

2.2.1 Urval och svarande inom undersökningsgrupperna

Till allmänheten skickades enkäter till 1000 personer boende i Stockholms stad. 51 enkäter kom tillbaka p g a att de hade flyttat eller ej meddelat adressändring, 356 inkomna svar (svarsfrekvens 38 %), varav 121 efter påminnelsen. I Stockholms stad bor ca 770 000 personer sammanlagt varav 600 000 är mellan 16 och 79 år (vårt urval var mellan 18 och 75 år, (ca 565 000 personer) (Statistisk årsbok 2006). En generell regel är att ju större en population är desto mindre behöver urvalskvoten vara för att vi ska få ett representativt urval. Gallup och andra opinionsinstitut kan få fram adekvat information om hela den amerikanska befolkningen genom att använda sig av urval som omfattar mellan 1000 och 1500 personer (Newport m fl 1997; Ruane 2006). Stockholms Utrednings- och Statistikkontor gjorde ett slumpmässigt urval av grupperna allmänhet. Företagen valdes slumpvis ur vissa förutbestämda branscher. De personer ur allmänheten som svarade i vår undersökning bestod av något fler kvinnor än män och något fler än hälften (58 %) hade universitetsutbildning. Bland Stockholms stads befolkning år 2005 hade 50 % i åldern 25-64 år eftergymnasial utbildning (se Bilaga 1 för ytterligare information)

Till företagen skickades 200 enkäter. 15 kom tillbaka p g a fel adress eller att företaget hade upphört. 36 besvarade enkäter kom in (svarsfrekvens 19 %), varav 20 efter påminnelsen. Vi vände oss till produktionschef eller inköpare. Inom de valda näringsgrenarna (kläder, elektronik och hygienartiklar) finns idag 2069 företag i Stockholms stad. Av dessa finns 766 företag inom elektronik, 1157 inom klädesbranschen och 146 inom hygienbranschen. Nästan samtliga av dem som svarat på enkäten var representanter från försäljningsställen. Enligt kodlistan för företag är de flesta försäljningsställen och endast ett fåtal är producenter. De företagsrepresentanter som svarade på enkäten var i huvudsak mindre företag med upp till 10 anställda. Detta stämmer bra överens med den generella fördelningen i Stockholm. Det totala urvalet inom de valda branscherna representerade i huvudsak företag med färre än 10 anställda (1753 st). Fem av de företag som har svarat hade mellan 10 och 15 anställda och endast ett företag hade över 100 anställda. Fyra av företagen som svarat var miljöcertifierade med ISO 14000 och en hade Stockholms stads Miljödiplom. 83 % av företagens verksamhet var försäljning, 47 % inom klädbranschen, 28 % inom elektronik och 11 % inom hygien. De personer som representerade företag bestod också av något fler kvinnor än män. Färre än en tredjedel hade universitetsutbildning (se Bilaga 1 för ytterligare information).

Till experterna skickades 100 enkäter. Experter hos Kemikalieinspektionen, Naturvårdsverket, Länsstyrelsen, miljöorganisationer samt upphandlare inom Stockholms stad och konsumentvägledare ingick i undersökningsgruppen. 2 enkäter kom tillbaka på att personen hade slutat. 46 besvarade enkäter kom in, varav 3 upphandlare och 6 konsumentvägledare (47 %). Till experterna skickades ingen påminnelse. De svarande som representerade experter bestod också av något fler kvinnor än män. Nästan alla hade universitetsutbildning (se Bilaga 1).

Politikergruppen som valdes var ledamöter i Kommunfullmäktige. 101 personer är invalda i Kommunfullmäktige (3 hade av sagt sig sitt uppdrag). 98 enkäter skickades ut. 34 besvarade enkäter inkom (34 %), varav 3 efter påminnelsen. Av de politiker som svarade var något fler män än kvinnor. Flertalet hade universitetsutbildning (se Bilaga 1).

Sammanlagt kom 472 svar av 1330 möjliga in vilket är en svarsprocent på 36 %. Efter det att analysen påbörjats inkom ytterligare 4 enkäter. Dessa har inte tagits med i analysen. En förklaring till den låga svarsfrekvensen kan vara att ingen personlig kontakt togs med intervjupersonerna. Det fanns emellertid inte tid eller möjlighet att göra inom ramen för projektet. Det hade varit bättre att göra personliga intervjuer med företagen istället för att endast skicka enkäter. Detta hade sannolikt höjt svarsfrekvensen bland företagarna. Den låga svarsfrekvensen bör tas hänsyn till vid analysen av resultatet, därför gjordes en särskild bortfallsanalys, se tabell nedan.

I undersökningsgruppen på 472 personer ingick något fler kvinnor än män. De flesta av de svarande var mellan 25 och 64 år. Endast 5 % var mellan 18 och 24 år och 8 % var över 65 år.). De flesta hade någon form av samhällsvetenskaplig utbildning. Inom grupperna experter och politiker fanns även ett flertal naturvetare. 63 % av de svarande hade barn. Endast 10 % var medlemmar i någon miljöorganisation. Experter och politiker var här i majoritet. Experter och politiker uppgav också att de oftare än de andra grupperna kom i kontakt med farliga kemiska ämnen både i arbetet och i hemmet (se utförligare information om grupperna i Bilaga 1).

2.2.2 Enkätens frågeformulär

En enkät utvecklades baserad på resultatet från fokusgruppsintervjuerna. I enkäten togs frågor upp om vad som var viktigt när man köper en vara och i vilka varor det var viktigast att minska mängden farliga kemiska ämnen. Människors oro och ansvar undersöktes samt även vilken kunskap de hade om olika miljömärken, vad de skulle kunna göra själva och vad de gjorde i vardagen för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor. De svarande fick olika svarsalternativ att välja på. I vissa frågor var svarsalternativen i fyra steg, från inte särskilt viktigt till mest viktigt eller från instämmer inte alls till instämmer helt eller från inte så stort ansvar till hela ansvaret (se Bilaga 2, enkät till allmänheten med följbrev).

2.2.3 Procedur

För att komma i kontakt med allmänheten, togs kontakt med Jan Ivar Ivarsson Utrednings och Statistikkontoret i Stockholm (USK) för att få ett slumpmässigt urval av 1000 personer i Stockholm mellan 18 och 75 år. Ett brev där syftet med undersökningen förklarades skickades med enkäten till samtliga grupper. I brevet förklarade vi att undersökningen ingår i ett projekt som ska studera vilka

attityder och vilken information som finns idag om innehållet i olika varor för att kunna ge förslag på hur informationen kan förbättras. Vi skrev också vilka grupper som ingick i undersökningen. Vi betonade att de som svarade på enkäten var anonyma.

USK hjälpte också till med att göra urval av företag inom branscherna kläder, elektronik och hygienartiklar. Det fanns endast ett fåtal producenter inom dessa branscher utan de flesta var återförsäljare. Ett slumpmässigt urval gjordes av 200 företag. För att få adresser till miljöexperter, forskare, upphandlare och konsumentvägledare söktes uppgifter via Internet hos myndigheter, universitet, länsstyrelse och kommun. Jennie Bjurvall, Stadshuset i Stockholm hjälpte oss att få adresser till politiker i Kommunfullmäktige.

2.2.4 Bortfallsanalys

På det stora bortfallet så gjordes en särskild bortfallsanalys för att beskriva hur representativa de personer som har svarat på undersökningen var för att kunna ge en bild av Stockholmnarnas åsikter.

Den totala svarsfrekvensen i undersökningen var 36 procent (allmänheten 38 %, företag 19 %, experter 47 %, politiker 34 %). Bortfallet totalt blir därmed 64 %. En svarsfrekvens som ligger på ca 50 % är att eftersträva enligt de flesta forskare (Babbie 2001) och en låg svarsfrekvens bör därför analyseras. Inom åldersgruppen 18 - 75 år bor 564984 personer i Stockholm enligt USK (Statistisk årsbok 2007). Vårt urval på 1398 personer (innan bortfall) representerar därmed 0,25 % av befolkningen. Enligt Ruane (2006) är ett urval av 0,025 % av en befolkning på 1.000.000 eller 1 % av 150.000 personer att rekommendera (Ruane 2006). Ju mindre gruppen är desto högre svarsfrekvens krävs för att man ska kunna generalisera resultaten. Det är inte säkert att ett stort urval ger hög svarsfrekvens. Vid stort urval är det ofta svårt att analysera bortfallet. En hög bortfallsprocent bör analyseras och jämföras med den befintliga befolkningsstrukturen enligt Ruane (2006). Bortfallsprocenten har ökat betydligt mellan 1980 och 1998 i undersökningar enligt SCB. En förklaring till denna ökning kan vara ett försämrat ”uppgiftslämnarklimat” i samhället. I undersökningen om levnadsförhållanden (ULF) var denna vägran att lämna uppgifter störst bland de yngre (Qvist 2000).

Enligt Ruane (2006) kan en låg svarsfrekvens bero på att frågan är känslig och emotionellt laddad, att man ställer otydliga och ostrukturerade frågor eller på att man skrivit auktoritära följebrev eller otydliga introduktioner till enkätfrågorna. I vår undersökning tror vi att bortfallet till stor del beror på att frågan är känslig och berör människors personliga normer på ett sätt som kan göra att de har undvikit att svara på enkäten. I enkäten frågar vi bl a om vilket personligt ansvar de själva kan ta på sig för att minska farliga kemiska ämnen i varor, om de är oroliga och vad de själva gör i sin vardag för att medverka till att en minskning sker. Detta kan vara en känslig fråga för samtliga grupper som vi hade med i vår undersökning. Vi tror inte att bortfallet beror på konstruktionen av frågorna eftersom det interna bortfallet var litet, dvs de som svarade besvarade nästan alla frågorna i enkäten. Enkätutformningen grundades på tidigare undersökningar och enkäten testades på såväl forskare som allmänhet innan

den skickades ut. Vi tror heller inte att vi har skrivit något auktoritärt foljebrev eftersom vi bad människor att ”tycka till” om frågan (se Bilaga 2).

51 enkäter kom tillbaka från allmänheten med fel adress eller flyttat, 15 från företagen, 1 från politikerna och 2 från expertgruppen. Nedan i tabell 3 visas en beskrivning av befolkningen i Stockholm jämfört med vår undersökning. Det slumpmässiga urvalet av 1000 personer från allmänheten som gjordes genom Stockholms Utrednings- och statistikkontor (USK) representerade en jämn fördelning av befolkningen inom de olika åldersgrupperna baserat på befintlig statistik.

Tabell 3 visar total befolkning i Stockholm 2005 mellan 18 och 75 år i olika åldersgrupper (antal samt procent). Svarande i antal och procent i vår undersökning visas först totalt för hela gruppen (472 personer) sedan särskilt för allmänheten (356 personer). Urvalet baseras på 1330 personer.

Åldersgrupper	18-24 år	25-44 år	45-64 år	65-75 år	Ej svar ålder	Totalt antal inv.	Kön inom 18-75 år	Utbild- ning 25-64 år
Totalt Stockholm antal invånare i olika åldersgrupper	50292	276547	186141	52004		564984	285514 kv 279470 män	
Totalt Stockholm procent	9 %	49 %	33 %	9 %		100 %	51 % kv 49 % män	12 %grund 36 % gym 50 % univ 2 % ej svar
Vår undersökning antal (472 svarande)	24	201	200	38	9	472		
Vår undersökning Procent (472 svarande)	5 %	43 %	42 %	8 %	2 %	100 %	57 % kv 43 % män kolla	10 %grund 28 % gym 58 % univ 4 % ej svar
Vår undersökning Allmänhet antal (356 svarande)	22	157	156	35	6	356		
Vår undersökning allmänhet procent (356 svarande)	6 %	44 %	38 %	10 %	2 %	100 %	57 % kv 41 % män 2 % ej svar	12 %grund 28 % gym 55 % univ 5 % ej svar

De svarande i vår undersökning totalt representerar 0,08 % av befolkningen i Stockholm inom åldersgruppen 18 – 75 år. Vår undersökning har en överrepresentation av personer ur åldersgruppen 45 - 64 år. Undersökningen visar att yngre personer inte svarade i så hög grad som äldre, särskilt de mellan 18 och 24 år. De svarande från allmänheten följer dock befolkningsstrukturen i Stockholm men även här är de yngre i underkant. I Stockholm finns 51 % kvinnor och 49 % män inom åldersgruppen 18 – 75 år (totalt Stockholm 52 % kvinnor och 48 % män) jämfört med vår undersökning som hade 57 % kvinnor och 43 % män totalt. Detta visar att fler kvinnor än män hade svarat på enkäten, vilket kan betyda att kvinnor är mer engagerade än män. Flera av våra resultat pekar på ett högt engagemang bland kvinnor när det gäller både attityd och beteende. Personer mellan 45 och 64 år utgjorde i vår undersökning ett högre procentantal än genomsnittet i Stockholm. Detta kan också jämföras med våra resultat som visar att äldre personer var mer engagerade än yngre.

Många yngre har inte besvarat vår enkät. En orsak kan vara att de tyckte att området vi frågade om var diffust och svårt. De kanske inte kände till något om farliga kemiska ämnen i varor och bestämde sig kanske just därför för att inte svara. Detta kan även ha gällt andra personer som valde att inte svara. Vår undersökning visar också att universitetsutbildade utgjorde en större del än genomsnittet i Stockholm. De flesta av experterna hade universitetsutbildning och även allmänheten var högt utbildade, högre än genomsnittet i Stockholm. Detta betyder att vi har många högutbildade bland dem som har svarat på vår enkät.

En bortfallsanalys gjordes även för företagen eftersom bortfallet var störst i denna grupp (se tabell 4). Urvalet gjordes efter bransch. Störst andel av det urval varifrån vi valde våra 200 företag bestod av återförsäljare inom klädesbranschen. Av samtliga arbetsställen inom detaljhandeln så har klädesbranschen den största andelen i Stockholm (Statistisk årsbok, 2007). 124 företag i Stockholm innehar idag Miljödiplom (Stockholms stad, www.stockholm.se), varav 9 inom elektronik. Klädbranschen och hygienbranschen var inte representerade bland dem som hade fått Miljödiplom. I vår undersökning hade 4 företag, ISO 14000 och 1 företag Miljödiplom (se bilaga 1).

Tabell 4 visar antal arbetsställen i Stockholms stad fördelade på bransch. Vårt slumpmässiga urval av 200 företag gjordes ur den fördelningen. Tabellen visar också fördelningen inom bransch från de företag som besvarat enkäten.

Branscher	Kläder	Elektronik	Hygien-artiklar	Ej uppgivit bransch	Totalt
Antal arbetsställen varifrån vi gjorde vårt urval (200 företag)	1157	766	146		2069
Antal arbetsställen i resp. bransch i Stockholm, procent	55 %	38 %	7 %		100 %
Vår undersökning antal svarande (36 företag)	17	10	4	5	36
Vår studie antal arbetsställen procent	47 %	28 %	11 %	14 %	100 %

Anledningen till det stora bortfallet inom företagsgruppen kan vara att vi adresserade brevet till produktionschef/inköpare eftersom vi ville ha åsikter av dem som kom i direkt kontakt med hantering av varor. Osäkerheten om vem som skulle svara kan ha bidragit till att det inte blev någon som svarade på enkäten. En annan orsak kan ha varit tidsbrist, dvs man satte inte av tid till att fylla i en enkät. Svårigheten att få intervjuer med företag visar också att de kanske inte ville avsätta tid för detta. En annan orsak till bortfallet kan ha varit att frågan var känslig att ta upp inom företaget. Vår metod med enkätutskick var nog inte den bästa metoden för att nå företagarna. Personliga intervjuer hade varit bättre.

En analys gjordes även av bortfallet i expertgruppen. Här hade dock hälften av experterna svarat på enkäten (47 %). Vi skickade enkäten till forskare, handläggare vid länsstyrelse och myndigheter samt till upphandlare och konsumentvägledare. Två

enkäter kom tillbaka med meddelande om att personerna hade slutat. 10 forskare svarade (av 18 möjliga, 55 %), 22 av handläggarna vid länsstyrelse och myndigheter (av 55 möjliga, 40 %) samt 9 upphandlare eller konsumentvägledare svarade (av 25 möjliga, 36 %). 6 personer ur denna grupp kan vi inte riktigt utläsa vilken befattning de har.

Svarsfrekvensen bland politikerna var också låg (34 %). Detta kan bero på att undersökningen skedde precis efter valet 2006 och många av politikerna var därmed nyvalda. Kanske de upplevde att de inte hade tid att besvara enkäten. Någon politiker ansåg att denna grupp inte skulle vara anonym utan politikerna skulle öppet stå för sina åsikter. Kanske var det fler personer inom politikergruppen som resonerade på detta sätt och därför inte besvarade enkäten.

Det stora bortfallet i undersökningen bör tas hänsyn till när vi diskuterar resultat och slutsatser. Generellt kan sägas att undersökningen ändå följer strukturen av befolkningen i Stockholms stad (se tabell 2). Könsfördelningen i vårt urval var jämn och vår undersökning visar att något fler kvinnor än män har svarat på enkäten. Vi har ett underskott av yngre personer bland dem som svarat så därför skulle en uppföljning av ungdomars attityder vara intressant. Vi har i denna undersökning inte undersökt hur många personer som är från utländsk härkomst och en sådan undersökning skulle också vara värdefull.

Statistik

Statistikprogrammet SPSS har använts för att analysera resultaten, bl a för att göra frekvensanalyser, variansanalyser och korrelationer. De skillnader mellan grupper som kommenteras är signifikanta på 1 % -nivån om inget annat anges.

3 Resultat

Resultatet av fokusgruppsintervjuerna visade i stort att de personer som deltog i fokusgruppsintervjuerna kände sig oroliga för vilka gifter som finns i våra vardagliga varor. De tyckte att det var mycket viktigt att minska dessa gifter och de lade ett stort ansvar på producenterna. Många ansåg att informationen om vilka kemikalier som finns i vardagliga varor är mycket dålig och att det är viktigt att denna förbättras. Många reagerade starkt på att det finns gifter i t ex barnkläder (för att skydda mot väta) och i tandkräm. *"Vi är en öppen kropp, menade någon, och vi tar direkt in dessa gifter i vår kropp"* (citat från en fokusgruppsintervju). I Sverige finns i stort sett ingen tillverkning av kläder kvar, utan denna tillverkning sker i utvecklingsländer. Många menade att kunskapen måste öka om hur/var och under vilka förhållanden våra vardagliga varor tillverkas. Resultatet av fokusgruppsintervjuerna redovisas i Bilaga 3.

3.1 Attityder till innehållet i olika varor

För att få reda på vilken attityd de olika grupperna hade till innehållet i olika varor och efter vilka kriterier de valde en särskild vara ställdes frågan "Vad är särskilt viktigt för dig när du köper elektronik, kläder, mat och hygienartiklar?" De svarande kunde välja mellan alternativen: inte särskilt viktigt, ganska viktigt, mycket viktigt och mest viktigt.

Resultatet visade att det viktigaste kriteriet för samtliga varor var "att varan är fri från farliga kemiska ämnen". Det näst viktigaste var "att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan". Därefter kom "att varan är miljömärkt" och "att priset är lågt". Det var inte så viktigt "att varan är av ett välkänt märke" eller "att varan var tillverkad i Sverige" (se Tabell 5).

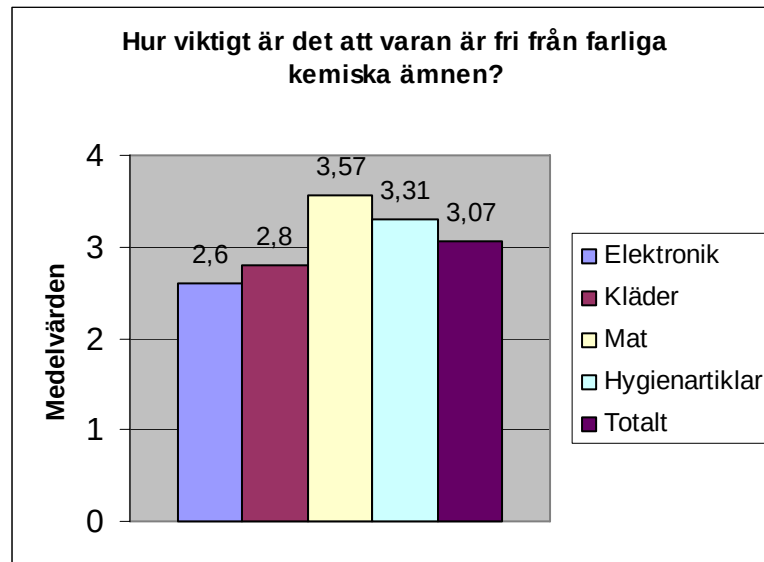
Tabell 5. Redovisning av medelvärden (m) på frågan "Vad är särskilt viktigt för dig när du köper elektronik, kläder, mat och hygienartiklar"? Svarsalternativ: 1=inte särskilt viktigt, 2=ganska viktigt, 3=mycket viktigt, 4=mest viktigt. Resultatet av samtliga svar (N=472) visas.

	Elektronik (m)	Kläder (m)	Mat (m)	Hygienartiklar (m)	Totalt (m)
Att varan är fri från farliga kemiska ämnen	2,60	2,80	3,57	3,31	3,07
Att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	2,48	2,67	3,40	3,03	2,90
Att varan är miljömärkt	2,25	1,95	2,68	2,50	2,34
Att priset är lågt	2,36	1,97	1,98	1,98	2,07
Att varan är av ett välkänt märke	2,39	1,74	1,99	1,90	2,01
Att varan är tillverkad i Sverige	1,35	1,31	2,41	1,45	1,63

3.1.1 Hur viktigt är det att varan är fri från farliga kemiska ämnen?

Resultatet visade att det var mycket viktigt att mat och hygienartiklar var fria från farliga kemiska ämnen. Detta var också mycket viktigt för kläder och elektronik, dock något mindre viktigt än för mat och hygienartiklar (se figur 2).

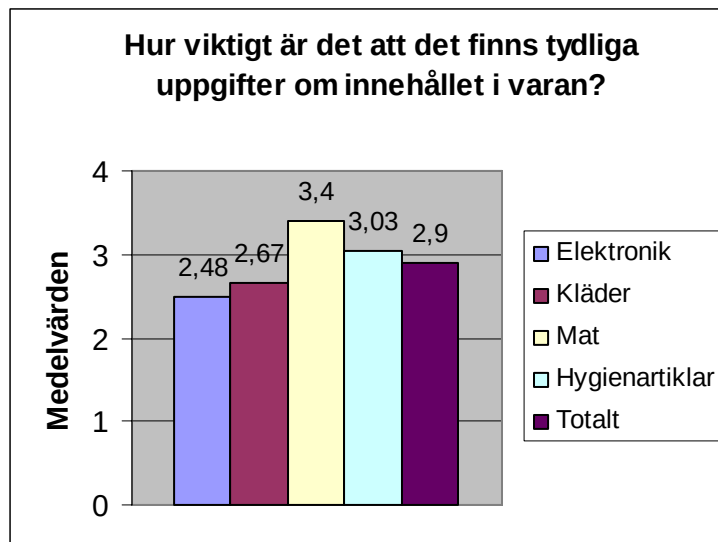

Figur 2 visar medelvärden för de olika varorna elektronik, kläder, mat, hygienartiklar samt totalt. Svarsalternativen var från inte särskilt viktigt (1) till mest viktigt (4).

Det var viktigare för *kvinnor* än för män att kläder och elektronik var fria från farliga kemiska ämnen. För personer *över 45 år* var det viktigare än för yngre personer att kläder och elektronik samt även hygienartiklar var fria från farliga kemiska ämnen. För *de särskilt unga personerna* (18-24 år) var det mindre viktigt än för äldre att kläder och hygienartiklar var fria från farliga kemiska ämnen. Det var viktigare för *dem som hade barn* än för dem utan barn att samtliga ovan nämnda varugrupper var fria från farliga kemiska ämnen. Fler än två tredjedelar i åldersgruppen över 45 år hade barn medan endast en tredjedel i åldersgruppen yngre än 45 år hade barn. Mellan personer som hade barn och de som inte hade barn i åldersgruppen 18 - 45 år fanns det en signifikant skillnad när det gällde farliga kemiska ämnen i kläder. Det var viktigare för yngre med barn att det inte fanns farliga kemiska ämnen i kläder än vad det var för yngre som inte hade barn. Bland personer över 45 år med barn var det viktigare än för äldre utan barn att det inte fanns farliga kemiska ämnen i kläder, mat och i hygienartiklar (se Bilaga 4).

3.1.2 Hur viktigt är det att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan?

Det var mycket viktigt att det fanns tydliga uppgifter om innehållet i varorna, dock något mindre viktigt när det gällde elektronik (se figur 3).

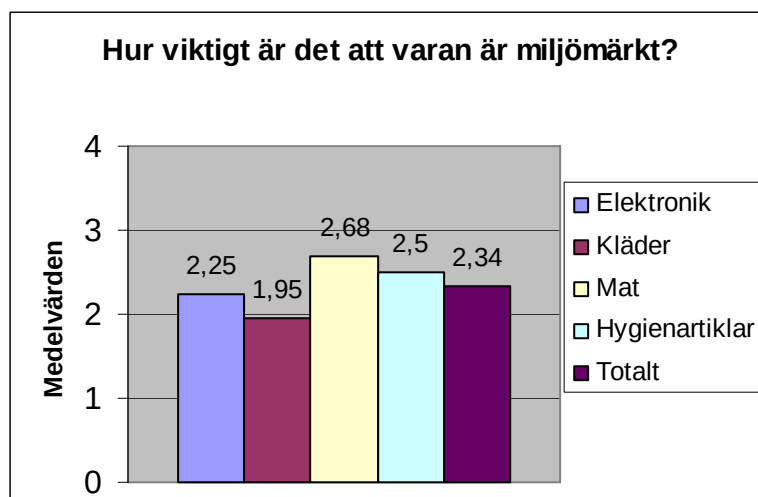

Figur 3 visar medelvärden för de olika varorna elektronik, kläder, mat, hygienartiklar samt totalt. Svartalternativen var från inte särskilt viktigt (1) till mest viktigt (4).

Det var viktigare för *kvinnor* än för män samt för *äldre* än för yngre att det fanns tydliga uppgifter om innehållet i samtliga ovan nämnda varugrupper. När det gällde mat var dock äldre och yngre överens om att det var mycket viktigt med tydlig innehållsförteckning. För de *särskilt unga personerna* (18-24 år) var det mindre viktigt än för äldre att kläder och hygienartiklar hade tydlig innehållsförteckning. Personer med *lägre utbildning* tyckte att det var viktigare än dem med högre utbildning att det fanns tydliga uppgifter om innehållet i elektronikprodukter (se Bilaga 4).

3.1.3 Hur viktigt är det att varan är miljömärkt?

Det var också mycket viktigt att varan var miljömärkt. Sammantaget var det mindre viktigt för kläder (se figur 4).

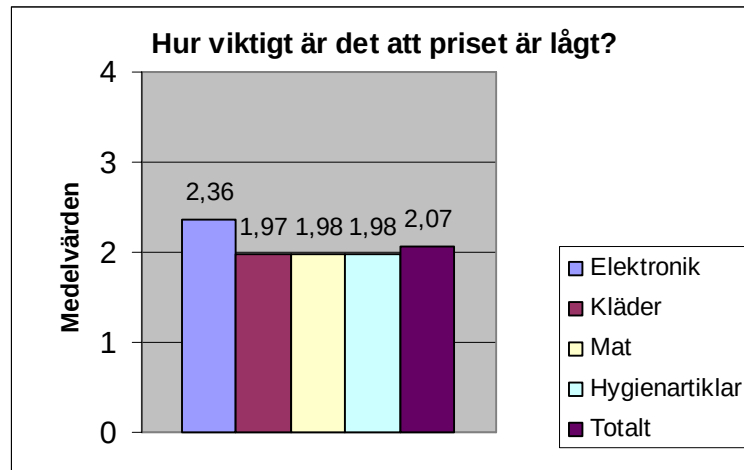
Figur 4 visar medelvärden för de olika varorna elektronik, kläder, mat, hygienartiklar samt totalt. Svartalternativen var från inte särskilt viktigt (1) till mest viktigt (4).

Det var viktigare för *kvinnor* än för män att elektronik och mat var miljömärkta. Det var viktigare för personer *över 45 år* än för yngre att elektronik, kläder och hygienartiklar var miljömärkta. Det var också viktigare för *dem som hade barn* än för

dem som inte hade barn. För de *särskilt unga personerna* (18-24 år) var det mindre viktigt än för äldre att kläder och hygienartiklar var miljömärkta. För dem med *lägre utbildning* var det viktigare, än för dem som hade högre utbildning, att kläder var miljömärkta (se Bilaga 4).

3.1.4 Hur viktigt är det att priset är lågt?

Sammanlagt var det ganska viktigt att priset var lågt. Det var ganska till mycket viktigt när det gällde elektronikprodukter.

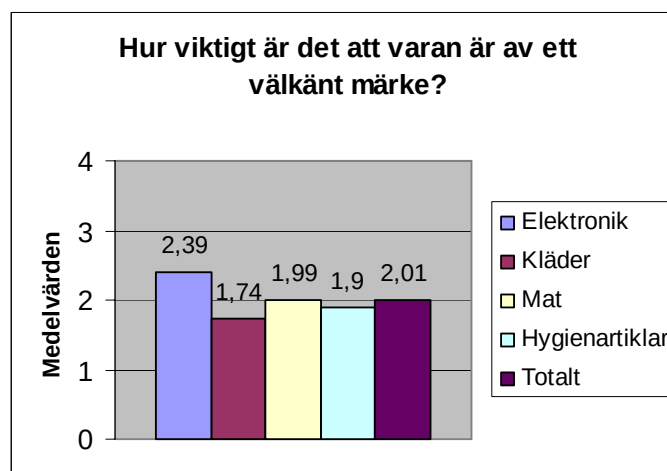

Figur 5 visar medelvärden för de olika varorna elektronik, kläder, mat, hygienartiklar samt totalt. Svartalternativen var från inte särskilt viktigt (1) till mest viktigt (4).

Det var något viktigare för *äldre* än för yngre att kläder och hygienartiklar hade lågt pris. För de *särskilt unga personerna* (18-24 år) var det mindre viktigt än för äldre att kläder och hygienartiklar hade lågt pris (se Bilaga 4).

3.1.5 Hur viktigt är det att varan är av ett välkänt märke?

Det var ganska viktigt att varan var av ett välkänt märke. Det sammanlagda resultatet visade att detta särskilt gällde elektronikprodukter (se figur 6).

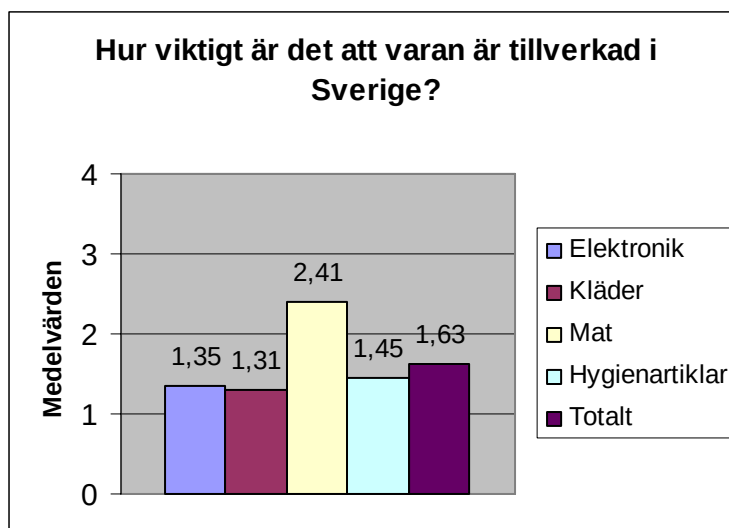
Figur 6 visar medelvärden för de olika varorna. Svartalternativen var från inte särskilt viktigt (1) till mest viktigt (4).

Företagsrepresentanterna tyckte att ett välkänt märke var betydligt viktigare än vad experter och politiker tyckte, särskilt när det gällde kläder. *Företagsrepresentanterna* och även *allmänheten* tyckte att ett välkänt märke på mat och hygienartiklar var viktigt i jämförelse med vad experter och politiker ansåg.

Män tyckte att det var viktigare med ett välkänt märke på kläder än vad kvinnor tyckte. Vid en jämförelse mellan personer äldre eller yngre än 45 år så ansåg *de yngre* att det var viktigare med ett välkänt märke på kläder. *Universitetsutbildade* tyckte i mindre utsträckning än lägre utbildade att det var viktigt med ett välkänt märke på mat och hygienartiklar.

3.1.6 Hur viktigt är det att varan är tillverkad i Sverige?

Av de sex kriterier för val av varor som vi frågade om så var det minst viktigt att varan var tillverkad i Sverige, med undantag för mat. Detta var samtliga grupper överens om (se figur 7).

Figur 7 visar medelvärden för de olika varorna elektronik, kläder, mat, hygienartiklar samt totalt. Svarsalternativen var från inte särskilt viktigt (1) till mest viktigt (4).

Kvinnor tyckte dock i högre utsträckning än män, liksom äldre i jämförelse med yngre, att det var viktigt att elektronik, kläder och mat var tillverkade i Sverige. Personer som *hade barn* tyckte i jämförelse med dem som inte hade barn att det var något viktigare att hygienartiklar var tillverkade i Sverige (se Bilaga 4). En sammanställning av signifikanta skillnader mellan grupper ges i Bilaga 5.

3.2 Attityder till farliga kemiska ämnen i varor – prioriteringsfråga

De intervjuade ombads att rangordna sex olika varor efter hur viktigt det var att minska mängden farliga kemikalier i dessa. Varorna var mat, hygienartiklar, kläder, byggmaterial, möbler och elektronik. Personerna fick rangordna varorna från 1 – 6. De markerade 1 för den viktigaste och 6 för den minst viktiga varan. Dessa svarsalternativ användes vid analysen så att den viktigaste varan fick siffran 6 och den minst viktiga fick

siffran 1. I tabell 6 nedan visas den på det viset omvända rangordningen samt signifikanta skillnader mellan grupperna samt övriga bakgrundsfaktorer.

Resultatet visade att det var allra viktigast att minska mängden farliga kemiska ämnen i mat. Därefter rangordnades hygienartiklar, kläder och byggmaterial. Det var minst viktigt att minska mängden farliga kemiska ämnen i elektronik och i möbler. Samtliga grupper var ganska överens om rangordningen av varorna (se Tabell 3).

Tabell 6 visar rangordning av sex olika varor efter hur viktigt det var att minska mängden farliga kemiska ämnen i dessa. Frågan "Hur viktigt är det för dig att minska mängden av farliga kemiska ämnen i olika varor?" ställdes. Medelvärden (m) visas samt signifikanta skillnader (p) mellan grupper, utbildning och om man hade barn eller ej. Rangordning från 1-6.

Rangordning		(m)	Grupper	Utbildning	Barn
1	Mat	5,49			
2	Hygien	4,11			
3	Kläder	3,63	p=.004		
4	Byggmaterial	3,08			
5	Möbler	2,40		p=.045	
6	Elektronik	2,34			p=.039

Medelvärde grupper: allmänhet m= 3,67, företag m=3,39, experter m=3,96, politiker m=3,0.

Medelvärde utbildning: grundskola m=2,52, gymnasium m=2,60, universitet m=2,30.

Medelvärde barn eller ej: ej barn m=2,56, barn m=2,24

Det fanns endast en signifikant skillnad mellan *grupperna*. Av de sex varorna rangordnade *företagsrepresentanter och politiker* det viktiga i att minska av mängden farliga kemiska ämnen i kläder något lägre än de andra grupperna. Personer med *universitetsutbildning* rangordnade möbler något lägre än dem med lägre utbildning och personer som *hade barn* rangordnade angelägenheten att minska farliga kemiska ämnen i elektronik något lägre än de som hade barn.

Kvinnor och män samt åldersgrupperna var här överens om rangordningen av varorna. Det fanns inga signifikanta skillnader i åsikt mellan dessa grupper.

3.3 Ansvar

De svarande fick ta ställning till frågan "Hur stort ansvar anser du att följande aktörer har för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor?" De svarande fick bl a ta ställning hur stort ansvar de tyckte att företag, myndigheter, politiker, globala organisationer samt konsumenter har. Fyra givna svarsalternativ gavs: inte så stort ansvar, 2=ganska stort ansvar, 3=mycket stort ansvar, 4=hela ansvaret. Dessutom ställdes en öppen fråga om vilka andra aktörer som också har ansvar. Fler synpunkter på hur du som konsument kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor". I tabell 7 nedan visas hur de olika grupperna har svarat jämfört med samtliga svaranden. De aktörer som gavs högst ansvar av de olika grupperna markeras med siffran 1 och de som gavs lägst ansvar med siffran 10.

Tabell 7 nedan visar en förteckning över hur de olika grupperna rangordnade ansvaret, m=medelvärde.

Alla	Allmänhet	Företag	Experter	Politiker
1 Företagen som tillverkar varorna m= 3,42	1 Företagen som tillverkar varorna m=3,46	1 Företagen som tillverkar varorna m=3,24	1 Företagen som tillverkar varorna m=3,31	1 Företagen som tillverkar varorna m=3,36
2 Företagen som tillverkar kemikalierna m=3,17	2 Företagen som tillverkar kemikalierna m=3,19	2 Miljöexperter vid myndigheter m=3,21	2 Företagen som tillverkar kemikalierna m=2,98	2 Företagen som tillverkar kemikalierna m=3,27
3 EU m=3,04	3 Företagen som säljer varorna m=3,09	3 Företagen som tillverkar kemikalierna m=3,12	3 Företagen som säljer varorna m=2,95	3 Regeringen, riksdagen m=3,09
4 Företagen som säljer varorna m=3,03	4 EU m=3,06	4 EU m=3,00	4 EU m=2,95	4 Företagen som säljer varorna m=2,97
5 Regeringen, riksdagen m=3,02	5 Miljöexperter vid myndigheter m=3,05	5 Regeringen, riksdagen m=2,94	5 Regeringen, riksdagen m=2,95	5 EU m=2,94
6 Miljöexperter vid myndigheter m=3,00	6 Regeringen, riksdagen m=2,03	6 Forskarna m=2,88	6 Miljöexperter vid myndigheter** m=2,52	6 Miljöexperter vid myndigheter m=2,88
7 Forskarna m=2,59	7 FN m=2,49	7 Företagen som säljer varorna** m=2,55	7 Konsumenterna m=2,43	7 Konsumenterna m=2,28
8 FN m=2,46	8 Forskarna m=2,65	8 FN m=2,48	8 FN m=2,42	8 Forskarna m=2,28
9 Lokala politiker m=2,35	9 Lokala politiker m=2,39	9 Lokala politiker m=2,33	9 Lokala politiker m=2,27	9 FN m=2,18
10 Konsumenterna m=2,32	10 Konsumenterna m=2,31	10 Konsumenterna m=2,06	10 Forskarna** m=2,18	10 Lokala politiker* m=1,94

**signifikant lägre rangordning ($p<.001$) av ansvaret än i de andra grupperna, dvs mycket stor skillnad i uppfattning mellan grupperna

*signifikant lägre rangordning ($p<.05$) av ansvaret än i de andra grupperna

Resultatet visade att de företag som tillverkar varorna gavs störst ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor. Stort ansvar lades även på de företag som tillverkar kemikalierna, dem som säljer varorna samt på EU, regering och riksdag och på miljöexperter. Forskarna hade också ganska stort ansvar. Konsumenterna och lokala politiker hade lägst ansvar enligt de svarande.

Företagsrepresentanterna ansåg till skillnad från de andra grupperna att de företag som säljer varorna hade lägre ansvar. *Experterna* menade till skillnad från de andra grupperna att miljöexperter och forskare hade ett lägre ansvar. *Politikergruppen* ansåg att de lokala politikerna hade ett lägre ansvar (se Bilaga 6). Experterna och politikerna lade något högre ansvar på konsumenterna än vad de andra grupperna gjorde. I en av fokusgrupperna resonerade man enligt följande: ”Det finns en viss feghet i det man läser med tanke på ansvaret. Ska regeringen eller ska myndigheten göra något? Det

slutar alltid med samma sak – miljömärkning kan göra mycket och offentlig upphandling också. Så tycker man att det är så skönt att bolla över.”

Kvinnor gav högre ansvar till företagen som tillverkar kemikalierna än vad män gjorde. Kvinnorna lade också högre ansvar på företagen som säljer varorna än vad män gjorde. De menade även, i jämförelse med män, att forskarna, miljöexperterna och politikerna hade ett stort ansvar. Männen gav lägre ansvar till samtliga men särskilt lågt ansvar lades på politikerna och konsumenterna. De lade högst ansvar på tillverkarna.

Personer över 45 år tyckte jämfört med yngre att forskarna och miljöexperterna hade ett stort ansvar.

Universitetsutbildade lade lägre ansvar på företagen som tillverkar kemikalierna, på forskarna och på de lokala politikerna än lägre utbildade (se Bilaga 6).

Kommentarer från allmänheten om andra som också har ansvar:

- massmedia; alla inblandade; alla företag som lägger ut produktion i låglöneländer har maximalt ansvar; de som vet om det men som inte gör något; föräldrar, lärare, pedagoger, skolor; alla bör ta ansvar; kommuner och marknaden*

Kommentar från företagsrepresentant:

- ekonomin går före tyvärr*

Kommentarer från experter:

- forskare och experter är mycket viktiga som verktyg men de kanske inte har ansvaret; massmedia och opinionsbildare; upphandlare*

3.3.1 Personlig norm – Subjektiv norm

Med personlig norm menas de krav individen ställer på sig själv. Med subjektiv norm menas de krav individen upplever att samhället och andra personer ställer på dem. De intervjuade personerna fick ta ställning till vilka förväntningar de upplevde att andra personer hade på dem när det gäller att ta ansvar samt vilka egna krav man ställde på sig själv för att medverka till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor. De fick också svara på motiven till varför de tyckte det var viktigt att minska farliga kemiska ämnen.

Intervjupersonerna fick svara på frågan ”Vilka förväntningar upplever du att andra personer har på dig och hur ser du på ditt eget ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor?”

De flesta svarade att det var viktigt att minska farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer (social-altruistisk värdering). De flesta tyckte också att det var viktigt med tanke på alla levande organismer i naturen (biosfärisk värdering). Det var också viktigt att minska användningen med tanke på den egna hälsan (egoistisk värdering). Många tog på sig ett stort personligt (moraliskt) ansvar för att köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen. Hur familjen uppfattar deras ansvar var av något mindre betydelse (se Bilaga 7).

Följande rangordning gjordes av de frågor som handlade om motiv till att minska användningen av farliga kemiska ämnen samt personlig och subjektiv norm. De som har svarat att de instämmer helt eller i stort sett visas i procent efter påståendet.

- Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer (94 %)
- Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på alla levande organismer i naturen (91 %)
- Jag vill att andra människor ska uppfatta mig som att jag tar hänsyn till naturen (91 %)
- Jag tycker det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på min hälsa (87 %)
- Jag har ett personligt ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor (87 %)
- Jag har ett stort ansvar för att köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen (79 %)
- Jag upplever att min familj och mina vänner förväntar sig att jag ska köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen (50 %)

Experter och politiker upplevde att familjen och vännerna i hög grad förväntar sig att de ska köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen. De ville också i högre grad än de andra grupperna att andra människor skulle uppfatta dem som att de tar hänsyn till miljön. Experterna och politikerna upplevde en högre grad av subjektiv norm än de andra grupperna, dvs man kände ett större krav från omgivningen än vad de andra grupperna gjorde.

Kvinnor tog på sig ett större personligt (moraliskt) ansvar än män för att köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen samt för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor i stort. *Kvinnor* tyckte i högre utsträckning än män att det var viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på den egna hälsan. De vill också i högre grad än män att andra människor ska uppfatta dem som om att de tar hänsyn till naturen. *Kvinnor* ställde därmed större krav på sig själva än vad männen gjorde. De kände också större krav från andra än vad männen gjorde.

Personer över 45 år ansåg i högre grad än yngre att det var viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på alla levande organismer i naturen samt även med tanke på kommande generationer. *Äldre* tog också på sig ett större ansvar för att köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen. *Äldre* upplevde i högre grad än yngre att familjen och vännerna förväntade sig att de ska köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen. De ville också i högre grad än yngre att andra människor skulle uppfatta dem som att de tar hänsyn till miljön.

Personer med barn tyckte i jämförelse med dem utan barn att det var något viktigare att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer. De upplevde också att familjen och vännerna förväntade sig att de ska köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen (se Bilaga 7).

3.3.2 Oro

De intervjuade fick ta ställning till om de oroade sig för konsekvenserna av användningen av farliga kemiska ämnen i varor.

Resultatet visade att de svarande var mest oroliga för att farliga kemiska ämnen skulle påverka kommande generationer, den egna hälsan eller miljön. De flesta tyckte att ett nytt kemiskt ämne skulle bevisas vara ofarligt innan det fick användas. Många kände sig också osäkra på innehållet i varorna de köper. Flertalet litade inte på att de varor de köper är fria från farliga kemiska ämnen (se Bilaga 8).

Följande rangordning gjordes av de frågor som handlade om oro och osäkerhet. De som svarade instämmer helt eller i stort sett visas i procent efter påståendet.

- Jag tycker att ett nytt kemiskt ämne måste bevisas vara ofarligt innan det får användas i de varor jag köper (84 %)
- Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan påverka framtida generationer negativt (73 %)
- Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan påverka min hälsa negativt (70 %)
- Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan släppas ut i miljön (62 %)
- Jag känner mig osäker på innehållet i de varor jag köper (49 %)
- Jag litar på att varor som jag köper i Sverige är fria från farliga kemiska ämnen (39 %)
- Jag antar att ämnen som ingår i varor är säkra om de inte har bevisats vara miljö- eller hälsofarliga (37 %)

Allmänheten och experterna tyckte i högre grad än de andra grupperna att ett nytt kemiskt ämne måste bevisas vara ofarligt innan det får användas. *Allmänheten och företagarna* litade i högre grad än de andra grupperna på att de varor de köper är fria från farliga kemiska ämnen. Dessa grupper antog också att ämnen som ingår i varor är säkra om de inte har bevisats vara miljö- och hälsofarliga.

Kvinnor var betydligt mer oroliga än män när det gällde farliga kemiska ämnens påverkan på framtida generationer, på den egna hälsan och på miljön.

Personer med *universitetsutbildning* litade i lägre grad än personer med lägre utbildning på att de varor de köper är fria från farliga kemiska ämnen och de trodde inte heller på att varor som inte har bevisats vara miljö- eller hälsofarliga är säkra.

Följande citat från en fokusgruppsintervju kan beskriva ansvars känslan hos den vanliga konsumenten: *"Det pratas väldigt fint om konsumentmakt i alla möjliga sammanhang och det är lite kämpigt för en ensamstående 3-barnsmorsa. När hon går in på Konsum efter en arbetsdag att börja tänka på allt om alla olika produkter"*.

3.3.3 Motiv till att minska farliga kemiska ämnen i varor

Det starkaste motivet för att minska farliga kemiska ämnen i varor var med tanke på kommande generationer (social-altruistisk värdering). Därefter kom motivet med tanke på alla levande organismer i naturen (biosfärisk värdering) och sist kom den

egna hälsan (egoistisk värdering) (se Bilaga 9). Det fanns ett starkt samband mellan en positiv attityd till att varor ska vara fria från farliga kemiska ämnen och motivet ”med tanke på kommande generationer”. Detta betyder att de svarande i första hand tänkte på kommande generationers välbefinnande, i andra hand på naturen och i tredje hand på sig själva och sin egen hälsa (se Bilaga 9).

Motiv till att minska användningen av farliga kemiska ämnen visas nedan. De som har svarat instämmer helt eller instämmer i stort sett visas inom parentes efter påståendet:

- Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer (94 %)
- Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på alla levande organismer i naturen (91 %)
- Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på min hälsa (87 %)

Personer som tyckte att det var viktigt att varor är fria från farliga kemiska ämnen upplevde också ett stort personligt (moraliskt) ansvar. *Kvinnor* tog på sig ett större personligt ansvar än män. De som kände ett starkt personligt ansvar upplevde att det var särskilt viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer och på alla levande organismer i naturen.

Sambandet mellan det subjektiva ansvaret (vad andra förväntar sig) och motiven till att minska farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer och på alla levande organismer i naturen var lägre än för det personliga ansvaret. Experter och politiker upplevde ett högre subjektivt ansvar än allmänhet och företagsrepresentanter.

De som var oroliga för påverkan på kommande generationer var också oroliga för att farliga kemiska ämnen skulle påverka alla levande organismer i naturen. För dem som var särskilt oroliga för den egna hälsan var det främsta motivet just att minska användningen av farliga kemiska ämnen för påverkan på den egna hälsan och påverkan på kommande generationer och på naturen kom i andra hand (se Bilaga 9).

3.4 Kunskap

Kunskap om olika kemiska ämnen undersöktes genom att de intervjuade fick ta ställning till fyra olika ämnen som kan förekomma i de varor som tagits upp i denna undersökning. Bromerade flamskyddsmedel kan förekomma i elektronisk utrustning, men även i textilier och i byggmaterial. Ftalater kan förekomma som mjukgörare i olika plaster eller som doftförstärkare i kosmetika och parfymer. Triclosan finns i vissa tandkrämer och perfluorerade ämnen kan finnas i rengöringsmedel, möbler och textilier. Dessa ämnen är skadliga för både människa och miljö.

Tabell 8 visar i hur hög grad de olika grupperna kände till fyra valda kemiska ämnen eller grupper av ämnen. Svaren visas i procent.

Fråga: Har du hört talas om följande kemiska ämnen?						
		Alla	Allmänhet	Företag	Experter	Politiker
Bromerade flamskyddsmedel	Ja	72	70	50	98	76
	Nej	26	28	44	2	21
	Ej svar	2	2	6	0	3
Ftalater	Ja	37	32	19	89**	47
	Nej	61	66	75**	11	50
	Ej svar	2	2	6	0	3
Triclosan	Ja	34	29	17	80**	41
	Nej	64	69	78	20	56
	Ej svar	2	2	6	0	3
Perfluorerade ämnen	Ja	33	28	31	63**	47
	Nej	65	70	64	37	50
	Ej svar	2	2	6	0	3

**signifikanta skillnader mellan grupperna $p < .001$

Resultatet visade att många kände till bromerade flamskyddsmedel. De andra ämnena var mer okända. *Experterna* kände till ämnena i betydligt högre grad än de andra grupperna. *Företagsrepresentanterna* kände till ämnena i lägre grad än de andra grupperna, se tabell 5. Det fanns ingen skillnad i kunskap om ämnena när det gällde bakgrundsfaktorer som kön eller ålder, ej heller om man hade barn eller ej.

Universitetsutbildade kände i högre grad till samtliga ämnen än de lägre utbildade. För utförligare beskrivning se Bilaga 10.

De intervjuade fick också ta ställning till hur väl de kände till olika miljömärken. Personerna fick svara på frågan "Känner du till nedanstående symboler?" Följande åtta symboler valdes ut för undersökningen och de intervjuade fick svara ja eller nej på frågan. För en detaljerad beskrivning av vad miljömärkena betyder, se Bilaga 10.

Tabell 9 visar svaren på frågan ”Känner du till nedanstående symboler”? Svaren visas i procent för samtliga svarande samt för varje grupp för sig.

Fråga: Känner du till nedanstående symboler?						
		Alla	Allmänhet	Företag	Experter	Politiker
 Svanen	Ja	97	96	94	98	97
	Nej	1	2	6	2	0
	Ej svar	2	2	0	0	3
 KRAV-märkning	Ja	95	96	92	98	94
	Nej	3	3	3	2	3
	Ej svar	2	1	5	0	3
 Bra Miljöval	Ja	81	80	66**	94	88
	Nej	18	19	28	6	9
	Ej svar	2	1	6	0	3
 Rättvisemärket	Ja	49	45	33**	80	65
	Nej	49	54	61	20	32
	Ej svar	2	1	6	0	3
 EU-blomman	Ja	33	29	31	44	44
	Nej	65	69	64	56	53
	Ej svar	2	2	6	0	3
 TCO-märket	Ja	26	21	11	65	44
	Nej	72	77	83	35	53
	Ej svar	2	2	6	0	3
 Ekologiskt jordbruk	Ja	19	18	8	65	23
	Nej	79	80	86	35	74
	Ej svar	2	2	6	0	3
 FSC-märkning	Ja	17	12	19	46	27
	Nej	81	86	75	54	71
	Ej svar	2	2	6	0	3

Svaren på frågan om hur väl man kände till ovanstående symboler visade att nästan alla kände till miljömärket Svanen SIS och Kravmärkningen. Många kände också till Falken Bra Miljöval (Naturskyddsföreningens märke). Några hade hört talas om rättvisemärket Fairtrade och EU-blomman. Mindre kända märken var TCO, FSC och Ekologiskt lantbruk (se Bilaga 10 för en utförligare beskrivning av miljömärkena).

Företagsrepresentanterna kände i mindre utsträckning än de andra grupperna till miljömärket Falken (Bra Miljöval). *Företagsrepresentanterna och allmänheten* kände i mindre utsträckning till rättvisemärket och TCO-märket. *Experterna* kände i högre grad till FSC-märket än de andra grupperna. EU-blomman samt symbolen för ekologiskt jordbruk var mest kända för experter och politiker

Kvinnor kände bättre till rättvisemärkningen och ekologiskt jordbruk än vad män gjorde medan *männen* bättre än kvinnor kände till TCO-märkningen.

Yngre kände bättre till Bra Miljöval och rättvisemärket än äldre.

Personer med *högre utbildning* hade bättre kunskap om miljömärket Falken (Bra Miljöval), rättvisemärket och TCO-märket än personer med lägre utbildning

De som *inte hade barn* kände bättre till EU-blomman.

Ett citat från fokusgruppsintervjuerna visar på osäkerhetskänslan när det gäller miljömärkning ”Leverantörerna har ibland sina egna märkningar och det lurar kunden. Kunden vet inte vad de står för”.

3.5 Vilja och möjlighet att påverka samt beteende

De fyra grupperna fick ta ställning till olika påståenden. Påståendena var anpassade efter yrkesgrupp. Några av påståendena var jämförbara mellan grupperna. Först görs en analys av allmänhetens åsikter.

3.5.1 Allmänhet – vilja och möjlighet att påverka samt beteende

Personerna fick svara på frågan ”Hur tycker du att du kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”?

Resultatet visade följande rangordning, från det viktigaste påståendet till det minst viktiga. De personer som instämde helt eller i stort sett i påståendet visas inom parentes nedan (se Bilaga 11).

- Jag kan påverka genom att köpa miljömärkta varor (90 %)
- Jag kan ställa krav på dem som säljer varan (66 %)
- Jag kan ställa krav på dem som producerar varan (60 %)
- Jag kan påverka genom att delta i politiska beslut (36 %)
- Jag kan påverka genom en intresseorganisation (31 %)
- Jag kan påverka genom mitt arbete (22 %)

Allmänheten tyckte att de själva kan påverka genom att köpa miljömärkta varor. Många tyckte också att de kan ställa krav på både dem som säljer och dem som producerar varan. Betydligt färre ansåg att de kunde påverka genom politiska beslut och genom intresseorganisationer. Att kunna påverka genom arbetet var sällsynt.

Kvinnor tyckte i högre grad än män att de kunde påverka genom att köpa miljömärkta varor.

Personer som var *äldre än 45 år* tyckte att de i högre grad än yngre kunde ställa krav på dem som säljer varan och på dem som producerar varan. Det fanns ingen skillnad i åsikt beroende på vilken utbildning man hade.

De som *hade barn* upplevde att de i högre grad kunde ställa krav på dem som säljer varan och på dem som producerar varan än de som inte hade barn.

Allmänheten fick även ta ställning till sitt eget beteende. I hur hög grad bidrog de själva genom sitt dagliga beteende till att minska användningen av farliga kemiska

ämnen? De intervjuade svarade på frågan ”Vad gör du idag som konsument för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”?

Nedan visas de beteenden som de svarande uppgav att de utförde. Påståendena är rangordnade efter det påstående de flesta instämde helt i till det påstående de instämde minst i.

”Vad gör du idag som konsument för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”? De personer som instämde helt eller i stort sett i påståendet visas inom parentes efter påståendet.

- Jag är noga med att de varor jag köper är skonsamma för hälsan (73 %)
- Jag är noga med att de varor jag köper är skonsamma för miljön (63 %)
- Jag köper ofta miljömärkta varor (55 %)
- Jag köper en miljömärkt vara även om den kostar 10 % mer (52 %)
- Jag läser alltid innehållsförteckningen och tar sedan ställning till om jag ska köpa varan (52 %)
- Om en vara innehåller kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte (31 %)
- Jag köper ofta rättvisemärkta varor (27 %)
- Jag köper ofta lokalt producerade varor (24 %)
- Jag frågar ofta efter miljömärkta varor i butiken (20 %)
- Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor (14 %)
- Jag frågar ofta i butiken efter var varan är tillverkad (8 %)

De flesta var noga med att köpa varor som är skonsamma för hälsan. Många tänkte också på att varorna skulle vara skonsamma för miljön. Många köpte också miljömärkta varor även om de kostade lite mer. Det var inte så många som undvek varan även om den innehöll kemiska ämnen som de inte kände till. Det var heller inte så många som köpte rättvisemärkta varor eller lokalt producerade varor. Endast ett fåtal frågade efter var varan var tillverkad medan något fler frågade efter miljömärkta varor i butiken.

Kvinnor var mer noga än män med att de varor de köper är skonsamma för miljön och för hälsan. *Kvinnor* läser också oftare innehållsförteckningen för att sedan ta ställning till om de ska köpa varan eller ej. *Kvinnor* frågar oftare än män efter var varan är tillverkad och de frågar också oftare än män efter miljömärkta varor i butiken. *Kvinnor* köper också oftare miljömärkta och rättvisemärkta varor än män. *Kvinnorna* höll i lägre grad än männen med om att de inte gör någonting för att minska farliga kemiska ämnen i varor.

Personer över 45 år var mer noga än yngre med att de varor de köper var skonsamma för miljön och för hälsan. *Äldre* läser också oftare än yngre innehållsförteckningen för att sedan ta ställning till om de ska köpa varan eller ej och om en vara innehåller kemiska ämnen som de inte känner igen så köper de den inte. *Äldre* frågar också oftare än yngre i butiken efter var varan är tillverkad och köper också oftare lokalt producerade varor samt även rättvisemärkta varor

Personer med lägre utbildning ansåg att om en vara innehåller kemiska ämnen som de inte känner igen så köper de den inte.

Personer som *har barn* var mer noga med att köpa varor som är skonsamma mot miljön och hälsan. Personer som *har barn* frågar oftare efter var varan är tillverkad. Personer *med barn* frågar oftare efter miljömärkta varor i butiken. De som inte hade barn instämde i högre grad än de som hade barn i påståendet ”Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor”.

Sambandet mellan allmänhetens benägenhet att handla och beteendet var ganska starkt. Korrelationsanalysen visade ett samband på $r=.419$ (Pearson's r), vilket betyder att de personer som ansåg att de kunde och ville agera också gjorde det i praktiken. Det som påverkade viljan mest var den personliga normen ($r=.323$), dvs de krav man ställde på sig själv (den personliga ansvarskänslan). Oro för effekter av farliga kemiska ämnen på kommande generationer, på miljön och på den egna hälsan påverkade också viljan att handla ($r=.285$). Attityden ($r=.279$) samt andra normer i samhället eller känslan av att andra personer i ens närhet vill att man ska leva miljövänligt påverkade viljan i något lägre grad ($r=.269$). Det fanns endast ett svagt samband ($p<.05$) mellan kunskap och vilja att handla hos allmänheten (se Tabell 10).

Tabell 10 visar korrelationsanalyser (Pearson's r) i hur hög grad bakgrundsfaktorerna attityder, personliga och subjektiva normer, kontroll och kunskap påverkar viljan till handling som i sin tur påverkar beteendet.

Faktorer som påverkar viljan som i sin tur påverkar beteendet - allmänheten			
Attityder	.279**	Vilja/handlingsbenägenhet .419**	Beteende
Personliga normer (personligt ansvar)	.323**		
Subjektiva normer (andras förväntningar)	.269**		
Oro – kontroll	.285**		
Kunskap	.145*		

De flesta värdena är signifikanta på 1 % -nivån** ($p<.001$). *Kunskap $p<.05$.

De personer som hade en positiv attityd till att minska farliga kemiska ämnen i varor ställde stora personliga krav på sig själva och de kände också krav från andra. Dessa personer hade också en oro för konsekvenserna av användandet av kemikalierna. De som hade hög kunskap var däremot inte så oroliga. Allmänheten gav ytterligare förslag på vad de själva kunde göra för att minska farliga kemiska ämnen i varor i den öppna frågan ”Fler synpunkter på hur du som konsument kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor”:

Oro och osäkerhet:

Som konsument är det svårt att veta vad som är farligt – vad är farligare än annat – vad ska jag undersöka. Uppgivenhet och förvirring råder bland oss konsument. Tjäna pengar går före miljötänkande. Bojkotta varor och företag som använder farliga kemiska ämnen i varorna. Stressande att som konsument ta ansvar för denna fråga. Måste tyvärr ta det billigaste alternativet. Rättvisemärkta varor borde finnas mer – elektronik är ett eftersatt område. Hur kan enskilda konsument hålla reda på vad som är farligt? Rättvis- och solidaritetstanken är viktig. Jag kan sluta köpa billiga varor från låglöneländer. Skriv en lista på företag som använder sig av miljö- och rättvisemärkta varor, det ger positiva signaler. Jag är trött på att alltid bära ansvar när tillverkarna borde ta ansvaret. Mer info mer fakta. Jag förutsätter att de varor som säljs är miljöriktiga – vad vet jag? Bojkotta importerade varor som

produceras under svåra förhållanden. Vad är farliga kemiska ämnen – profiten går före moralen.

Förslag till åtgärder:

Köp inte varor som innehåller farliga kemiska ämnen – berätta för andra. Ansvariga politiker borde kunna skärpa lagar. En öppen och ärlig kommunikation mellan konsumenter och tillverkare. Rensa upp i miljömärkningsträsket. Genom lokala nätverk påverka producenterna. Samarbete mellan forskare, myndigheter, politiker, tillverkare, säljare och allmänheten. Kunskapsspridning i alla medier. Mer samhällsinformation. Offentliggör resultaten av undersökningar i dagspress. Mer information till konsumenterna direkt via varorna, lättförståelig. Ta fram en bok där multinationella företag och deras produkter är listade. Större kunskap för affärsanställda. Mer information på förpackningarna. Hårdare straff.

3.5.2 Företag – vilja och möjlighet att påverka samt beteende

Företagsrepresentanterna fick ta ställning till följande fråga ”Hur tycker du att du i din yrkesroll kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du säljer”?

Endast ett fåtal påståenden var desamma som för allmänheten.

Företagsrepresentanterna, experterna och politikerna svarade i sin yrkesroll medan allmänheten svarade som privatpersoner. Därför är dessa frågor inte jämförbara. Vi gjorde endast en jämförelse och det gäller frågan ”Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor”, se Figur 7 nedan). Resultatet visade följande rangordning av påståendena. Det antal företagsrepresentanter som har svarat att de instämmer helt eller i stort sett visas i procent efter påståendet. (Se Bilaga 12).

- Jag kan medverka till att mitt företag upphandlar och köper in miljömärkta varor (64 %)
- Jag kan ställa krav på mina leverantörer (50 %)
- Jag kan medverka till att företagets inköp av lokalt producerade varor ökar (33 %)
- Jag kan informera om problemen med kemiska ämnen i varor (30 %)
- Jag kan påverka politiska beslut som tas om användning av kemiska ämnen i varor (11 %)

Resultatet visade att företagarna kunde medverka till att de upphandlar och köper in miljömärkta varor. De kunde också ställa krav på sina leverantörer samt medverka till att företaget köper in lokalt producerade varor. De ansåg inte att de i så hög grad kunde informera om problemen med kemiska ämnen i varor. Deras upplevelse av påverkan på politiska beslut var också liten.

När det gällde det dagliga beteendet i företaget så fick företagarna svara på frågan ”Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor ditt företag säljer”?

Svaren på ”Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor ditt företag säljer” visas nedan. Siffrorna inom parentes efter påståendet (procent) visar dem som har svarat instämmer helt eller instämmer i stort sett.

- Jag är nogg med att de varor mitt företag säljer är skonsamma för hälsan (56 %)
- Jag är nogg med att de varor mitt företag säljer är skonsamma för miljön (49 %)

- Jag anstränger mig för att mina kunder ska få veta vad som finns i de varor vi säljer (47 %)
- Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor (44 %)
- Jag tar alltid reda på vad varan innehåller innan vi tar in varan i vårt sortiment (44 %)
- Jag arbetar för att de varor vi säljer som kommer från andra länder ska tillverkas under bra miljömässiga och sociala förhållanden (42 %)
- Om en vara innehåller kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte (33 %)
- Jag köper ofta lokalt producerade varor (17 %)
- Jag informerar allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden kemiska ämnen i varor (11 %)
- Jag arbetar för strängare lagar för de aktörer som använder kemiska ämnen i varor (6 %)
- Jag samarbetar med forskare för att minska kemiska ämnen i varor (0 %)
- Jag samarbetar ofta med andra företag för att minska kemiska ämnen i varor (0 %)
- Jag samverkar med olika myndigheter för att minska kemiska ämnen i varor (0 %)

Hälften av företagsrepresentanterna var noga med att de varor företaget säljer är skonsamma för hälsan och miljön. De ansträngde sig för att kunderna skulle få veta vad som fanns i varorna men många instämde också i att de inte gör någonting för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Många arbetar också för att de varor de säljer som kommer från andra länder ska tillverkas under bra miljömässiga och sociala förhållanden samt tar även reda på vad varan innehåller innan de tar in den i sitt sortiment.

De informerade inte särskilt ofta allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden kemiska ämnen i varor och samarbetet med forskare och med myndigheter och andra företag var nästan obefintligt.

Sambandet mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende (se Tabell 11) var högt i företagsgruppen. Man måste dock ta hänsyn till att medelvärdena på vilja/handlingsbenägenhet och beteende var låga i denna grupp. Hänsyn måste också tas till att endast ett fåtal företagsrepresentanter svarade på enkäten. Man kan dock se att vad som styrde viljan till handling hos de företagsrepresentanter som svarade var, som hos allmänheten, den personliga normen och oron. Nedan i Tabell 11 visas en sambandsanalys för företagsrepresentanterna, mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende samt vilja faktorer som påverkar viljan.

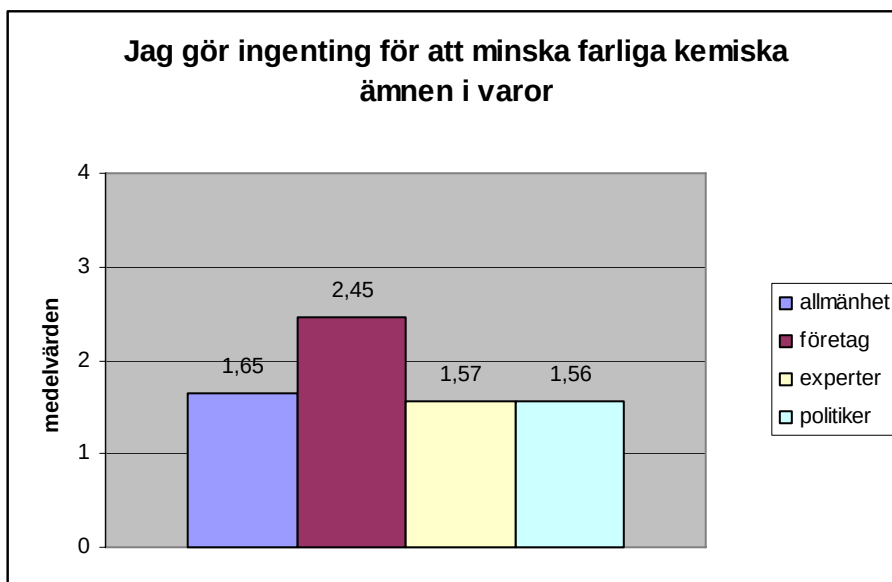
Tabell 11 visar korrelationsanalyser (Pearson's r) i hur hög grad bakgrundsfaktorerna attityder, personliga och subjektiva normer, kontroll och kunskap påverkar viljan till handling som i sin tur påverkar beteendet.

Faktorer som påverkar viljan som i sin tur påverkar beteendet - allmänheten		
Attityder	.136 n.s.	Vilja/handlingsbenägenhet .788** Beteende
Personliga normer (personligt ansvar)	.567**	
Subjektiva normer (andras förväntningar)	.351*	
Oro – kontroll	.445*	
Kunskap	.164 n.s.	

Signifikanta värden på 1 % -nivå** ($p < .001$) fanns mellan personliga normer och vilja samt mellan vilja och beteende. Signifikanta samband på 5 % -nivå fanns mellan oro och vilja, samt mellan

subjektiv norm och vilja. Inga samband fanns mellan attityder och vilja eller mellan kunskap och vilja. N.s. = icke signifikant.

I figur 8 nedan visas en jämförelse av gruppernas medelvärden på frågan ”Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor”.

Figur 8. Medelvärden för allmänhet, företag, experter och politiker visas.

Företagsgruppen skilde sig från de andra grupperna. Resultatet visar att företagen i högre grad än de andra grupperna var inaktiva när det gällde att minska farliga kemiska ämnen i varor. Jämförelse: Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor: allmänhet $m=1,65$, företag $m=2,45$, experter $m=1,57$, pol $m=1,56$.

Synpunkter från företagsrepresentanter:

Vi kan ställa krav och kontrollera. Agenter köper in – kan ej välja utan är helt beroende av leverantören. Inköparen bestämmer vad som säljs i butiken. Säljs det inte så tillverkas det inte.

3.5.3 Experter – vilja och möjlighet att påverka samt beteende

Experterna fick ta ställning till frågan ”Hur tycker du att du, i din yrkesroll, kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”?

Expertgruppen bestod till övervägande del av miljöexperter vid myndigheter, vid universitet eller vid miljöorganisationer. Ett mindre antal var upphandlare eller konsumentvägledare i Stockholms stad. Experterna svarade på påståenden som finns beskrivna nedan. En rangordning efter i hur hög grad experterna instämde helt eller i stort sett i påståendena visas nedan (svaren visas i procent). För ytterligare information se Bilaga 13).

- Jag kan ställa krav på dem som säljer varan (56 %)
- Jag kan ställa krav på dem som producerar varan (52 %)
- Jag kan informera allmänheten om problemen med kemiska ämnen i varor (46 %)

- Jag kan genom mitt arbete påverka de politiska beslut som tas om användning av kemiska ämnen i varor (37 %)
- Jag kan genom mitt arbete påverka industrin som tillverkar kemiska ämnen (35 %)
- Jag kan medverka till att underlätta inköp av miljömärkta varor för privatkonsumenter (28 %)
- Jag kan medverka till att underlätta inköp av lokalt producerade varor för privatkonsumenter (19 %)

Resultatet visade att experterna i hög grad kunde ställa krav på dem som säljer och producerar varan. Experterna informerade också allmänheten om problemen med kemiska ämnen i varor. En tredjedel av de svarande kunde också påverka de politiska beslut som tas om användning av kemiska ämnen i varor. I något mindre grad ansåg de att de kunde påverka industrin som tillverkar kemiska ämnen eller medverka till att underlätta inköp av miljömärkta eller lokalt producerade varor för konsumenterna.

Experterna svarade på följande fråga: ”Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”? Experterna svarade i sin yrkesroll. En rangordning efter procent av dem som instämde helt eller i stort sett i påståendena visas nedan.

- Jag tar alltid reda på vad varan innehåller innan jag köper varan (48 %)
- Om en vara innehåller farliga kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte (41 %)
- Jag arbetar för att ta fram ny kunskap om kemiska ämnen och deras användning (37 %)
- Jag köper ofta lokalt producerade varor (32 %)
- Jag informerar allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor (28 %)
- Jag samarbetar med forskare för att minska farliga kemiska ämnen i varor (26 %)
- Jag arbetar för att de varor privatkonsumenter köper är skonsamma för hälsan (24 %)
- Jag samarbetar med olika myndigheter för att minska farliga kemiska ämnen i varor (24 %)
- Jag arbetar för att de varor privatkonsumenter köper är skonsamma för miljön (22 %)
- Jag arbetar för strängare lagar för de aktörer som använder farliga kemiska ämnen i varor (22 %)
- Jag informerar företag om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor (22 %)
- Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor (15 %)

Hälften av experterna instämde helt eller i stort sett med att de alltid reda på vad varan innehåller innan de köper varan och om en vara innehåller farliga kemiska ämnen de inte känner igen så köper de den inte. De arbetar också för att ta fram ny kunskap om kemiska ämnen och deras användning. Många köper ofta lokalt producerade varor. Experterna informerar också allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor. En fjärdedel instämde med att de samarbetade med olika myndigheter, med andra forskare och med företag för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Ett citat från fokusgruppsintervjun med experterna visar att: *”Vi har ett pedagogiskt ansvar gentemot allmänhet och myndigheter”*.

Sambandet mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende var högt i gruppen av miljöexperter. Detta betyder att de som uttalade en vilja att handla också gjorde det i praktiken. Det som styrde miljöexperternas handlingsbenägenhet var attityden och kunskapen i motsats till de andra grupperna som påverkades av den personliga normen och oron (se Tabell 12).

Tabell 12 visar korrelationsanalyser (Pearson's r) i hur hög grad bakgrundsfaktorerna attityder, personliga och subjektiva normer, kontroll och kunskap hos miljöexperterna påverkar viljan till handling som i sin tur påverkar beteendet.

Faktorer som påverkar viljan som i sin tur påverkar beteendet - allmänheten		
Attityder	.388**	Vilja/handlingsbenägenhet .671** Beteende
Personliga normer (personligt ansvar)	.222 n.s.	
Subjektiva normer (andras förväntningar)	.280 n.s.	
Oro – kontroll	.234 n.s.	
Kunskap	.361*	

Värdena för samband mellan attityd och vilja är signifikanta på 1 % -nivån** ($p < .001$) liksom mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende. Sambandet mellan kunskap och vilja är signifikant på 5 %-nivån ($p < .05$). Inga signifikanta värden visades mellan personlig norm, subjektiv norm, oro och vilja/handlingsbenägenhet. N.s. = icke signifikant.

Synpunkter från experter:

Det går inte att bevisa att något är ofarligt. Påverka genom lagstiftning. Tar fram forskningsresultat som kan leda till en bättre lagstiftning. Vi har liten möjlighet att påverka (upphandlare). Jag får inga frågor om detta av konsumenterna (konsumentvägledare).

3.5.4 Politiker – vilja och möjlighet att påverka samt beteende

Politikerna fick ta ställning till frågan "Hur tycker du att du i din roll som politiker kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor Stockholms stad köper"? Politikerna svarade på påståenden som finns beskrivna nedan. Svaren av dem som instämde helt eller i stort sett i påståendena visas i procent nedan (se Bilaga14).

- Jag kan medverka i politiska beslut om att information om problemen med kemiska ämnen i varor ska öka (79 %)
- Jag kan medverka i politiska beslut om att miljömärkta varor ska upphandlas och köpas in (79 %)
- Jag kan medverka i politiska beslut om att reglera användningen av kemiska ämnen i varor (70 %)
- Jag kan medverka i politiska beslut om att inköpen av lokalt producerade varor ökar (53 %)
- Jag kan ställa krav på dem som säljer varan (47 %)
- Jag kan stimulera forskning som behövs för att minska användningen av farliga kemiska ämnen (47 %)
- Jag kan ställa krav på dem som producerar varan (44 %)

Resultatet visade att politikerna upplevde att de hade stora möjligheter att påverka. De kunde medverka i politiska beslut om att information om problemen med kemiska

ämnen i varor ska öka. De kunde också medverka i politiska beslut om att miljömärkta varor ska upphandlas och köpas in, i beslut om att reglera användningen av kemiska ämnen i varor samt i beslut om att inköpen av lokalt producerade varor ökar. Hälften av de politiker som svarat ansåg också att de hade stora möjligheter att ställa krav på dem som producerar eller säljer varan. De kan också stimulera forskning som behövs för att minska användningen av farliga kemiska ämnen.

Politikerna fick svara på frågan ”Vad gör du idag i din roll som politiker för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor som konsumenterna köper”? Nedan visas en rangordning efter procent av de politiker som svarat instämmer helt eller instämmer i stort sett.

- Jag tar alltid reda på vad varan innehåller innan jag köper den (56 %)
- Jag diskuterar med allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor (41 %)
- Jag arbetar för strängare lagar för de aktörer som använder farliga kemiska ämnen i varor (44 %)
- Jag är nog med att de varor privatkonsumenter köper är skonsamma för miljön (32 %)
- Jag är nog med att de varor privatkonsumenter köper är skonsamma för hälsan (28 %)
- Jag diskuterar med företag om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor (26 %)
- Om en vara innehåller kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte (23 %)
- Jag samarbetar med nationella myndigheter för att minska farliga kemiska ämnen i varor (20 %)

Fler än hälften av politikerna instämde helt eller i stort sett med att de alltid tar reda på vad varan innehåller innan de köper den. De diskuterar ofta med allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor. Politikerna arbetar också för strängare lagar för de aktörer som använder farliga kemiska ämnen i varor. Diskussionen med företagen om farliga kemikalier i varor var inte så ofta förekommande, inte heller samarbete med nationella myndigheter.

Sambandsanalysen mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende var ganska starkt hos politikerna. I första hand påverkade den subjektiva normen (vad andra förväntar sig av dem) och oron viljan att handla.

Nedan i tabell 13 visas en sambandsanalys för politikerna, mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende samt vilja faktorer som påverkar viljan.

Tabell 13 visar genom korrelationsanalyser (Pearson's r), hur attityder, personliga och subjektiva normer, oro och kunskap hos politikerna påverkar viljan/handlingsbenägenheten som i sin tur påverkar beteendet.

Faktorer som påverkar viljan som i sin tur påverkar beteendet - allmänheten		
Attityder	.445*	Vilja/handlingsbenägenhet .553 **
Personliga normer (personligt ansvar)	.312 n.s.	
Subjektiva normer (andras förväntningar)	.657**	
Oro – kontroll	.554**	
Kunskap	.202 n.s.	
		Beteende

Sambanden mellan vilja/handlingsbenägenhet och beteende är signifikanta på 1 % -nivån** ($p < .001$) liksom sambanden mellan subjektiv norm och vilja och mellan oro och vilja. Sambandet mellan attityd och vilja var signifikant på 5 % -nivån* ($p < .05$) medan kunskap och vilja inte visade något samband. N.s. = icke signifikant.

Övriga synpunkter från politiker:

Det behövs en generell inköbspolicy med högt ställda miljömässiga krav. Det är inte politikernas kunskap som är avgörande utan inköparen och användare i staden.

3.5.5 Strategier för att öka kunskap och engagemang

Intervjupersonerna besvarade även frågan ”Vad är viktigt för dig för att öka din kunskap om innehållet i de varor du köper”? På denna fråga svarade allmänheten som privatpersoner och de andra grupperna svarade i sin yrkesroll. Vi valde ändå att i nedanstående tabell visa ändå visa hur samtliga grupper har svarat för att få en bild av hur olika grupper resonerar (för medelvärden, se Bilaga 15). Nedanstående påståenden är rangordnade efter medelvärden, dvs den informationsstrategi som de olika grupperna rangordnade som viktigast markeras med siffran 1 och den minst viktiga med siffran 10.

Tabell 14 visar hur allmänhet, företagsrepresentanter, experter och politiker har rangordnat de aktörer som är viktiga för att öka deras egen kunskap om farliga kemiska ämnen i varor. Företagsrepresentanterna, experterna och politikerna har här svarat i sin yrkesroll medan allmänheten har svarat som privatpersoner. Svarsalternativen var inte särskilt viktiga, ganska viktiga mycket viktiga, mest viktiga.

Samtliga	Allmänhet	Företag	Experter	Politiker
1 Tydlig innehållsförteckning på varor	1 Tydlig innehållsförteckning på varor	1 Tydlig innehållsförteckning på varor	1 Tydlig innehållsförteckning på varor	1 Tydlig innehållsförteckning på varor
2 Information från tillverkare och återförsäljare	2 Information från tillverkare och återförsäljare	2 Information från tillverkare och återförsäljare	2 Information från myndigheter	2 Reportage i massmedia
3 Information från myndigheter	3 Information från myndigheter	3 Information från myndigheter	3 Information från tillverkare och återförsäljare	3 Information från myndigheter
4 Information från miljöorganisationer	4 Reportage i massmedia	4 Information från miljöorganisationer	4 Information från miljöorganisationer	4 Information från tillverkare och återförsäljare
5 Reportage i massmedia	5 Information från miljöorganisationer	5 Reportage i massmedia	5 Reportage i massmedia	5 Information från miljöorganisationer
6 Reklam	6 Reklam	6 Reklam	6 Delta i utbildning	6 Delta i seminarier

			eller olika kurser	
7 Delta i utbildning eller olika kurser	7 Delta i utbildning eller olika kurser	7 Delta i utbildning eller olika kurser	7 Delta i seminarier	7 Delta i utbildning eller olika kurser
8 Delta i seminarier	8 Delta i seminarier	8 Delta i seminarier	8 Delta i lokala projekt	8 Delta i lokala projekt
9 Delta i lokala projekt	9 Delta i lokala projekt	9 Delta i lokala projekt	9 Reklam	9 Delta i studiecirklar
10 Delta i studiecirklar	10 Delta i studiecirklar	10 Delta i studiecirklar	10 Delta i studiecirklar	10 Reklam

Samtliga grupper tyckte att det som var mest viktigt för att öka kunskapen var att det fanns tydlig innehållsförteckning på varorna. Information från tillverkare och återförsäljare samt från myndigheter var också mycket viktigt för alla grupper oavsett om de svarade som privatpersoner eller i sin yrkesroll.

Generellt kan nämnas att för allmänheten var det viktigaste sättet att öka deras kunskap att det fanns en tydlig innehållsförteckning på varor. Information från återförsäljare, myndigheter, från massmedia och från miljöorganisationer var också viktiga informationskällor. Reklam ökar inte kunskapen så mycket, inte heller kurser, seminarier, projekt eller studiecirklar.

Yrkesgrupperna, särskilt experterna och politikerna uppskattade i hög grad utbildning, olika kurser, seminarier samt att delta i lokala projekt.

Allmänheten gav under övriga kommentarer ytterligare förslag om vad/vilka som kunde öka deras kunskap: *vänner, lärare, dagspressen, biblioteken, en bok med forskningsresultat, föreläsningar, föreläsningar av forskare (inga soffdebatter), tydlig hemsida där man kan se det verkliga innehållet i varorna.*

4 Osäkerhet

Metoden med att genomföra fokusgruppsintervjuer med de olika grupperna fungerade mycket bra särskilt i grupperna med politiker och experter. Detta material var värdefullt att ha som underlag för enkätfrågorna. Enkäten hade en hög intern svarsfrekvens, dvs de som besvarade enkäten svarade på samtliga frågor. Det var ingen fråga som man särskilt hoppade över. Innan enkäten skickades ut till grupperna så genomgick den flera tester, bland såväl forskare som allmänhet. Enkäten bygger på teorier från tidigare undersökningar och svarsalternativen var valda med utgångspunkt från tidigare genomförda forskningsprojekt.

På grund av det stora bortfallet gjordes en bortfallsanalys (se metodavsnittet i denna studie). De svarande, 472 personer (356 från allmänheten), representerade endast en liten del (0,08 %) av befolkningen i åldern 18-75 år i Stockholms stad (ca 565.000 boende är mellan 18 och 75 år). Vår svarsfrekvens var 36 % och en svarsfrekvens på 50 % rekommenderas av de flesta forskare. Tidigare undersökningar som genomförts i Stockholms stad har haft en ganska hög svarsfrekvens. Metoden har då varit att man har gjort uppföljningar med telefonsamtal, vilket inte skedde i vår studie. Resultaten kan inte generaliseras till hela Stockholms stad. Resultaten kan dock visa hur våra undersökningsgrupper tänker och resonerar kring frågan om farliga kemiska ämnen i varor. Resultatet av fokusgruppsintervjuerna styrker resultaten i enkätstudien. Vår undersökningsgrupp bestod också av något fler högutbildade (58 %) än den generella

bilden i Stockholm (50 %). Det finns därför en liten överrepresentation av högutbildade i urvalet av allmänheten. Vår studie representerar ganska bra den åldersfördelning som finns i Stockholm, dock så visar studien en något lägre representation av de yngre än genomsnittet i Stockholm. Svarsfrekvensen totalt var låg, särskilt för företagsrepresentanterna. Vi adresserade enkäten till produktionschef eller inköpare och man visste kanske inte inom företaget vem som vi ville skulle besvara enkäten. En uppföljning med telefonsamtal hade nog ökat svarsfrekvensen bland företagen. Vid fortsatt forskning om attityder till farliga kemiska ämnen i varor skulle det vara bättre att kontakta företagen först och sedan avtala om en personlig intervju. Det kan vara så att företagen känner sig pressade p g a tidsbrist att hinna med att fylla i en enkät. Det kan också vara så att frågan är känslig och att företagen därför inte ville svara på frågorna. Vi hade två personliga intervjuer med företagare och vi kunde inte samla företagare till någon fokusgruppsintervju. Eftersom vi använde materialet från fokusgrupperna för att utveckla vår enkät så hade vi därmed ett svagare underlag från företagen. Detta kan ha medverkat till att våra frågor var mindre relevanta för företag, vilket kan ha bidragit till den låga svarsfrekvensen. Metodutveckling för attitydundersökningar i företag är viktigt vid fortsatt arbete. Osäkerheten i svaren bland företagsrepresentanterna är därmed stor i denna undersökning.

Det är svårt att veta till hur stor del vi har påverkat undersökningsgrupperna med vår formulering på frågorna. Vi kan naturligtvis ha påverkat de personer vi intervjuade genom att bara väcka frågan. Vårt syfte var att genom fokusgrupperna få insikt i hur människor resonerade kring frågan och hur viktig man tyckte att frågan var. En fokusgrupp bygger på dynamik och samtal. Det är själva samspelet och den dynamik som uppstår i gruppen som är avgörande för att man ska få en inblick i olika slags åsikter och attityder (Ruane 2006). I samtliga fokusgrupper hade vi en dynamisk diskussion mellan deltagarna och eftersom alla grupper tyckte att frågan var mycket viktig så arbetade vi sedan fram enkäten utifrån dessa resultat.

Har vi ställt alltför ledande frågor? Vad skrev vi i följebrevet? Vi byggde vår undersökning på resultat från tidigare undersökningar där frågan om en minskning av farliga kemiska ämnen upplevdes som mycket viktig och människor kände även att de kunde ta ansvar för denna fråga. Vårt frågeformulär baserade vi på resultatet av fokusgrupperna där vår frågeställning bekräftades av de svarande. Samtliga ansåg att det var en mycket viktig fråga som måste få större uppmärksamhet. De flesta av dem som ställde upp i fokusgruppsintervjuerna var kanske särskilt intresserade av miljöfrågor. Kanske var det också så med de personer från allmänheten som besvarade enkäten? Vi kan också ha styrt de svarande med våra frågor. I brevet till allmänheten skrev vi att vi ville ha deras åsikter om miljö- och hälsofarliga kemikalier i varor. Vi skrev också att resultatet skulle användas att ta fram ny information så att bättre information om innehållet i varor kunde ges.

Har bara de miljöintresserade svarat? Vi hade en fråga om personerna var med i någon miljöorganisation (se Bilaga 1). Av allmänheten var 7 % medlemmar, företagare 6 %, experter 28 % och politiker 18 %. En jämförelse kan göras med t ex Greenpeace som har ca 68.000 medlemmar i Sverige, vilket utgör 1,05 % av Sveriges befolkning mellan 18 och 75 år (ca 6,5 miljoner) och Naturskyddsföreningen som har 170.000 medlemmar (2,6 %). Inom gruppen allmänhet var det, om man jämför med genomsnittet i Sverige, ganska många av de svarande som var medlemmar i någon

miljöorganisation, fast vilken organisation de menade vet vi inte. Så var även fallet i politikergruppen. Av miljöexperterna var över en fjärdedel medlemmar. En tendens kan vara att de mest miljöintresserade av allmänheten och av politikerna har svarat på enkäten.

I ett flertal studier har man undersökt hur viktiga miljöfrågor är jämfört med andra samhällsfrågor. Vid upplägg av studien diskuterade vi om vi skulle ta upp den fråga i denna enkät men vi kom fram till att stödja oss på tidigare forskning som visar att människor ofta prioriterar vård, omsorg och skola framför miljöfrågorna (European Commission 2007; Lindström 2003; Lindström m fl 2006). Det hade varit värdefullt att i även denna studie jämföra hur viktig frågan om att minska farliga kemiska ämnen var i jämförelse andra samhällsfrågor.

De som svarat på enkäten kan ha uppfattat frågorna olika och det är också en osäkerhet. Om kvinnor och män uppfattar frågorna på olika sätt vet vi inte. Detta skulle kunna analyseras genom personliga intervjuer. Ungdomarnas sätt att uppfatta frågorna kan också skilja från äldres uppfattningar. Gruppen ungdomar, under 24 år, utgjorde endast en liten del i denna undersökning och några generella resultat för ungdomar kan därmed inte ges. Denna studie bör följas upp med undersökningar om ungdomars attityder till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor.

5 Diskussion

Våra resultat av denna studie diskuteras nedan. Det är dock viktigt att notera att resultaten av denna undersökning endast kan generaliseras till personer boende i Stockholms stad och till personer med relativt hög utbildning. Den låga svarsfrekvensen, särskilt bland företagsrepresentanterna, medför att vi inte kan visa ett fullgott resultat som kan generaliseras till samtliga företag i Stockholm.

Vi har också en otydlig bild av de yngre personernas attityder eftersom många i den gruppen inte svarade på enkäten. Ungdomarnas åsikter bör undersökas ytterligare. De svar vi har fått in speglar dock i stort sett allmänheten i Stockholms stad när det gäller åldersfördelning, kön och utbildning. Våra slutsatser kan visa på tendenser av vad personer boende i Stockholm tycker. Vi kan i första hand generalisera till något äldre personer. Vi grundar våra enkätfrågor på resultaten från de kvalitativa intervjuerna i fokusgrupperna. De frågor som togs upp som särskilt viktiga där undersöktes vidare i enkätundersökningen. Det visade sig att resultaten var ganska lika och detta anser vi stärker enkätresultaten.

5.1 Attityd till olika varor

Både fokusgruppsintervjuerna och resultatet av enkätstudien visade att farliga kemiska ämnen i varor var en mycket viktig fråga. I Världsnaturfondens undersökning (2006) visade det sig att miljögifter upplevdes som det största hotet för miljön jämfört med andra hot. I undersökningen om attityder till hållbar utveckling rangordnades denna fråga som nummer fyra (Lindström och Küller, 2006). I vår undersökning var det viktigaste kriteriet vid val av varor som elektronik, kläder, mat och hygienartiklar var ”att varan är fri från farliga kemiska ämnen”.

Det fanns stora skillnader i attityd mellan kvinnor och män i ett flertal frågor i denna studie. Kvinnor tyckte i högre grad än män att elektronik och kläder skulle vara fria från farliga kemiska ämnen, ha tydliga uppgifter om innehåll, vara miljömärkta och vara tillverkade i Sverige. Enligt ett flertal forskare (Lindén, 1994, Shiva, 1988, Zelezny, 2000) har kvinnor ett högre miljöengagemang än män. Vissa forskare menar att kvinnors högre miljömedvetenhet är biologiskt betingad genom att kvinnor har en närmare anknytning till naturen och till barn (Shiva 1988), medan andra forskare menar att kvinnors roll är socialt konstruerad. Dock visar forskningsresultat på senare tid att skillnaden i miljömedvetande mellan könen inte är så stor (Hunter m fl 2004). I vår undersökning var många av de beteenden vi frågade om kopplade till inköp och till beteenden som hade med hushållet att göra. Enligt Hunter m fl (2004) var det just i sådana beteenden som kvinnor visade ett högre engagemang än männen. De resultat som vi fick fram i denna undersökning skulle kunna följas upp med personliga intervjuer för att ytterligare analysera bakgrunden till utfallet.

I denna undersökning fann vi också att personer som hade barn var mer angelägna än de som inte hade barn om att det inte fick finnas farliga kemiska ämnen i några av varorna. Skillnaden var störst mellan dem som hade barn och dem utan barn inom åldersgruppen över 45 år. De som hade barn tyckte att det var viktigare att det inte fanns farliga kemiska ämnen i kläder, mat och hygienartiklar. I åldersgruppen mellan 18 och 44 år fanns det endast en skillnad mellan dem som hade barn och de som inte hade barn. Personer med barn tyckte att det var viktigare än dem utan barn att det inte fanns farliga kemiska ämnen i kläder. När det gällde farliga kemiska ämnen i elektronik så fanns det ingen skillnad i åsikt inom de olika åldersgrupperna beroende på om de hade barn eller ej. Kemikalieinspektionen (2007) menar att de tillsammans med andra lämpliga myndigheter bör fortsätta att vidareutveckla information till föräldrar och förskolepersonal. Barn exponeras idag i sin vardagsmiljö för ett flertal hälsofarliga kemiska produkter. Kemikalieinspektionen föreslår också en utökad dialog mellan tillverkare och återförsäljare av varor och lämpliga myndigheter för att motivera producenter till substitution av farliga ämnen och stimulera produktutveckling.

Åldern spelade stor roll för vad man prioriterade när man valde vara. Personer över 45 år ansåg i högre grad än yngre att varor skulle vara fria från kemiska ämnen, att de har tydlig innehållsförteckning och att de är miljömärkta. För de särskilt unga personerna var det viktigt att kläder var av ett välkänt märke. De unga tyckte att det var mindre viktigt elektronikprodukter var fria från farliga kemiska ämnen eller att de var miljömärkta. Dessa produkter har kanske blivit en del av vardagen och många kanske inte tänker på att även elektronik innehåller farliga kemiska ämnen. Resultatet kan kanske också bero på att frågan om kemikalier i elektronik inte har diskuterats särskilt mycket varken i samhället i stort eller i massmedia.

Det visade sig att det var mest viktigt att minska farliga kemiska ämnen i matvaror. Därefter rangordnades hygienartiklar, kläder, byggmaterial, möbler och elektronik. Nästan samtliga var överens om denna rangordning. Resultatet av denna studie visar att kunskapen om kemikalier i elektronik är svag. Det var inte många som kände till TCO-märkningen trots att flertalet hade hört talas om bromerade flamskyddsmedel (som finns i bl a elektronik)

5.2 Ansvar

Företagen som tillverkar varorna gavs högst ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor. Konsumenterna gavs lägst ansvar. De tre yrkesgrupperna i denna studie, företagen, experterna och politikerna, tyckte alla att den egna gruppen hade ett lägre ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor. Vid en jämförelse mellan grupperna ansåg t ex företagen att de företag som säljer varorna hade lägre ansvar jämfört med vad allmänheten och de andra grupperna tyckte. Experterna ansåg, i jämförelse med de andra grupperna, att miljöexperter vid myndigheter och forskare hade ett lägre ansvar. Politikerna värderade de lokala politikernas ansvar lägre. Detta resultat är förvånande och oroande. Vem/vilka ska ta ansvar? Alla tycker att ansvaret är "någon annans"! Kanske de olika grupperna inte ser hur de själva kan vara med och påverka. Många var dock införstådda med att de kunde påverka men kanske de inte riktigt vet på vilket sätt. Det faktum att man lägger ansvaret på "någon annan" kan också betyda att man förnekar problemet och därmed av olika orsaker inte vill inse effekterna av de egna handlingarna (Angelöw 1993). Detta fenomen kallas för "the Tragedy of the Commons" (sociala dilemman) vilket betyder att en begränsad naturtillgång förstörs när människor i egenintresse konsumerar obegränsade mängder av den. I ett socialt dilemma kan en person antingen handla i egenintresse eller för gruppens bästa. Handlingen i egenintresse upplevs som lättare eller mer lönande på kort sikt än en motsvarande handling som främjar gruppen. Hardin (1968) förutsatte att den enskilde individen drivs av egenintresse för att maximera den personliga vinsten. Så länge naturresursen används i begränsad mängd av en liten grupp människor är detta inget problem, men så snart resursen börjar nyttjas av många eller med hög intensitet finns det risk att resursen förstörs eller utplånas. I detta sammanhang beror vår framtida miljö och vår hälsa på hur vi gemensamt hanterar användningen av farliga kemiska ämnen i varor och utsläppen från dessa (Hardin 1969; Johansson och Lindström 2004). Denna fråga måste undersökas vidare, dels för det oroande resultatet och dels därför att bortfallet i flera av grupperna var stort. Vi kan därför inte i denna studie fastställa att dessa yrkesgrupper i Stockholms stad skulle prioritera på samma sätt, trots att samtliga resultat visar på signifikanta skillnader.

Hälften av de företag som besvarade vår enkät arbetade för att de varor de säljer och som kommer från andra länder skulle tillverkas under bra miljömässiga och sociala förhållanden. Företagen har här stora möjligheter att öka sina marknadsandelar genom att utveckla sin information till konsumenterna och genom att utbilda sin personal så att de vet var och hur varorna är tillverkade. Efterfrågan finns eftersom hälften av alla som svarade på enkäten kände till rättvisemärkningen och nästan en tredjedel också uppgav att de köpte rättvisemärkta varor. En tolkning av resultaten är att konsumenterna skulle välja varor som är tillverkade på ett miljömässigt och socialt hållbart sätt om de hade den möjligheten. En förutsättning för att kunna välja sådana varor är att människor förstår vad som står på innehållsförteckningen. Kanske är ett förslag från allmänheten värt att beakta *"Skriv en lista på företag som använder sig av miljö- och rättvisemärkta varor, det ger positiva signaler"*.

Många företag i Stockholms stad är idag Miljödiplomerade och använder andra verktyg som t ex ISO 14000. I vår undersökning var det endast ett fåtal som var miljödiplomerade på något sätt.

5.3 Oro och personligt ansvar

Kvinnor var mer oroliga än män. Detta resultat stämmer med tidigare forskning (Lindén 1994; Stern, 1993). Tanken på det viktiga i att minska farliga kemikalier i varor med tanke på kommande generationer var stark hos både kvinnor och män, bland dem som hade barn och bland något äldre personer. I vår studie visade kvinnorna en större oro för farliga kemiska ämnens påverkan på framtida generationer, men även på den egna hälsan och på miljön än vad män gjorde. Enligt Dietz m fl (2002) fanns inga skillnader mellan könen i det viktiga att tänka på kommande generationers behov (social-altruistisk värdering). Både män och kvinnor var engagerade. Vår undersökning visar också ett starkt engagemang för kommande generationers behov bland alla svarande.

Det starkaste motivet till att minska farliga kemikalier var ”med tanke på kommande generationer” (social-altruistisk värdering). ”Med tanke på alla levande organismer i naturen” (biosfärisk värdering) var också ett starkt motiv medan tanken på den egna hälsan (egoistisk värdering) var ett något svagare motiv. Detta resultat kan kopplas till teorier av Schultz (2001) och stämmer överens med tidigare forskning (Johansson och Lindström, 2007, manuskript). De personer som tog på sig ett stort personligt ansvar gjorde det främst med tanke på de två första motiven. Dessa personer oroade sig också både för kommande generationer och för miljön. Detta resultat visar att ju större personligt (moraliskt) ansvar man har desto mer tänker man på hur farliga kemiska ämnen kan påverka kommande generationer. De som oroade sig för påverkan på den egna hälsan var motivet just den egna hälsan. Dessa personer var mindre oroliga för kommande generationer och för miljön. Kan det vara så att om man är orolig för farliga kemiska ämnen i varor så är man också mer orolig för andra risker i samhället? Hur mår de som är särskilt oroliga? Vår studie väcker dessa frågor som skulle vara intressant att undersöka vidare.

Resultatet tyder på att kvinnor är mer engagerade i frågan om farliga kemiska ämnen än män. Kvinnor är mer oroliga och de tar också på sig ett större moraliskt ansvar. En särskild insats bör göras för att höja engagemanget bland män och bland de yngre.

Tidigare forskning visar på att en minskning av användningen av giftiga kemikalier var en fråga som engagerade människor. Många ansåg att de själva kunde agera i denna fråga och också ta på sig ett stort ansvar (Lindström 2003; Lindström och Küller 2006). I denna studie tog kvinnor på sig ett större personligt ansvar än män för att t ex köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen och för att själva medverka till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor. Detta stämmer med tidigare undersökningar. Kvinnor upplever ofta i högre grad än män större krav på sig själva att vara miljömedvetna (Lindén 1994). Generellt har den personliga normen, dvs de egna personliga kraven, stor inverkan på viljan att handla (Johansson och Lindström 2007; Thøgersen, 2002; Wall et al., 2004). Bland allmänheten och företagarna var det i första hand det personliga ansvaret och oron som påverkade viljan och möjligheten att handla medan det hos experterna var attityden och kunskapen. Hos politikerna påverkade det förväntade ansvaret och oron handlingsbenägenheten. Tidigare forskning visar på att allmänheten i högre grad än experter reagerar känslomässigt när de ställs inför globala problem (Lindström och Küller 2006).

5.4 Kunskap

Många kände till bromerade flamskyddsmedel medan ftalater, triclosan och perfluorerade ämnen var mer okända. Sannolikt kan det åtminstone delvis förklaras att benämningen flamskyddsmedel talar om vad ämnet används till. Generellt tyckte man inte att det var så viktigt att minska farliga kemiska ämnen i elektronik men ändå kände man bäst till bromerade flamskyddsmedel som ofta finns i just elektronik. Det verkar som man inte kopplade samman dessa fakta. Miljömärkena Svanen, KRAV och Bra Miljöval var kända av de flesta. Experterna hade stor kunskap om både kemiska ämnen och miljömärkningen. Företagsrepresentanterna kände i lägre grad än de andra grupperna till Bra Miljöval, rättvisemärket och TCO-märkningen. Detta resultat bör följas upp med intervjuer. Företagen har en nyckelroll i frågan om att minska farliga kemiska ämnen i varor eftersom nästan alla lägger högsta ansvaret för denna fråga på producenter och försäljningsställen. De bör därför ha stor kunskap. Resultatet tyder på att en satsning på utbildning i företag skulle vara värdefull. Det finns ett starkt behov av att stödja företagen i deras roll som ansvariga för både att minska farliga kemikalier i varor och för att ange tydliga innehållsförteckningar på varor samt för att öka allmänhetens kunskap genom information på olika sätt. Nästan samtliga svarande, i både fokusgrupperna och i enkäten, ställde dessa krav på företagen.

5.5 Möjlighet att påverka och beteende

I denna studie tyckte de flesta av allmänheten att de kunde medverka till en minskning av farliga kemiska ämnen i varor genom att köpa miljömärkta varor. Denna undersökning visar på mycket stora skillnader i beteende mellan kvinnor och män. Kvinnor var mer noga med att de varor de köper är skonsamma för miljön och för hälsan. Kvinnor läser också oftare innehållsförteckningen för att sedan ta ställning till om de ska köpa varan eller ej. De frågar oftare än män efter var varan är tillverkad eller efter miljömärkta varor i butiken. Kvinnor köper också oftare miljömärkta och rättvisemärkta varor. De svarade också i högre grad än männen att de själva gjorde något för att minska farliga kemiska ämnen i varor. Åldern spelade också in här, personer som var över 45 år var mer engagerade än yngre. Engagemanget var också större bland dem som hade barn. Fler än tre fjärdedelar av personerna över 45 år hade barn medan endast en tredjedel i åldersgruppen under 45 år hade barn.

Det fåtal företagare som svarade på enkäten i denna undersökning tyckte att de inte hade så stora möjligheter att informera om de problem som finns med kemiska ämnen i varor. Eftersom övriga grupper i hög grad lade ansvaret för att informera om farliga kemiska ämnen i varor på tillverkarna, de företag som säljer varorna och på myndigheterna så är detta ett stort problem. Företagen menar att de anstränger sig för att kunderna ska få veta vad som finns i varorna men de informerar dem inte. Inte heller samarbetar företagen med forskare, myndigheter eller andra företag i frågan i någon större utsträckning.

Här är ett stort problem. Samverkan för att öka förståelsen, för att öka kunskapen om företagens, myndigheternas och forskarnas roll måste stärkas så att de tillsammans kan informera allmänheten. Nätverk för samverkan och samarbete mellan företag, forskare och myndigheter är nödvändiga. Svaren från de politiker och experter som deltog i denna undersökning visar också på att samverkan mellan olika aktörer i denna fråga är svag.

Experterna svarade att de kunde ställa krav på producenter och även på företagen som säljer varorna. De informerar också allmänheten, vilket är viktigt eftersom allmänheten litar på information från myndigheter. Experterna tyckte dock att de i mindre grad kunde påverka industrin. Detta styrker ytterligare behovet av samarbete mellan företag, myndigheter och forskare i denna fråga. Experterna arbetar för att få fram ny kunskap och denna kunskap måste de kunna förmedla till både företagen, politikerna och till allmänheten på ett bättre sätt. Enligt resultatet av både enkäten och fokusgrupperna så var experterna i hög grad medvetna om att denna kommunikation inte fungerar särskilt bra idag. Nya forum måste skapas. Experterna vet vad olika mängder av kemikalier har för påverkan på miljö och hälsa. De har därför ett ansvar att förmedla denna kunskap till myndigheter och allmänhet.

Politikerna upplevde att de hade stor möjlighet att påverka en minskad användning av farliga kemiska ämnen i varor. Detta kunde de göra genom politiska beslut. De kunde också stimulera forskning som behövs för att minska kemiska ämnen i varor. Detta visar på en öppenhet och en vilja till samverkan mellan politiker, experter, företag och allmänhet. Eftersom även politikerna tycker att denna samverkan inte finns idag så stöder också detta resultat nödvändigheten av att i organiserad form bilda arenor (forum) för diskussion om nödvändigheten att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor för framtida generationer, för miljön och för den egna hälsan.

Enligt miljö kvalitetsmålet "Giftfri miljö", så ska kunskaperna om kemiska ämnen förbättras. Fortfarande saknas mycket kunskap om vilka egenskaper hos kemikalier och föreningar som påverkar människors hälsa och vår miljö. Det är därför svårt att begränsa riskerna. Vi vet dock att vissa kemiska ämnen har negativa effekter på både hälsa och miljö. EU:s förslag till ny kemikalielagstiftning, REACH, kan vara ett stöd i arbetet med att avhjälpa bristerna. Enligt delmål 1 så ska innan 2010 kunskaper om kemiska ämnens hälso- och miljöegenskaper tas fram. I delmål 2 uppges att senast år 2010 ska varor vara försedda med hälso- och miljöinformation om de farliga ämnen som ingår (Miljömålsrådet 2005). I vår undersökning uppgav de svarande att det som kunde öka deras kunskap mest var just en bättre information om innehållet i varorna.

5.6 Strategier för att öka kunskap

För att öka kunskapen om farliga kemiska ämnen i varor var alla överens om att information från myndigheter var viktig. Allra viktigast för ökad kunskap var dock att det fanns en tydlig innehållsförteckning på varorna och att få information från tillverkare och återförsäljare. En tydlig innehållsförteckning skulle kunna vara t ex uppgifter om vilka kemikalier som finns i varan, dess effekter för miljö och människa samt om kemikalien är testad eller ej. Reportage i massmedia ansågs också i hög grad öka kunskapen medan reklam inte var så viktigt. Politiker och experter kunde tänka sig att delta i seminarier och utbildning i högre grad än företag och allmänhet. Enligt undersökningen så läggs ett stort ansvar på företagen att ge tydlig information på sina varor. Man vill också ha kunskap genom myndigheterna. En tolkning är att människor vill ha fakta, de vill veta hur situationen ser ut och de vill ha den förklarad för sig på ett tydligt sätt så att de själva bättre kan ta ställning till vilka varor de ska köpa. Endast information räcker inte, utan människor vill förstå vad varorna innehåller och vilka effekter farliga kemikalier kan ha på både hälsa och miljö. Forskning visar att om man

förstår vilka effekter en vara har på miljö eller hälsa så ökar denna kunskap det moraliska ansvaret för att inte köpa varan. Personlig norm (moraliskt ansvar) påverkar handlingsbenägenheten liksom även beteendet. Om man dessutom förstår effekterna av beteendet så ökar möjligheten till beteendeförändring ytterligare (Ajzen 1991; Eagly and Chaiken 1993; Johansson och Lindström, 2006 manuskript; Kaiser and Scheuthle, 2003).

De olika grupperna har troligen olika uppfattning om vad risker är, var och när det är farligt att utsättas för en kemikalie, vilka detektionsgränser som ska sättas m m. Sådana frågor är viktiga att diskutera i samverkansgrupper där både experter, politiker och företag ingår. Allmänheten ansåg att tydligare innehållsförteckningar på varor, information från tillverkare och återförsäljare och från myndigheter kunde öka deras kunskap om farliga kemiska ämnen i varor. Därför har myndigheter och företag ett särskilt ansvar att samverka i frågan. I grupper där man har gemensamma värderingar och tar ett gemensamt ansvar finns de bästa förutsättningarna för att öka både kunskap och engagemang bland människor (Gardner och Stern 2002).

6 Slutsatser

Osäkerhet

- **Det finns en osäkerhet i enkätsvaren beroende på den låga svarsfrekvensen, särskilt bland företagserpresentanterna. Resultaten av denna studie kan endast generaliseras till något äldre, högutbildade personer boende i Stockholm. De kvalitativa intervjuerna i fokusgrupperna stödjer dock resultaten av enkätundersökningen.**

Attityd

- **Människor anser att det är viktigt att minska farliga kemiska ämnen i varor**
- Kvinnor och personer som hade barn tyckte att det var viktigare att minska farliga kemiska ämnen i varor än vad män och personer som inte hade barn tyckte
- Personer över 45 år tyckte att det var viktigare än yngre att minska farliga kemiska ämnen i varor. Detta var viktigare för äldre med barn än för äldre utan barn.

Ansvar

- **Det finns en otydlighet i vem som ska ta ansvar för att minska farliga kemiska ämnen i varor**
- **Konsumenterna ansågs ha lägst ansvar av de undersökta grupperna**
- Ansvaret för att minska farliga kemiska ämnen i varor lades på företagen som tillverkar varorna och kemikalierna samt på företagen som säljer varorna
- Företagsrepresentanter, miljöexperter och politiker lade ansvaret på varandra, dvs de gav lågt ansvar till den egna gruppen.

Oro och personligt ansvar

- **Det finns en oro för de effekter användningen av farliga kemiska ämnen kan få för kommande generationer**
- Det personliga ansvaret och oron påverkade allmänhetens och företagsrepresentanternas handlingar. Det förväntade ansvaret och oron påverkade politikerna medan attityden och kunskapen styrde miljöexperternas handlingsbenägenhet.
- Kvinnor var mer oroliga än män och tog också på sig ett större personligt ansvar än män.

Kunskap, påverkan och beteende

- **Konsumenterna har ett intresse av att göra miljövänliga val om företagen presenterar en lättfattlig information på varorna**
- **Samarbetet mellan företag, miljöexperter, politiker och allmänhet var svagt**
- Människor kände till miljömärkena Svanen, Krav och Bra Miljöval
- Allmänheten kunde påverka genom att köpa miljövänliga varor och ungefär hälften gjorde också så
- Oron och den personliga normen styrde allmänhetens, företagarnas och politikernas vilja att handla medan attityden och kunskapen påverkade experternas handlingsbenägenhet
- Kvinnor, personer över 45 år och personer som hade barn utförde fler miljövänliga handlingar än män, yngre och de som inte hade barn

7 Åtgärder och ansvar

Ökad kunskap

Endast information till allmänheten räcker inte utan en dialog mellan olika aktörer i samhället bör utvecklas. För att öka kunskapen hos allmänheten krävs att tillverkare och återförsäljare tar på sig ett större ansvar för att framarbete tydligare innehållsförteckningar på varor eftersom människor är oroliga för vad varorna innehåller. Allmänheten litar inte på att de varor de köper är fria från farliga kemiska ämnen. Det måste göras tydligt på varorna hur/var de har tillverkats eller om varan innehåller kemikalier som inte är testade. I så fall bör detta tydliggöras för att allmänheten ska få ett ökat förtroende.

För att öka kunskapen (och minska oron) hos allmänheten är det viktigt att de får information från tillverkare och återförsäljare samt även från myndigheter och massmedia. Dessa har tillsammans ett stort ansvar att förmedla sin kunskap till allmänheten samt att öka sitt samarbete. Enligt undersökningen så var samverkan mellan företag, experter och politiker i frågan om farliga kemiska ämnen inte så stor.

Olika grupper har olika roller idag. Experter och forskare vidarebefordrar sina resultat till myndigheter som sedan i sin tur ska informera allmänheten. Vi föreslår att man

bildar samverkansgrupper mellan politiker, experter (myndigheter, forskare), företag och allmänhet där frågan om farliga kemiska ämnen i varor diskuteras. Även representanter från massmedia bör ingå i dessa grupper. Grupperna kunde arbeta tillsammans fram ett material som sedan kan användas för diskussionsunderlag i redan etablerade nätverk och organisationer, i företag samt i skolor. Materialet bör vara lätt att ta till sig och bestå av faktauppgifter eftersom allmänheten efterlyser detta. Det är viktigt att nå ut till ungdomar eftersom flera unga ansåg att det var mindre viktigt att minska farliga kemiska ämnen i elektronik och kläder och hygienartiklar.

Personligt ansvar

Kvinnor tog enligt denna undersökning på sig ett stort personligt ansvar, de känner oro för framtida generationer, för miljön och för hälsan. Detta avspeglar sig i deras dagliga beteende. De är mer engagerade än män när det gäller att köpa miljövänliga varor att fråga efter miljömärkta och rättvisemärkta varor m m. En satsning på att öka engagemanget bland män är viktig.

Socialt ansvar

Tydligare fokus bör läggas på det gemensamma ansvaret. Den globala kopplingen bör göras tydlig. Det vi gör lokalt påverkar globalt. Vi har alla ett gemensamt ansvar för kommande generationers välbefinnande. Människor vet att varken kläder eller elektronik tillverkas i Sverige. Det finns ett intresse för att veta mer om varifrån varorna kommer, särskilt bland kvinnor. Flera företag tar idag ett socialt ansvar men detta förmedlas inte till allmänheten på ett tydligt sätt. Här har företagen möjligheter att vinna konkurrensfördelar. Det finns en efterfrågan på rättvisemärkta varor och människor köper också sådana varor mer och mer.

Olika aktörers ansvar

Det är viktigt att få med företagen, även småföretagen, i arbetet. Företagens ansvar för att förmedla tydlig information på sina varor är stort, t ex vilka kemikalier varan innehåller, dess effekter och om kemikalien är testad eller ej. Allmänheten ställer detta krav på företagen. De företag som deltog i studien hade låg kunskap om miljömärken och de ansåg heller inte att de hade så stort ansvar. Företagen har en nyckelroll i denna fråga och en ökad kunskap i företagen är nödvändig. Den låga svarsfrekvensen i företagsgruppen gör att några generaliseringar för företag i Stockholm inte kan göras. Därför är en uppföljning av dessa resultat viktig. Företagen har allt att vinna på att miljöcertifiera sig och därigenom stärka sitt förtroende på marknaden.

Myndigheternas och forskarnas ansvar är att bättre kunna förmedla fakta och forskningsresultat till allmänheten. Allmänheten ställer krav på detta. Forskarna har ett ansvar att bättre kunna förmedla sina forskningsresultat på ett populärvetenskapligt sätt. Enligt fokusgruppsintervjuerna var miljöexperterna medvetna om detta krav.

Massmedia har en viktig roll när det gäller information och utbildning. Allmänheten vill ha information genom massmedia, däremot ansåg de att reklam inte kunde öka deras kunskap. Massmedia har ett ansvar att kunna förmedla fakta och att vara insatta i hur man kommunicerar risker.

Fortsatt forskning behövs främst om företagarnas attityder till de krav som allmänheten ställer om tydlig information om innehållet i varor. Forskning behövs även om forskarnas och experternas egna attityder till hur man på ett bättre sätt ska

kunna förmedla sina egna forskningsresultat. Massmedias ansvar att förmedla information om farliga kemiska ämnen i varor bör också undersökas. Kunskap om hur man kommunicerar risker bör stärkas.

Förslag till dialoggrupper

Dialog enligt förslag ovan kan ske i följande steg:

- Resultatet av denna studie kan stödja det pågående arbetet med miljökvalitetsmålet "Giftfri miljö", särskilt delmål 1 och 2 som handlar om att kunskapen om kemikalier i varor bör öka. Vi föreslår att grupper med experter, politiker, företag och massmedia bildas där en gemensam strategi tas fram om hur man tillsammans på bästa sätt kan arbeta för att öka kunskapen om farliga kemiska ämnen i varor. Dessa grupper har ansvar för att förtroendet hos allmänheten ska öka så att de kan gå ut och köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen. I detta forum tas upp frågor om hur man kan kommunicera risker till allmänheten.
- En strategi för hur företagen ska märka varor på ett tydligt och lättförståeligt sätt tas fram. Det bör tydliggöras vilka kemikalier som inte är testade.
- Ett samlat faktabaserat utbildningsmaterial framarbetas av den ovan nämnda gruppen där experter, politiker, företag och massmedia ingår. Materialet bör innehålla fakta om olika kemikaliers inverkan på miljö och människa på kort sikt och på lång sikt (kommande generationer), hur kemikalien används globalt såväl som lokalt, under vilka förhållanden som varan är tillverkad och hur individen kan påverka. Ansvarsfrågan bör tydliggöras. Enligt undersökningen var politikerna beredda att delta i beslut om att information om problemen med kemiska ämnen i varor ska öka.
- Utbildningsmaterialet anpassas efter gruppen (t ex företagets anställda, skolan osv)
- Dialoggrupper bildas med allmänheten där representanter från dialoggrupperna (experter, företag, politiker, massmedia) deltar. Redan befintliga nätverk bland allmänheten (föreningar, organisationer, arbetsplatser, skolor, intresseföreningar osv) tas tillvara. Utbildningsmaterialet används som diskussionsunderlag i dessa dialoggrupper med allmänheten
- Utbildningen följs upp genom gemensamma seminarier där samtliga grupper deltar.

8 Referenser

Ajzen I. (1991) The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50, pp. 179-211.

Angelöw, B and Jonsson, T. (1994). *Individ och miljö*. Studentlitteratur. Lund.

Babbie, E. (2001) *The Practice of Social Research*. 9:e uppl., Belmont, CA. Wadsworth.

Breck, T. Riskkommunikation. Dialog om det osäkra. Natur och Kultur. Stockholm.

Dietz, T., Kalof, L., and Stern, P.C. (2002). Gender, Values and Environmentalism. *Social Science Quarterly*, 83, 353-364.

Eagly, A.H., and Chaiken, S. (1993) *The Psychology of Attitudes*. Orlando, Harcourt Brace & Company.

Europeiska kommissionen (2007). Energy Technologies. Knowledge, Perception, Measures. Special Eurobarometer 262/Wave 65.3 – TNS Opinion & Social. European Commission.

Europeiska kommissionen (2005). The attitudes of European citizens towards the environment. Special Eurobarometer 217/Wave 62.1 – TNS Opinion & Social

Gardner, G.T., and Stern P.C. (2002) *Environmental Problems and Human Behavior*. Needham Heights, Allyn and Bacon.

Harland, P., and Staats, H.J. (1997) *Long Term Effects of the EcoTeam Program in the Netherlands: The Situation two Years after Participation*. Leiden University, Faculty of Social and Behavioral Sciences, Centre for Energy and Environmental Research.

Hardin, G. (1968). The tragedy of the commons. *Science*, 162, 1243 – 1248.

Hunter, L.M., Hatch, A., och Johnson, A. 2004. Cross-National Gender Variation in Environmental Behaviour. *Journal of Social Science*, 85, 677-694.

Johansson, M., och Lindström, M. (2004). Hur viktigt är det med ren luft? I: P. Wickenberg, A. Nilsson och M. Stilleroth Sillén. *Miljö och hållbar utveckling – samhällsvetenskapliga perspektiv från en lundahorisont*. Studentlitteratur. Lund.

Johansson, M., och Lindström, M. (2006, manuskript). Social-psychological factors in public support of local biodiversity conservation. Lunds Tekniska Högskola och Högskolan i Kalmar.

Jönköpings kommun, (2002). *Kunskap och beteende kring miljöfrågor i Jönköpings kommun*. Miljökontoret. Jönköpings kommun.

Kaiser, F. G. & Scheuthle, H. (2003) Two challenges to a moral extension of the theory of planned behavior: moral norms and just world beliefs in conservationism, *Personality and Individual Differences*, 35, pp. 1033-1048.

Karlsson, M. (2006) Ska Reach bli mer än en tumme? I Formas Fokuserar. *Giftfri miljö – utopi eller verklig chans?* Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Formas. Stockholm.

Kemikalieinspektionen (2007) Barn och kemiska hälsorisker – förslag till åtgärder. Kemikalieinspektionen Rapport Nr 1/07.

Lindén, A-L. (2004). *Människa och miljö. Om attityder, värderingar, livsstil och livsform*. Carlssons förlag. Stockholm.

Lindström, M. (2003). *Attitudes towards Sustainable Development. Priorities, Responsibility, Empowerment*. Doctoral thesis. Lund: Lund Institute of Technology.

Lindström M. and Küller, R. (2006). *Sustainable Development Priorities in four Swedish Communities; Priorities, Responsibility and Empowerment* Published online: <http://www.springerlink.com/content/h0520151n63w3754/fulltext.pdf>

Lindqvist, N-E. (2006). Giftfri miljö – utopi eller verklig chans? ? I Formas Fokuserar. *Giftfri miljö – utopi eller verklig chans?* Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Formas. Stockholm.

Lundgren, L.J. (2006). *Kemikaliepolitiken – ett svårskött pastorat*. I Formas Fokuserar. *Giftfri miljö – utopi eller verklig chans?* Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Formas. Stockholm.

Newport, F., Saad, L. Och Moore, D. (1997). *How polls are conducted*. I: Golay, M. Where America Stands 1997. New York. John Wiley & Sons.

Qvist, J. 2000. Bortfallsanalys av SCB undersökningarna HINK och ULF. R & D Report 2000:4. Statistiska Centralbyrån. Stockholm.

Ruane, J.M. (2006) A och O i samhällsvetenskaplig forskning. Studentlitteratur. Lund.

Rudén, C. (2006) Reach ger oss inte giftfri miljö. I Formas Fokuserar. *Giftfri miljö – utopi eller verklighet*. Forskningsrådet för miljö, areella näringar och samhällsbyggande, Formas. Stockholm.

Schultz, P. W. (2001) The structure of environmental concern: concern for self, other people and the biosphere. *Journal of Environmental Psychology*, 21, pp. 327-339.

Shiva, V. (1988). *Staying alive. Women, Ecology and Development*. Zed Books Ltd. London.

SOM-institutet (Samhälle Opinion Massmedia) (2005). *Svenska trender*. Red. S. Holmberg och L. Weibull. SOM-institutet, Göteborgs universitet.

Stern, P.C., Dietz, T., and Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25, 332-348.

Stevens, K., and Morris, J. (2001) Struggling toward sustainability: Considering grassroots development. *Sustainable Development*, 9, 149-164.

Thøgersen, J. (2002) Direct experience and the strength of the personal norm-behavior relationship. *Psychology & Marketing*, 19, pp. 881-893.

Utrednings- och Statistikkontoret, (2004). Miljö och miljövanor i Stockholm 2004. Miljöförvaltningen. Stockholm.

Wall R, Devine-Wright P, Mill G A. (2005). Psychological predictors in context: An empirical study of interactions between determinants of car use intentions. In *Designing Social Innovation: Planning, Building, Evaluating*, Martens B, Keul A G. (Eds) pp. 117-126 (Hogrefe & Huber Publishers, Göttingen).

WCED (1987) *Our Common Future*. World Commission on Environment and Development. Oxford, Oxford University Press.

Wibeck, V. (2000). *Fokusgrupper. Om fokuserade gruppintervjuer som undersökningsmetod*. Studentlitteratur. Lund.

Zelezny, L.C.; Chua, P., och Aldrich, C. 2000. Elaborating on gender differences in environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56, 443-437.

Elektroniska källor:

Institutet för Miljömedicin:

<http://ki.se/ki/jsp/polopoly.jsp?d=1666&a=17771&l=sv&newsdep=1666> (070206)

Kemikalieinspektionen, 2007-02-05. REACH – en ny kemikalielag för en giftfri miljö. Faktablad december 2006.

http://www.kemi.se/upload/Trycksaker/Pdf/Faktablad/FbReachdec06_web.pdf

Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs) (2001). UNEP website: www.pops.int 2007-03-05.

Statistiks årsbok, 2006. Stockholms Utrednings- och Statistikkontor, www.stockholm.se 2007-02-10).

Statens folkhälsoinstitut (http://www.fhi.se/templates/Page_111.aspx) (070206)

Stockholms Miljöprogram.

<http://www.miljobarometern.stockholm.se/main.asp?mp=MP&mo=2> (070206)

Stockholms stad websida (2007-03-28)

<http://www.stockholm.se/Extern/Templates/PageWide.aspx?id=117271>

Världsnaturfonden. 2006. <http://www.wwf.se/show.php?id=1029189> (070206)

Bilagor

- Bilaga 1: Urval - enkätundersökningen
- Bilaga 2: Enkät till allmänheten
- Bilaga 3: Sammanfattning av fokusgruppsintervjuerna
- Bilaga 4: Attityder – skillnader mellan grupper
- Bilaga 5: Sammanställning av attitydskillnader mellan grupper
- Bilaga 6: Ansvar – medelvärden
- Bilaga 7: Personligt och subjektivt ansvar
- Bilaga 8: Oro
- Bilaga 9: Sambandsanalyser oro – ansvar
- Bilaga 10: Kunskap
- Bilaga 11. Vilja/handlingsbenägenhet – beteende, allmänhet
- Bilaga 12. Vilja/handlingsbenägenhet – beteende, företag
- Bilaga 13. Vilja/handlingsbenägenhet – beteende, experter
- Bilaga 14. Vilja/handlingsbenägenhet – beteende, politiker
- Bilaga 15: Strategier för ökad kunskap

Urval - enkätundersökningen

Bilaga 1

De fyra grupperna beskrivs kortfattat nedan när det gäller kön, ålder, utbildning, inriktning på utbildning, yrke, om de har barn eller ej, om de är medlem i någon miljöorganisation samt hur ofta de kommer i kontakt med farliga kemiska ämnen i sitt arbete och i sitt hem. Svarsfrekvensen redovisas.

Frågor:	Totalt	Allmänhet N=356	Företag N=36	Experter N =46	Politiker N = 34
Svarsfrekvens:	36 %	38 %	19 %	47 %	34 %
Kön:	57 % kvinnor 43 % män	57 % kvinnor 41 % män	53 % kvinnor 44 % män	57 % kvinnor 44 % män	47 % kvinnor 50 % män
Ålder:	5 % 18-24 år 43 % 25-44 år 42 % 45-64 år 8 % över 65 år	6 % 18-24 år 44 % 25-44 år 38 % 45-64 år 10 % över 65 år	44 % 25-44 år 47 % 45-64 år 6 % över 65 år	33 % 25-44 år 65 % 45-64 år	6 % 18-24 år 38 % 25-44 år 50 % 45-64 år 3 % över 65 år
Utbildning:	10 % grundsk. 28 % gymn. 58 % univ.	12 % grundsk. 28 % gymn. 55 % univ.	3 % grundsk. 64 % gymn. 31 % univ.	4 % grundsk. 4 % gymn. 89 % univ.	6 % grundsk. 15 % gymn. 77 % univ.
Inriktning på utbildningen	Övervägande samhällsvet.	Övervägande samhällsvet. Några tekn., få nat.vet.	Övervägande samhällsvet. och teknisk	Övervägande naturvet., några samh.vet och teknisk	Övervägande samh.vet men även många nat.vet
Yrke:	Övervägande samhällsvet.	Överv. samh.vet (ekon., ped., vård..) några teknisk (data, ingenjör.), få nat.vet.	Säljare (ett flertal), prod.chef, prod.utv, markn.chef ...	Flertalet var forskare eller handläggare, få upphandlare och konsumentråd	Varierande från barnskötare till forskare
Har barn?	63 % ja 35 % nej	61 % ja 37 % nej	75 % ja 22 % nej	67 % ja 30 % nej	68 % ja 29 % nej
Medlem i miljöorg.?	10 % ja 87 % nej	7 % ja 89 % nej	6 % ja 92 % nej	28 % ja 72 % nej	18 % ja 80 % nej
Kontakt med farliga kemiska ämnen på arbetet?	44 % inte alls 19 % 1-6 g/år 9 % 1-6 g/v 6 % flera g/v 12 % dagligen	44 % inte alls 19 % 1-6 g/år 7 % 1-6 g/v 5 % flera g/v 12 % dagligen	50 % inte alls 31 % 1-6 g/år 11 % 1-6 g/v 3 % flera g/v 3 % dagligen	35 % inte alls 17 % 1-6 g/år 4 % 1-6 g/v 15 % flera g/v 22 % dagligen	47 % inte alls 12 % 1-6 g/år 12 % 1-6 g/v 12 % flera g/v 12 % dagligen
Kontakt med farliga kemiska ämnen i hemmet?	21 % inte alls 38 % 1-6 g/år 17 % 1-6 g/v 6 % flera g/v 9 % dagligen	23 % inte alls 36 % 1-6 g/år 19 % 1-6 g/v 6 % flera g/v 8 % dagligen	36 % inte alls 47 % 1-6 g/år 6 % 1-6 g/v 3 % flera g/v 0 % dagligen	9 % inte alls 35 % 1-6 g/år 20 % 1-6 g/v 11 % flera g/v 17 % dagligen	6 % inte alls 62 % 1-6 g/år 0 % 1-6 g/v 6 % flera g/v 15 % dagligen
Verksamhet - företag			8 % produktion 83 % försäljning 3 % prod/förs		
Hur många anställda? - företag			Genomsn 11 pers 25 st 1 - 10 anst 5 st 10 – 15 anst 2 st över 100		
Miljöcertifiering? - företag			4 st, ISO 14000 1 st Miljödiplom 27 st, inget		
Partitillhörighet - politiker					20 % S, 18 % M, 6 % Fp, 15 % Miljöp, 9 % V, 6 % KD

MILJÖFÖRVALTNINGEN

Bilaga 2

Vad innehåller de varor du köper?

Tyck till om miljö- och hälsofarliga kemiska ämnen i varor!

Flera varor som vi använder dagligen innehåller av olika anledningar vissa tillsatser av kemiska ämnen. En del av dessa kan vara hälsofarliga när varan används eller bli miljögifter när varan blir avfall. Vi skulle nu vilja veta vad du tycker om användningen av farliga kemiska ämnen i några varor.

Stockholms miljöförvaltning har tillsammans med Högskolan i Kalmar tagit fram denna enkät för att undersöka olika grupper attityder till miljö- och hälsofarliga kemiska ämnen i varor. I undersökningen ingår invånare, politiker, företagare och miljöexperter i Stockholms stad.

Enkäten ingår i ett projekt som ska studera vilka attityder och vilken information som finns idag om innehållet i olika varor för att kunna ge förslag på hur informationen kan förbättras.

Enkäten tar ca 15 minuter att fylla i. Dina svar behandlas konfidentiellt, några enskilda svar går inte att utläsa utan resultaten presenteras i sammanfattning.

Vi ber dig fylla i enkäten och skicka den tillbaka till oss i det bifogade svarskuvertet innan den 1 november 2006.

Kontakta gärna Marianne Lindström, Institutionen för Biologi och Miljövetenskap, Högskolan i Kalmar, på telefon 0480-44 73 19 eller e-post marianne.lindstrom@hik.se om du har frågor eller undrar över något i enkäten.

Tack på förhand!

Stockholms Miljöförvaltning

Högskolan i Kalmar

Arne Jonsson

Marianne Lindström

Projektledare

Miljöpsykolog

Vad innehåller de varor du köper?

1. Vad är särskilt viktigt för dig när du köper...

Bilaga 2

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker om respektive vara

...elektronik?	Inte särskilt viktigt	Ganska viktigt	Mycket viktigt	Mest viktigt
att priset är lågt	☐	☐	☐	☐
att varan är tillverkad i Sverige	☐	☐	☐	☐
att varan är fri från farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐
att varan är miljömärkt	☐	☐	☐	☐
att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	☐	☐	☐	☐
att varan är av ett välkänt märke	☐	☐	☐	☐

...kläder?	Inte särskilt viktigt	Ganska viktigt	Mycket viktigt	Mest viktigt
att priset är lågt	☐	☐	☐	☐
att varan är tillverkad i Sverige	☐	☐	☐	☐
att varan är fri från farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐
att varan är miljömärkt	☐	☐	☐	☐
att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	☐	☐	☐	☐
att varan är av ett välkänt märke	☐	☐	☐	☐

...mat?	Inte särskilt viktigt	Ganska viktigt	Mycket viktigt	Mest viktigt
att priset är lågt	☐	☐	☐	☐
att varan är tillverkad i Sverige	☐	☐	☐	☐
att varan är fri från farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐
att varan är miljömärkt	☐	☐	☐	☐
att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	☐	☐	☐	☐
att varan är av ett välkänt märke	☐	☐	☐	☐

...hygienartiklar?	Inte särskilt viktigt	Ganska viktigt	Mycket viktigt	Mest viktigt
att priset är lågt	☐	☐	☐	☐
att varan är tillverkad i Sverige	☐	☐	☐	☐
att varan är fri från farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐
att varan är miljömärkt	☐	☐	☐	☐
att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	☐	☐	☐	☐
att varan är av ett välkänt märke	☐	☐	☐	☐

Bilaga 2

2. Hur viktigt är det för dig att minska mängden av farliga kemiska ämnen i olika varor?

Rangordna följande varor. Skriv en etta för den vara du tycker är viktigast att minska mängden av farliga kemiska ämnen i, sedan en tvåa för den näst viktigaste varan osv.

	Rangordning (1-6)
Elektronik	
Kläder	
Mat	
Hygienartiklar	
Möbler	
Byggmaterial	

3. Är du orolig för vad varorna innehåller?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Instämmer inte alls	Instämmer något	Instämmer i stort sett	Instämmer helt
Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan släppas ut i miljön	☐	☐	☐	☐
Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan påverka framtida generationer negativt	☐	☐	☐	☐
Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan påverka min hälsa negativt	☐	☐	☐	☐
Jag känner mig osäker på innehållet i de varor jag köper	☐	☐	☐	☐
Jag antar att ämnen som ingår i varor är säkra om de inte har bevisats vara miljö- eller hälsofarliga	☐	☐	☐	☐
Jag tycker att ett nytt kemiskt ämne måste bevisas vara ofarligt innan det får användas i de varor jag köper	☐	☐	☐	☐
Jag litar på att varor som jag köper i Sverige är fria från farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐

Bilaga 2

4. Hur stort ansvar anser du att följande aktörer har för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor (t ex kläder, elektronik, hygienartiklar)?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Inte så stort ansvar	Ganska stort ansvar	Mycket stort ansvar	Hela ansvaret
Konsumenterna	☐	☐	☐	☐
Lokala politiker	☐	☐	☐	☐
Regeringen, riksdagen	☐	☐	☐	☐
EU	☐	☐	☐	☐
FN	☐	☐	☐	☐
Företagen som tillverkar varorna	☐	☐	☐	☐
Företagen som säljer varorna	☐	☐	☐	☐
Företagen som tillverkar kemikalierna	☐	☐	☐	☐
Forskarna	☐	☐	☐	☐
Miljöexperter vid myndigheter	☐	☐	☐	☐
Andra, skriv här:	☐	☐	☐	☐

5. Vilka förväntningar upplever du att andra personer har på dig och hur ser du på ditt eget ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Instämmer inte alls	Instämmer något	Instämmer i stort sett	Instämmer helt
Jag upplever att min familj och mina vänner förväntar sig att jag ska köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐
Jag vill att andra människor ska uppfatta mig som att jag tar hänsyn till naturen	☐	☐	☐	☐
Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på alla levande organismer i naturen	☐	☐	☐	☐
Jag tycker det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer	☐	☐	☐	☐
Jag tycker det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på min hälsa	☐	☐	☐	☐
Jag har ett stort ansvar för att köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen	☐	☐	☐	☐
Jag tycker inte att jag har något personligt ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor	☐	☐	☐	☐

6. Har du hört talas om följande kemiska ämnen?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Ja	Nej
Jag har hört talas om ftalater	☐	☐
Jag har hört talas om bromerade flamskyddsmedel	☐	☐
Jag har hört talas om triclosan	☐	☐
Jag har hört talas om perfluorerade ämnen	☐	☐

7. Känner du till nedanstående symboler?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Ja	Nej		Ja	Nej
	☐	☐		☐	☐
	☐	☐		☐	☐
	☐	☐		☐	☐
	☐	☐		☐	☐

Bilaga 2

8. Vad är viktigt för dig för att öka din kunskap om innehållet i de varor du köper?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Inte särskilt viktigt	Ganska viktigt	Mycket viktigt	Mest viktigt
Delta i lokala projekt	☐	☐	☐	☐
Delta i seminarier	☐	☐	☐	☐
Delta i utbildning eller olika kurser	☐	☐	☐	☐
Delta i studiecirkel	☐	☐	☐	☐
Information från myndigheter	☐	☐	☐	☐
Information från tillverkare och återförsäljare	☐	☐	☐	☐
Information från miljöorganisationer	☐	☐	☐	☐
Tydlig innehållsförteckning på varor	☐	☐	☐	☐
Reklam	☐	☐	☐	☐
Reportage i massmedia	☐	☐	☐	☐
Annat, skriv här:	☐	☐	☐	☐

9. Hur tycker du att du kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Instämmer inte alls	Instämmer något	Instämmer i stort sett	Instämmer helt
Jag kan ställa krav på dem som producerar varan	☐	☐	☐	☐
Jag kan ställa krav på dem som säljer varan	☐	☐	☐	☐
Jag kan påverka genom mitt arbete	☐	☐	☐	☐
Jag kan påverka genom en intresseorganisation	☐	☐	☐	☐
Jag kan påverka genom att delta i politiska beslut	☐	☐	☐	☐
Jag kan påverka genom att köpa miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐

10. Vad gör du idag som konsument för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper?

Sätt ett kryss i det svarsalternativ som stämmer bäst med vad du tycker

	Instämmer inte alls	Instämmer något	Instämmer i stort sett	Instämmer helt
Jag är noga med att de varor jag köper är skonsamma för miljön	☐	☐	☐	☐
Jag är noga med att de varor jag köper är skonsamma för hälsan	☐	☐	☐	☐
Jag läser alltid innehållsförteckningen och tar sedan ställning till om jag ska köpa varan	☐	☐	☐	☐
Om en vara innehåller kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte	☐	☐	☐	☐
Jag frågar ofta i butiken efter var varan är tillverkad	☐	☐	☐	☐
Jag köper ofta lokalt producerade varor	☐	☐	☐	☐
Jag frågar ofta efter miljömärkta varor i butiken	☐	☐	☐	☐
Jag köper ofta miljömärkta varor	☐	☐	☐	☐
Jag köper en miljömärkt vara även om den kostar 10 % mer	☐	☐	☐	☐
Jag köper ofta rättvisemärkta varor	☐	☐	☐	☐
Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor	☐	☐	☐	☐

11. Fler synpunkter på hur du som konsument kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor:

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Bilaga 2

Till sist ber vi dig svara på några frågor om dig själv

Kön: Man ☐   Kvinna ☐

Ålder: 18 – 24 år ☐   25 – 44 år ☐   45 – 64 år ☐   65 år eller äldre ☐

Utbildning: Grundskola ☐   Gymnasium ☐   Universitet ☐

Inriktning på utbildningen:.....

Nuvarande yrke:.....

Har du barn?   Ja ☐   Nej ☐

Är du medlem i någon miljöorganisation ?   Ja ☐   Nej ☐

Hur ofta kommer du i kontakt med farliga kemiska ämnen?

i ditt arbete

Inte alls ☐

1-6 ggr/år ☐

1-6 ggr/månad ☐

Flera ggr/vecka ☐

Dagligen ☐

i ditt hem

Inte alls ☐

1-6 ggr/år ☐

1-6 ggr/månad ☐

Flera ggr/vecka ☐

Dagligen ☐

TACK FÖR DIN MEDVERKAN!

BAKGRUNDSFRÅGOR för attitydundersökning inom projektet ”Nya gifter – Nya verktyg”.
Sammanställning av fokusgruppsintervjuer – genomförda våren 2006

Bakgrundsfaktorer	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Datum för intervju	2006-04-03	2006-04-11	2006-04-05	2006-04-10	2006-05-23 och 2006-06-12	2006-06-02, 2006-06-29
Kön:	4 män, 1 kvinna	4 män	4 män, 3 kvinnor	3 män, 3 kvinnor	2 man	1 kvinna 2 män
Ålder:	35-66 år	32-63 år	41-56 år	33-61 år	33 och 61 år	25-52 år
Utbildning:	Alla universitet	Alla universitet	Alla universitet	4 universitet, 2 gymnasium	Realskola Universitet	2 Gymnasium 1 universitet
Inriktning på utbild- ningen	Samhällsvetare och naturvetare	Teknisk, samhällsvetare, naturvetare.	Teknisk, naturvetare.	Teknisk, samhällsvetare.	Naturvetare	Samhällsvetare. Teknisk
Har du barn?	Alla har barn	2 har barn	Alla har barn	5 ja, 1 nej	Ja, Ja	Ja, Nej, Ja
Hur ofta kommer du i kontakt med giftiga kemikalier i ditt arbete?	1-6 ggr/år Flera ggr/vecka	Inte alls	De flesta dagligen, någon 1-6 g/mån	De flesta flera g/vecka	Dagligen och 1-6 g/år	De flesta flera g/vecka
Hur ofta kommer du i kontakt med giftiga kemikalier i ditt hem?	De flesta flera g/vecka	1-6 ggr/mån	De flesta dagligen, någon g/mån	De flesta flera g/vecka	Dagligen och 1-6 g/år	Flera g/vecka

FRÅGOR ställda vid fokusgruppsintervjuer inom projektet ”Nya Gifter – Nya verktyg” våren 2006.

Fråga 1	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Vad är det första ni tänker på när ni hör begreppet ”Giftiga kemikalier”?	Dioxin, neurosedyn, arsenik. Akut giftiga kemikalier som är direkt skadliga på kort sikt. Långsiktigt skadliga och som är diffust spridna. Något som används i samhället och som används på fel sätt och utan ansvar. Vanliga kemikalier som man använder i vardagen. ”Vi är ju utsatta för farliga kemikalier hela tiden”. Bromerade flamskyddsmedel, flourerade ämnen som är långlivade och sprids lång väg. Gifter i jordbruket som får effekter på människans reproduktionsförmåga.	Radioaktivitet, okontrollerade utsläpp i naturen, skydd och beredskap. Läckor och olyckor, vilken beredskap man har att hantera den. ”När kemikalier hamnar där de inte ska”. Konsekvenserna av kemikalier. Gasläckor, gifter inom industrin, restprodukter. Gifter finns i vår utsläpp liksom i de produkter vi använder i vardagen.	Klassificering av ämnen och produkter. Gifter finns i bordet vi sitter vid. Konsumentprodukter ska normalt inte innehålla giftiga kemikalier. Skyddsutrustning. ”Miljögifter finns i varor, det finns inbyggt överallt” ”De värsta kemikalierna finns i min kropp och i mina barns kroppar” Vattenledningssystemet och generationsperspektivet. Massor av giftiga ämnen i Margot Wallströms kropp och i barn och barnbarn. Toxider som bromerade flamskyddsmedel. Giftiga kemikalier i babyvård och t ex i min tröja. Analys av nya gifter i t ex bröstmjölk, fiskar och i produkter.	Fara – jag måste skydda mig. ”Undvika – det är det första jag tänker på” Gifter i apelsiner. ”Främst tänkar man kanske på barnen som ska växa upp i det här” Det finns en viss hjälplöshet även om man har vissa möjligheter att styra sin egen konsumtion. Bilen är den stora syndabocken. Utsläpp . Apelsiner, bananer. Avgaser är läskigt – det är bara något som finns på något sätt. Sådant som man inte vet om. Något som man viss skydda sig emot. Skydda mig – huden händerna.	”Det man inte förstår. Det man inte vet vad det är” T ex drivgaser i sprayburken – vilka konsekvenser får det, osäkerheten. T ex ägg som folk köper – folk vet inte vad märkningen betyder. Toxicitet kopplat till giftighets-märkning och giftighetssymboler. Dödskallar med gul bakgrund. Man måste tänka lite mer på definitionerna av gift.	”Var försiktig”. Skydda sig Jag tänker på skarpa lösningsmedel, samtliga kemikalier som man har i hushållet. Bekämpningsmedel och rengöringsmedel, light/sockerfritt. Tvättmedel, bilavgaser.

Fråga 2	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
På vilket sätt kommer ni (som...) i kontakt med giftiga kemikalier i ert arbete?	<i>"Som politiker komer vi naturligtvis i kontakt med dessa frågor i olika sammanhang, de kan ju vara kopplade till andra frågor som t ex trafik, detaljplane-planering, rötslam, byggnads-material". När man sitter vid sin dator utsätts men för massor med giftiga kemikalier. När man kör bil, det finns gifter i däck.</i>	<i>"Eftersom vi sitter i miljö-nämnden så kommer vi i kontakt hela tiden vad gäller tillsyn och vid olika typer av projekt" Vi medverkar till egenkontroll-program, vilka principer som ska gälla. Viktigt att man får kontroll över vad som finns inom företagen, "Företagen vet egentligen inte vad man har inom sina väggar"</i>	<i>"Ja vi sitter ju vid datorn varje dag" "Jag förtränger den fysiska kontakten med kemikalier utan det är bara teoretiskt närmat annars går det inte att jobba med kemikalier" "Jag tycker det går alldeles utmärkt. Jag jobbar laborativt med kemikalier... Jag har dem i dragskåpet och jag är inte orolig över dem, jag är inte nervös över att jag ska utsättas för dem" Min bokhylla är säkert full med kemikalier. Vi köper ju en massa saker som är fulla med kemikalier som hårschampo, parfym, bybyprodukter. Vad har jag själv hemma? "Allt det där personliga det fokuserar bara på mina barn och det handlar mycket om vad som står i kylskåpet"</i>	<i>Vi ska ju verka för att förstöra miljön mindre än vad vi gör idag så vi har en del mål. När man jobbar med upphandling av förbrukningsmaterial, blir irriterad att man inte kan ställa tydligare krav. Det finns ett regelverk som gör att det är besvärligt att ställa krav. Vi ställer miljökrav men det är viktigt att vi följer upp kraven. Det är viktigt att ställa miljökrav när det gäller t ex städkemikalier. "Man får inte ställa krav som inte är kopplat till föremålet", t ex transporter räknas inte in. Transporter upphandlas för sig. "Om man ska dela upp ett område i smådelar för att kunna ställa adekvata krav, då vinner man på ett sätt kanske miljövinster men det blir väldigt dyrt istället" "Det är ju hela tiden en avvägning vad vi vill, vad vi kan, vad vi vill betala för en bättre miljö"</i>	<i>På kontorssidan – vi har miljövänliga papper. Måleri – de gömmer gifterna under andra namn därför är det svårt att veta hur de verkar. Det finns andra kemikalier – måste ta reda på vad som finns i. Bensin luktar – det kan man förstå att det är farligt – men gifter som inte luktar, inte syns.... Vi har en egen lista för kemikalie-restriktioner bl a.</i>	<i>Inte särskilt mycket, när vi städar på jobbet eller vid en olycka t ex. Jag jobbar med datorer och teknik – mycket kemikalier. Lösnings-medel, man rengör olika tekniska produkter med sprayer. Olika typer av rengörings-medel. Parkerings-hus – som smogg.</i>

Fråga 3	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Hur reagerar ni över följande artikel ”19-årig flicka har 26 olika gifter i kroppen”	Skepsis, jag reager ingenting alls för den artikeln. Jag reagerar starkt på artikeln om att vi har så många gifter inom oss. Vi har inte kunskap om vilka halter som är skadliga, väldigt små halter kan ju avra skadliga. ”Vi har inte kunskap om detta och då är det lika bra att undvika sådant som har giftiga kemikalier”. Ja, det är ju hemskt. Hur farligt är det egentligen för människan, för kroppen. Det saknas kunskap samtidigt vet vi att människan blir bara äldre och äldre idag.	Jag frågar omedelbart – är det sant? Vilka koncentrationer är det? Vad talar vi om och vilka sorts gifter? Det man reagerar för är om det sprids i naturen som ftalater t ex. Är det giftiga koncentrationer egentligen? Gifter finns ju i Antarktis men man frågar sig är det i riklig koncentration, är det giftig koncentration och det är inte nödvändigt att det är gift heller. Bromerade flamskyddsmedel finns i datorer men är det giftigt? ”Om jag tog prover på mig så hade jag nog en massa gifter i mig. MEN är det giftigt?” Man är inte speciellt oroad, det är klart man reagerar. Det är skillnad i att jobba i en verksamhet som har genererat eller om du bara går ut en promenad på stan eller åker till landet, det är en väldig skillnad. Viktigt att de som arbetar med kemikalier kontrolleras ordentligt	”Det värsta är att jag tror att man kan hitta det hos en 1-åring också” ”Man hade hittat hur många som helst bara man hade sänkt detektionsgränserna. Så att man har stannat vid 26 är för mig ingen absolut siffra”. I en norsk studie var det väldigt tydligt hur mycket mer medel det var i fyraåringar än i mödrarna. Det ser jag som en fara. Andra länder i Europa har kanske värre halter men det skrivs inte så mycket om det. Skillnad Sverige – USA, Öststaterna. Kulturfråga – bor man i ett land i centraleuropa där det är avgaser och smuts överallt då är man van att det blir en del av tillvaron.	Är det sant, är det sant? Frågan är hur man ska skydda sig. Vilka effekter får det om man äter ekologisk mat kontra icke ekologisk mat. ”Det kanske inte är det som har den stora betydelsen utan istället vad man köper för något. Ska man köpa godis istället för vanligt bröd så är det mycket viktigare att man väljer produkten bröd istället för ekologiskt bröd. Vad man köper kanske är viktigare än att man väljer ekologiskt i sådana sammanhang”	Hemskt – man blir ju oroad – vad är det för gifter – hur har hon fått i sig dem? Vad är det för koncentrationer? Jag reagerar inte svart eller vitt. ”Det är en sak att man hittar de här ämnena men hittar man en molekyl eller hittar man så många molekyler att det är farligt för en. Jag vill veta mer om det”.	Fruktansvärt, man måste göra något åt miljön, skriva varnings-texter, börja i tidig ålder så att kunskapen blir en del av vardagen. Man blir rädd. Jag måste läsa mera – vad är det för slags gifter, vad är det för typ och hur påverkar de kroppen. Påminner om när Margot Wallström gjorde sitt test. ”Detta skrämmer mig som förälder”.

Fråga 4	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Hur viktigt är det att minska användandet av giftiga kemikalier i kläder? (tidn.art. om gift i jackor)	Ja, det finns ju gifter i tygerna. Triclosan finns t ex i tandkräm och i cykel-byxor, i badrumsmattor. Denna fråga är ju internationell, betydelsen av överenskommels er åde inom EU men även globalt. ”Mycket av det vi använder i kläder produceras i andra länder t ex Asien”. Det finns en kunskap och kontroll kring detta. Vi kan inte göra allt själva. För varje år som kommer så får vi nya kemikalier. Tyvärr så ligger de inter-nationella överenskom-melserna alltid ett steg efter. ”Vi säger att vi är	Det är klart att det är viktigt att ta bort gifterna så gott som det går. Och jag reagerar över att det är barnkläder. Det borde gå ganska enkelt att få bort dem om man följer substitutionsprincip en. ”Då kan man ju undra hur det går för dem som tillverkar dem och hur de mår”. Du kan dö av vanliga värktabletter också – tidningarna slår upp det och sedan bryr man sig inte så mycket om det. Mycket är överdrivet. Vi som politiker måste vara försiktiga med hur vi vrider saker och ting. Och jag vill ha väldigt mycket på fötterna innan jag sätter igång med att	Det är skrämmande, vi är en öppen kropp och det är klart att vi tar in allt som finns runt omkring oss. ”Jag träffade en slöjdlärare och hon var mycket bekymrad över att allt tyg som barnen hanterar i en slöjdsal är behandlat med kemikalier. Det enda kravmärkta tyget som fanns var bara i några färger och dem ville inte barnen ha”. Tillverkningen har flyttats från Europa till länder utanför EU och det betyder att vi har mindre kontroll över vad som händer. Om man tänker på de som jobbar med det här i andra länder skulle man då testa deras blod så skulle de ligga oändligt mycket högre än vi. ”Vi konsumenter är en drivkraft i det här. Vi vill ju ha barnkläder som inte skitar ner så mycket och som inte behöver tvättas så ofta. Då köper vi det här och ju mer vi köper ju mer kommer inköparna att köpa in , eftersom det blir en efterfrågan.” Man – om man får veta, jag tror att allmänheten är väldigt stark påverkare. Om man får veta undviker man.	Det låter inte bra med kemikalier i kläderna. Kemikalieinspektionen eller någon myndighet måste sätta upp regler och riktningar. Det finns en uddlöst regelkontroll. Det kommer nya kemikalier hela tiden så regelverken hinner inte uppdatera sig. ”Man står i ett dilemma – vill man bli våt eller ska man acceptera de gifter som finns i jackorna?” Varför sprutar man detta på jackorna? Är det för att du ska få en bättre kvalitet på en redan dålig. Är det så att de dyra overallerna inta har det eftersom de har en bra kvalitet? ”Det finns hela tiden en massa dubbla budskap... Man vet ju inte om det dyra är bättre och om det innehåller kemikalier eller ej.” När man tänker på mat så är det	”Hur kan de ha smugit sig in där”? Hur kan man äta 4 v gamla äpplen? Vad har de gjort? Skivad kalkon, människan äter, hundra vägrar, blir sjuka. ”Hur kan man lura folk på detta sätt?” Förstår de inte att man kan tjäna pengar på miljö. Vi har eliminerat konserveringsmedel i våra färger. När burken är öppen så är den fräsch, när den varit öppen en tid så ruttnar den och då måste man kasta bort den. Av miljöskäl har man tagit bort konserveringsmedel men det går åt mer färg. Kemikalierna är borta, husfasader möglar. ”Ja här handlar det ju faktiskt om	Borde förbjudas nationellt. ”Bättre att kläderna inte skyddas för våta så mycket. Lite regn är ju inte farligt”. Det var ju detta som fick Margot Wallström att vakna upp. Det är ju hemskt man litar ju på att när kläderna är dyra så ska de vara bra, men nu när Gortex har gifter... ”Jag har aktivt slutat kolla det där, jag

	<i>rädda om barns framtid och samtidigt så tar vi på dem kläder som är fulla med kemikalier".</i> <i>"Lantbrukaren ser idag ut som en austronout. Han måste ha skyddskläder för att kunna sprida ut sina pestisider – och detta ska vi äta"</i>	<i>göra en åtgärd. "Ett larm från en forskare är inte tillräckligt för mig. En tidningsartikel är heller inte tillräckligt".</i> När det gäller barnkläder så är de här ftalaterna inte nödvändiga, utan ett slags kosmetika. svensk lagstiftning och kemikalieinspektionen har en väldigt stor roll. Svårt att få genomslag i EU. Vi vill ha ett giftfritt samhälle, vi ska inte utsätta oss för onödiga okända risker.	Ja man skräms men vi har vanor som jag tror är svåra att ändra på. Jag kan se det som så att om en konsument har ett lätt tillgängligt alternativ då kan man vänja sig snabbt men å andra sidan kan det ta en generation innan man får till en förändring. När du t ex köper en jacka så kan det stå att den är gjord av t ex 100 % polyester eller 100 % nylon men det står ingenting om vad den är behandlad med och som konsument så är det helt hopplöst att få veta det. Hur långt ska man gå – man kan få en lista på 100 kemikalier – konsumenten har inte en rimlig chans att välja. <i>"Jag menar att folk är ganska duktiga på att välja där dom kan göra saker"..</i> Man behöver inte ersätta en kemikalie med en annan kemikalie.	oklart - hur är den behandlad som t ex äpplen, bröd som håller sig i månader...	<i>att man använder kemikalier för att nå en önskad effekt". Stoppas man i gift med vilja i plaggen så är det allvarligt. "När vi läste artikeln kollade vi upp hur det förhåller sig med våra kläder, så allvarligt reagerade vi".</i>	<i>blir lite rädd, nu när man har barn".</i> Det känns svårt att behöva kolla upp alltting men jag har det i åtanke. Kontaktallergier kan komma från sådant här.

Fråga 5	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Hur viktigt är det att minska användandet av giftiga kemikalier i elektronik? (tidn.artikel om datorer)	<i>"Jag tror att det kommer att vara nästa generations kemikaliechock"</i> Jag känner mig väldigt orolig. Det finns framtagna medel som inte är giftiga men av någon anledning så används de inte. Flamskyddsmedel är inget svenskt problem. Det finns hos isbjörnshonor. Då får man sig en tankeställare. <i>"Detta är väldigt dubbelsidigt – samtidigt som flamskyddsmedel är farligt så vill jag inte ha datorer som kan börja brinna"</i> Tidigare hade man flamskyddsmedel i gardiner. Vad är folk rädda för – jo det är kemikalier i första hand, inte bakterier (om man tänker på mat). Det finns också	Det är inte helt enkelt att ställa miljökrav här. Det är viktigt att minimera giftanvänd-ningen men det handlar ofta om import och ställer man sådana krav vet man inte hur det verkar, det kan dra undan benen för tiotusentals människors försörjning. Inom strålskyddet har vi särskilda skyddskrav på de som arbetar där. Massor av människor jobbar med saker som är oerhört giftiga. Lagstiftning, föreskrifter och uppföljning faller utanför vår roll här på miljönämnden men visst har vi också ett ansvar för övervakning. En	<i>"Då är vi inne på konsumenterna igen – ska vi ha tre datorer hemma?"</i> Jag är lite orolig för hur barn i framtiden kommer att se och uppleva naturen. Kanske är de inte intresserade – är det datorerna som styr? Det är skrämmande att vi börjar använda medel som vi inte riktigt vet vad det är och hur de fungerar. Tekniskt sett kan vi fixa en IT-miljö helt utan kemikalier. <i>Ingenjörsvetenskapsakademien sa en gång att "det finns inga som helst tekniska hinder för att nå ett hållbart samhälle men det finns ingenting som tyder på att vi fixar det"!</i> Om man ska köpa in enligt miljöpolycyn och det kostar ett par tior mer då väger man miljö mot ekonomi. Ekonomi är därför en "hård fråga" eftersom den alltid styr.	<i>"Det är klart att det är viktigt. Vartenda gift vi kan få bort är bra. Det kommer en massa varningar, det finns gift i chips och nu bensen i läsk. Man blir på något sätt avtrubbad till slut, man orkar inte bry sig".</i> Debatten ger kunskap. Sen handlar det också om det dåliga samvetet. Man väljer det bästa alternativet när det gäller smådetaljer och sen så smyger man efteråt eller väljer bilen. Det är lite absurt. Jag tror på något sätt att man kan bidra med att köpa varor som ekologisk mjölk t ex. När jag växte upp var det maten som var dyr, då fick maten kosta, nu får den inte kosta något. Man köper billigt på Willys, dålig kvalitet sen lägger man massor på kläder, skor, frisör.. <i>"Det vi lever av det ska vi få gratis och det får produceras hur som helst...!"</i>	Jag har dator som arbetsredskap. Det är så jag kommer i kontakt med elektronik. Har ej funderat över detta. Man har ju massor med fjärrkontroller hemma – farligt det går signaler genom luften. Vart är vi på väg... Det känns som om vi kommer till ett mer definierat problem här. Man pratar om långlivade kemikalier som bevisligen är problematiska. <i>"Vissa vet man är farliga och vissa vet man men man kan inte bevisa det ännu"</i>. De här	Datorer – tänk t ex alla som sitter vid sin dator flera timmar om dagen. Mer forskning behövs här och fler undersökningar om t ex hur strålning påverkar människor. En del skärmar har bytts ut. På kvällen drar man inte ur sladden till datorn, TVn står på stand by. Datorn kan ju utstråla någonting ändå. Hur påverkar det? Jag har fått ett eget rum på jobbet med bättre ventilation. Jag tänker mest på

	en skillnad på toxiner som utvecklats genom årmiljoner och nya gifter. Bakterier har vi haft med oss hur länge som helst.	verksamhet måste vara motiverad, vi är för släpphänta med att begära miljökonsekvensbeskrivningar.	Man får göra om det ekonomiska systemet.... Varornas fria rörlighet..."<i>De kommersiella intressena kommer hela tiden att tumma på andra intressen om man kan tjäna pengar</i>".	Jag tror att man kan tänka sig för, det kanske inte är det här stora utan det lilla jag gör, att jag källsorterar, att man tänker efter vad man gör. Skulle vi alla göra det skulle det nog bli mycket, mycket bättre. Det är ju det som är läskigt, man tror ju det är att det lilla jag gör är bara skit och ingenting och så tycker man att det ska läggas på de stora grejerna. <i>"Man sväljer kameler och tuggar mygg. Jag tror att myggen faktiskt ibland kanske blir flera än den stora kamelen"</i>. Man kan ju inte gå omkring och tycka att <i>"Jag skiter i att göra något för det spelar ingen roll"</i> för då gör jag ju precis samma fel....	molekylerna ser komplicerade ut. Jag tror inte att bromerade flamskyddsmedel i och för sig kommer att bli ett växande problem.	strålningen.

Fråga 6	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Hur viktigt är det att minska användandet av giftiga kemikalier i hygienartiklar? (tidn.art. om tandkräm)	Man kan driva opinion och man kan hävda att det ska vara tydligt märkt och det måste finnas en kraft mot reklamarna. DDT var ju ofarligt när det kom liksom bly i bensinen. Det gick att ta bort bly trots att oljeindustrin hävdade motsatsen. ”Man ska tro att folk i gemen är ganska kloka ändå. Folk vet inte vad som finns i produkterna, det är inte lätt att förstå vad det står på förpackningarna om man inte har läst 40 p i kemi på universitetet”. Men man märker ändå att när man går ut och informerar om t ex triclosan i tandkräm så köper man inte den tandkrämen. Det handlar mycket om att gå ut och informera. Dom säger att man ska ta hand om sitt barn så att det mår bra och samtidigt säljer de giftiga produkter att använda till barn. Det stämmer verkligen inte överens.	Jag tycker det är viktigt om det verkligen är så, så är det inte så kul att borsta tänderna med giftig tandkräm. Sådana kontroller och sånt måste ligga på kemikalieinspektionen eller på statliga myndigheter som inte släpper in direkt giftiga grejer till konsumenterna för de är ju helt oskyldiga. De har ingen aning vad de sysslar med.	Triclosan i tandkräm står med så liten stil. Om man inte köper den med triclosan i så har man gjort ett val. ”Det finns triclosan i mycket, varför måste man använda det?” Det bör förskrivas precis som andra läkemedel. Jag förstår inte företagen Colgate och Palmolive som använder det. De kan ju bara sluta... Sverige är inte den största kund-gruppen utan det är andra länder i Europa. Det finns inga påvisade positiva effekter av triclosan, det finns bara negativa miljöeffekter.	”Det är sånt där man fjärrmar sig ifrån”. Det kommer sådant där hela tiden. Det går ju direkt in i kroppen, liksom roll on deodoranter som innehåller någon aluminium. Det är ren egoism, man måste ju må bra. Det är ju för ens egen skull, dels för de kommande generationerna, dels för solidaritet med världen. Det är ju skillnad mellan gifter som bryts ner så småningom eller gifter som kommer att finnas i 100 eller 1000tals år.	Det finns en massa plaster. Dumt att de slutade med plåttuber. Tänker på när jag köper tandkräm att det inte ska vara gifter i den. Köper extra mild. Man kan ju se på Carola – vad har hon gjort med sina tänder – inte är det giftigt inte.... Jag har fått miljödiplom ur Annica Billströms hand flera gånger. Tänker på hur jag transporterar mig, Har försökt med rapsolja, etanol m m. ”Då börjar man komma väldigt nära folk, när det berör folk personligen då blir man irriterad. Att man med flit sätter in kemikalier och som dessutom är helt värdelös för oss, det blir man lite ”störd” av”. Detta känns som ett närmare problem och det känns som att de som saluför varorna	Jag söker inte själv efter vad det står på förpackningen –vet inte, ”får jag reda på att det är giftigt så slutar jag att använda det. Då köper jag det inte. Barnängen tror man ju är bra produkter eftersom de tillverkas för barn, men man vet ju inte, man förstår inte de kemiska beteckningarna”. Hur skulle man kunna göra det? Förhoppningsvis så tänker man att saker man tillverkar för bara ska vara giftfria. Vanlig tvål köper jag i vanliga affärer. Tandkräm med Triclosan? Nu kommer jag att titta efter vad det står, det visste jag inte förrän idag. När man får veta att det är giftigt då reagerar jag och då köper jag det inte. Jag tittar inte på

					inte vet vad försiktighetsprincipen innebär överhuvudtaget.	tandkrämstuben när jag köper. Det är konstigt att man lägger i gift när man vet att det är farligt. ”Colgate är ju en erkänt bra tandkräm, man tror att den är säker, det finns ju så mycket reklam om den”. Man tror därför att den är miljövänlig och att det inte är några kemikalier i den. Annat är det om det var något konstigt märke som man inte känner igen, då skulle man kanske vara mer skeptisk. Man blir förvånad att de inte är mer rädda om sitt varumärke.

Fråga 7	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Vem/vilka har ansvar att minska anv. av giftiga kemikalier i ovanstående produkter?	Vi producerar väldigt lite kläder idag så det är det internationella samarbetet EU och FN och adre, där man måste få upp ögonen för dessa frågor. Det finns starka intresen som skyddar den industri som finns idag inom klädindustrin men det är ändå en viktig väg. Kemikalieindustrin, stort ansvar måste läggas på dem. Kontrollmyndigheter som i allmänhetens intresse bevakar kemikaliemarknaden. Politikerna har ett samhällsansvar ytterst. Det finns inget tydligt ansvar på någon part. <i>”Innan man för ut ett nytt medel på marknaden så måste man bevisa att det inte har några skadeeffekter. Nu är det tvärtom, man kan ta ut ett nytt medel på marknaden sedan ska</i>	Producenten har ansvaret. Det är ju t ex ingen som har punpat gift i läskan avsiktligt. Det är ju något som har uppstått av en kemisk reaktion. Då kan man i och för sig säga att det är producenten som ska se till att det inte finns bensen i läskan. De ska naturligtvis åtgärda det. Även tillsyns-verksamheten måste ju ligga där någonstans. Det finns något positivt i att man i USA kan stämma företag. Företagen granskar sig själva eftersom de inte vill ha någon stämning. Vi kommer hela tiden att utsättas för ämnen som man tror är	Tillverkaren har största ansvaret. Tillverkare och improtörer. Som inköpare har man ett ansvar och som konsument har man också ett ansvar men man kan ju inte förväntas att vara expert när man går in i en affär. Tillverkaren PPP. Vi är väldigt klena på att införa lagar. <i>”Eftersom inte tillverkarna sköter sig så måste det politiska råda. De måste sätta ner foten och se till att de gör det”.</i> Det är svårt att vara konsument, inköpare ställer inte krav även om de får. Lagstiftning – Sverige har inte varit så bra på att driva lagstiftning i EU man har trott mycket på frivilliga initiativ. <i>”Det finns en viss feghet i det man läser med tanke på ansvaret. Ska regeringen eller ska myndigheten göra något. Det slutar alltid med samma sak – jo men miljömärkning kan göra mycket och offentlig upphandling också. Så</i>	Jag tycker att vi alla har ett ansvar. Jag tycker också att vi som organisation har stort ansvar. Vi har ett väldigt stort ansvar att vi inte köper in produkter som är fel. Det är ett personligt ansvar och så är det myndigheter som har ett ansvar, staten, EU. Ett producentansvar. Alla som fattar beslut har ett ansvar. Om man inrättar ett sådant organ som EU so borde det rimligen vara en stark maktfaktor, men så är det ju inte. Producenterna har ansvaret. Tjänar man pengar på att tillverka icke miljövänliga produkter så gör man det. Det betyder att vi konsumenter och våra myndigheter måste stifta regelverk. Producenten kan välja bort de produkter som vi anser inte fyller de krav vi ställer på en produkt. Sedan har vi ju våra myndigheter som vi	Det finns alltför starka ekonomiska intressen. Globala organisationer har ansvaret. Vår färg blir bara dyrare det borde vara tvärtom. Jag har tagit ett stort ansvar försöker påverka kunderna att köpa miljövänlig färg. Det generella svaret är att vi alla har ett ansvar. Kunderna bör känna till problemet och så väljer de själva. De som har kunskap har ett ansvar. Kemikalieleverantörerna har ett otroligt stort ansvar. Det är de som designar kemikalien. De har ett stort ansvar att berätta vad de stoppat i.	Företagaren har ansvar för de produkter de tillverkar. Köper vi inte varorna så får de ju sluta att tillverka dem. Att det köps är konsumentens ansvar. <i>Konsumenten har ansvar för vad han/hon köper.</i> Om man inte köper en vara som innehåller gift så slutar de tillverka, så visst kan konsumenten påverka. De som producerar har ansvaret. I det amerikanska systemet får producenten betala om man har skadat kunden. Företagarna ska

	<i>myndigheterna bevisa att det är farligt. Det fullständigt horribelt som man hanterar den processen”.</i> Den som har satt sitt varumärke på produkten måste ta ansvar för den. Producenterna, marknadskedjan ska se till att de produkter de marknadsför inte är skadliga. Man måste garantera konsumenterna att det inte är hälsofarligt. Särskilt om man har tänkt att hålla en hälsoimage.	alldeles förträffliga när de kommer...	<i>tycker man att det är så skönt att bolla över.”</i> Miljömärkning kan göra en del men kan absolut inte ta över hela skutan. Offentlig upphandling har inte fått den råg i ryggen de pratar hela tiden om möjligheterna. Ingen har styrt upp offentlig upphandling så att det verkligen blir som man vill. Det pågår små försök att se över lite grand men juridiskt sett finns det så mycket tveksamheter så att det finns många som är rädda för att göra något, så det stödet finns inte.	röstar fram i demokratiska länder. Vi röstar fram de politiker som vi vill ha. Massmedia har otroligt stor betydelse – de kan också lyfta fram goda exempel. Myndigheter kan påverka sina upphandlare, detta kan ge ringar på vattnet. Det har skett med tvättmedel t ex.	Informationen måste komma ända ner till slutkund. ”<i>Dom har ett väldigt stort ansvar i hela leverantörskedjan eftersom man litar på dem. De som sätter ut kemikalieprodukterna i länderna har ett juridiskt och ett moraliskt ansvar”.</i>	bevisa, vi ska inte bevisa att dom är farliga utan dom ska bevisa att de är ofarliga. En kontrollmyndighet är bra som ska kontrollera produkterna. Företagen ska märka produkterna. Om man får se en varningstriangel på produkten så köper man den inte. Mer märkning. Konsumentverket når inte ut och inte heller Naturskyddsföreningen

Fråga 8	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upp-handlare	Företagare	Allmänhet
Hur ser ni på denna fråga i ett globalt perspektiv? Vem/vilka har ansvaret att minska anv av giftiga kem i världen? (tidn art. om ”Billiga produkter – så här till-verkas de”)	Man kan tåla en viss prisdifferens för att köpa svenskt eller ekologiskt, annars så bryr man sig inte om det. <i>”Man säger en sak men betar sig annorlunda”.</i> <i>”Det är svårt att följa hela kedjan. Hela vägen. Det går ju inte. Ibland är det en liten lapp och det går inte att se var kläderna kommer ifrån”.</i> Det handlar om att ställa krav på den som har mörket på produkten för varumärket – det är de otroligt rädda om. Det vore katastrof om stora namn inom klädsektorn förknippades med gifter. Jag tror att företagen är ögontjänare. <i>Jag har inga illussioner om att Hennes och Mauritz mer än tillfälligt håller sig med en moraliskt hög profil.</i>	Det finns ju ingen global lagstiftning. <i>”Man måste föra över teknik till utvecklingsländer na så att de kan producera utan att man slår in dörren för dem”.</i> Konsumenterna har också ett ansvar, om man betalar mer för en vara så är den garanterat gjord på ett riktigt sätt. Konsumentmakt – jag köper ekomjolk och gynnar sveriges bönder. Vi som Stockholms politiker kan sätta kriterier så långt som Stockholms skattebetalare är villiga att betala merkostnaden. Jag tycker att vi ska exportera vårt fackföreningskunnande till	Varornas fria rörlighet är ett heligt mantra som de politiska systemen strävar åt och det gör att det hela blir så svårt att ändra på för att hela systemet är som en trög massa. EUs kemikalietillverkning flyttar utanför EU och då tappar vi kontrollen. Även om den ägs av en europeisk eller amerikansk industri så sköts det ju lokalt av folk som har en helt annan syn på hur man ska hantera kemikalier. De har ingen lagstiftning där. Konsumtionsmönstern om man köper en skjorta för 1500 kr så är det inte säkert att den är tillverkad under bättre förhållanden. Det är svårt. Varför ska jag köpa en dyr skjorta när jag ändå inte vet hur den är tillverkad? <i>Ibland kan jag tycka att det blir sån tyngd på</i>	<i>”Folk väljer efter plånboken”.</i> Det borde vara miljötull på allt. Torsken fiskas i ishavs sedan transporteras den fryst till Kina för att paketeras sedan transporteras den till Sverige där den äts upp. Det känns helt gale.	<i>”Gratis finns inte”.</i> Vi bojkottar barnarbete och sådana företag. Det finns de som handlar från Polen eftersom kraven där på miljö är mycket lägre – vi bojkottar dem. Kaffe, bananer här tänker vi efter hur de som arbetar med detta behandlas. I Sverige kan de allra flesta läsa och skriva men i ett annat land där man inte kan det lika ofta så blir ju symbolerna på jätteviktiga. Globalt har kemikalieleverantörerna stort ansvar sedan kan det vara flera steg mellan de som sätter ut det på respektive marknad, Sverige eller Kina, det är	Företagaren har ansvar. Är man i ett annat land så ska man se till att folk får rimliga löner. Företag flyttar utomlands för att det ska bli billigare. Så länge vi köper varorna billigt så får de hålla på. <i>Det är ju ett jättejobb att ta reda på var allting är tillverkat och vad de har för arbetsförhållanden i dom länderna.</i> Det finns ju även länder utanför Sverige som har bra anställningsvillkor men ju billigare det är ju billigare är arbetskraften. Men jag köper billiga saker – jag tycker att det är jättebra när saker och ting är billiga. Det beror lite på vad det är också. <i>”Man tar till sig andras förhållanden. Det gör man ju men det ligger ju där i affären och jag vill ha det. Då blir det ju att jag köper det”.</i> Man kan bara titta på barnens rum, man öser över dem saker. Vi konsumenter har ansvaret globalt. Det är vi som bestämmer efterfrågan. Det är vi konsumenter i väst som gör att förhållandena är som dom är. I Sydamerika har de ju fortfarande DDT kvar.

		utvecklings- länderna – satsa på att de ska ha samma utveckling och utbildning som vi. ”Vi får väl se till att det blir demokrati i den här världen”.	<i>konsumentens axlar, vi är så dåliga, vi köper så billigt men varför ska jag välja något annat?</i>		stor skillnad. ” <i>Kan man inte läsa språket så kan man inte förstå</i> ”. Informationen kan vara så bra som helst från början men den måste förstås också. Vi har en kemikalierestrik- tionslista. De kemikalier som finns där får inte finnas i våra kläder. Kläderna ska vara märkta men det slarvas med viss kosmetik.	Industrierna producerar gifter och så sätter de ut de någonstans i tredje världen – det är hyckleri.

Fråga 9	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Hur kan ni som ...medverka till att minska anv av gift kem i ovanst prod?	Vi kan påverka inom Stockholms stad. Vi har fattat beslut om att köpa in miljövänliga bilar. Vi ställer krav på att leverantörerna inte ska "suga ut" sina arbetare. Visst kan vi påverka. Vi får ta ett steg i taget. "Vi är opinions-spridare också och kan ta upp det här offentligt och få med producenter och leverantörer också". För att nå igenom mediabuset behövs det en större uppmärksamhet kring något förhållande som faktiskt har hänt så att många blir uppmärksammade på det. "Det är många som reagerar på att det är så mycket som är farligt så då rycker man på axlarna åt det. Ska man bryta sig fram så får man verkligen hitta något".	Det finns väl bra information och tillsyn. Forskning <i>"Ibland behövs giftiga kemikalier för att vi ska kunna genomföra en verksamhet. Det kan t ex handla om besprutning av jordbruksprodukter som vi ser är bättre att göra det än att bara använda naturprodukter och då tänker inte jag medverka till att vi ska stoppa besprutningen, man kan möjligtvis tänka sig att använda andra ämnen. Men inte stoppa".</i> Substitutionsprincipen är utmärkt. Man kan väl pröva med andra alternativ men fungerar det inte så ska man använda det. Vi kan informera våra kamrater eller vår verksamhet. Kontrollera.	<i>"Vi har ett pedagogiskt ansvar gentemot allmänhet och myndigheter".</i> Universiteten har tre uppgifter, kontakt med det omgivande samhället. Jag är ute på gymnasieskolor, vi bjuder in folk. Jag planerar gå och lära mig skriva populärvetenskapligt. Det blir för avancerat. <i>"Det blir ett glapp mellan oss och samhället. Att få ut budskapet på ett begripligt sätt."</i> Vår organisation kan ha en roll här (Naturskydds-föreningen). <i>"Vi kan göra både konsumenter och politiker medvetna om problemet"</i>. Vi kan nå ut till människor men vi kan ha svårt att saker och ting blossar upp en dag och sedan har de glömt det. <i>"Vi kan peka på problem och få till någon slags aktion"</i>. SNF är också beroende av att kunna bedriva kampanj.	Ja vi måste ställa miljökrav. Rätt krav ska ställas. Vi måste följa upp. Det underlättar vårt arbete om de kan visa att de använder t ex Krav. Vi måste medvetandegöra beställarna så att beställarna tar ansvar att beställa miljömärkta produkter. Vissa av dom kanske skulle ta på sig ansvaret och utbilda beställarna. Åtminstone de vi skrivit avtal med. Det vore något att samverka kring.	Vi köper inte sådant som har tillverkats under förhållanden som vi inte accepterar. Vi jobbar mycket aktivt med att specificera vad som får finnas i de kläder vi säljer. Dokumentet omfattar mer än 150 substanser. Vi följer upp vad som händer i försäljningsländerna, deras lagar, vi tar prover, gör analyser m m Vi har tagit fram ett dokument om socialt ansvar. Vi försöker se till våra kunders hälsa men även de som arbetar i fabriken. Det hänger så klart ihop med att om man inte använder kemikalier som är farliga för hälsa och miljö i slutändan så kommer de inte att kunna användas i fabriken heller.	Ta reda på vad som finns i varan. Köpa miljövänliga tvättmedel. Om jag vet att det finns gift i kläderna så kan jag göra något genom att inte köpa plagget. Det är ju jag som ska tvätta det. <i>"Jag kan påverka, om man köper dyrt är det inte säkert att det är giftfritt ändå t ex GoreTex är ju ett dyrt märke"</i>. Kollar inte om det finns gift i varan. Okunskap – Lathet – Brist på tid? Läs på – få alla rätt! Bli medveten om sina inköp, börja organisera sig, engagera sig i Naturskydds-föreningen eller andra. Handla rättvisemärkt, det är inte mycket dyrare

Fråga 10	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Hur kan man öka kunskapen om giftiga kemikalier i produkter? Vem/vilka har ansvar för att informera/utbilda? Hur ska information vara utformad?	<i>"Man ska påverka barnen i skolorna. Jag tycker att det ska vara informationsplikt".</i> Allt som finns i produkten ska synas tydligt, så är det ju inte tyvärr. Men även om det står en varudeklaration så är det inte många som vet vad det är för något. Nej just, men det måste finnas där, det är ett första steg. Forskning och kommuner ska föra frågan framåt och informera. Det gäller samverkan. Vi kan inte lita på marknaden utan det måste till ett samhällets kontroll. Ett öppet mediasamhälle behövs så att det blir tryck på marknads-krafterna. Folk kan ju inte veta om de inte blir informerade. Man måste lagstifta. Vi kan inte explicit i Sverige fatta sådana beslut. Man måste se det i ett större sammanhang.	Bättre skolutbildning. Informera om hälsoläget i världen. <i>"Det pratas väldigt fint om konsumentmakt i alla möjliga sammanhang och det är lite kämpigt för en ensamstående 3-barnsmorsa. När hon går in på Konsum efter en arbetsdag att börja tänka på allt om alla olika produkter".</i> Jag tycker att viss konsumentupplysning är viktig. Det är ofta plånboken som styr. De flesta är ju medvetna om det men de kanske inte har råd. Ofta är av någon anledning miljövänliga varor dyrare. Det är klart att en ensamstående mamma inte har något val i ett sådant läge. Det förekommer information från så många håll. Om man	Allmänhetens kunskap i naturvetenskap minskar. Naturkunskap tas bort. Det är inte så lätt för människor att ta ställning om de inte vet. Utbilda människor. Om man inte vet så går man kanske på priset istället. <i>"Även om man vet att varan t ex innehåller flamskyddsmedel så kanske man ändå inte kan dra någon slutsats om var det innebär".</i> Kommunikationen måste vara enkel. Om de lärda tvistar blir folk osäkra. Det har skett en ekonomisk utveckling. Lokalt och här och nu kan konsumenten ha en påverkan. De lärde tvistar – var landar det hos den enskilda människan? <i>"Det saknas en pedagogisk länk".</i> Om man är pedagog skulle man kunna föra fram det här i enkla ordalag utan att man kan så mycket om	<i>"Ingen vet, ingen är expert på det här".</i> Man behöver matas med fakta hela tiden. Medvetenheten har ökat. Miljöförvaltningen och miljödepartementet måste anlita expertis och sätta regler. <i>"Innan man släpper ut något medel måste det testas på alla sätt".</i> Det finns ju ett äldre regelverk. Det viktigaste är inte en massa text, folk orkar inte läsa. Miljömärkning tycker jag är genialt. Det har kommit så många olika märkningar, det vore bäst med	Massmedia, tidningar, radio, tv, ligger ekonomi i att vara miljövänlig. Kurser för anställda. Det måste pratas om det – någon som bryr sig om det. Slit och släng är hemskt. Upplysning behövs. Det är en utmaning i detta informations-samhälle. Man måste börja med det som är relevantast. Lagstiftning, mota Olle i grind, vara tydlig från lagstiftarens sida med vad som inte får finnas. Forskarna och myndigheterna måste tala om vilka kemikalier som är farliga. REACH går ut på	Ta t ex Light-produkter. Det är en speciell märkning som är känd. Är det något som är giftfritt då skulle man ju kunna ha någon speciell märkning för det. Det märket skulle stå för giftfritt, då vet jag och då kan jag köpa den varan med gott samvete. Förstår inte kemiska beteckningar. <i>Börjar folk köpa ekologiska produkter så blir de billigare till slut.</i> Ibland tänker jag <i>"Det är nog inte så farligt"</i>. Det gör man för att man inte vet. Börja i skolan – hemkunskap. Skolan är grunden. Kemi ska vara ett naturligt ämne i skolan. Samhällsvetenskaperna kan relatera frågorna till tredje världen. Det finns ingen diskussion om gifter i skolan idag. Skulle uppmärksammas mer TV, tidningar,

	<i>"Jag tycker att man ska ha rätt till att gå till affären och köpa varor som inte innehåller giftiga kemikalier. Man ska inte behöva veta vad alla dessa kemikalier är för någonting utan man ska kunna lita på att det finns en säkerhet i de produkter som man har möjlighet att köpa".</i> Bevisbördan är felvänd. Samhället måste bevisa att nånting är farligt innan det tas bort. Media ska undersöka och rapportera. Vet man hur de mår som har tillverkat varan?	inte tar det till sig så är det ett eget val. <i>Man måste erbjuda handlingsmöjlighet</i> inte bara upplysningar om var man ska lämna kemikalier bl a. Det finns ett antal ställen där man kan lämna sådant! Ja visst, dom som håller ut det vet antagligen det men de bara "skiter de i det". Folk vet men de skiter i att sortera.	naturvetenskap. Det kan vara lösningen i stället för att öka naturvetenskapen. Det finns bondförnuft som man kan vädja till. När man plockar svamp väljer man bort de man inte känner igen. Försiktighetsprincipen. Vita rockar – det finns så mycket experter – men de säger ju inte ifrån. Bondförnuftet finns men det finns störningar. <i>"Det är ett kunskapsproblem. Man ser inte kemikalien"</i>. En vara kan släppa ut något men vi ser det inte. Det är en pedagogisk utmaning. Det vi vet har vi svårt att komma ut med. Massmedia klarar det inte heller. Vi måste samarbeta.	bara ett, Svanen t ex. Kunskapen är dålig om vad miljömärkning en står för. <i>"Leverantörerna har ibland sina egna märkningar och det lurar kunden. Kunden vet inte vad de står för"</i>.	att man får gå uppströms och titta på vilka som sätter ut produkterna från början. Ansvar att informera har även NGO:s, media. Miljömärkning är bra det är ett sätt att underlätta för konsumenten. Då behöver man bara leta upp vad märket står för och så kan man vara trygg när man köper. Det kan vara problem i andra länder, man kan ha en mycket bra lagstiftning men den följs inte.	medialt så mycket så att folk tar det till sig. Kanske något i stil med boken om förintelsen. Den fick folk att "hicka till". I skolorna bör man propagera för att handla lokalt. Myndigheterna har ansvar för att informationen kommer ut, en myndighet ska vara opinionsbildare. Offentliga sektorn har ett ansvar att upphandla lokalt då sprider det sig till oss konsumenter och då sjunker priset. Det är en livsstilsfråga i grund och botten. Skrämseltaktik fungerar inte i längden. Det handlar om överlevnad, informera barnfamiljer, BVC-centraler m m. Erbjud folk hälsotest – miljögiftsanalys av blod.

Fråga 11	Politiker s, v, mp	Politiker kd, m, fp	Experter	Upphandlare	Företagare	Allmänhet
Finns det någon fråga som vi inte tagit upp men som vi borde ha tagit upp?	Det kan vara så att ibland är en vara farlig och då förbjuds den men sedan så kan man ta fram precis samma produkt igen och säga att det är en ny produkt och kalla den något annat.	Vi har egentligen inte berört ämnet kemiska gifter, vi har talat om tillsatser i.... Gifter är ju lite annorlunda begrepp. Det här är substanser som kan vara giftiga. Vi ser inte det här som något riktigt giftigt.	Skulle kunna prata mer om informationsdelen, om den pedagogiska utmaningen men vi hinner tyvärr inte.	Det handlar väldigt mycket om att man ska lära sig. Det svenska folket måste lära sig och ju tidigare ju bättre. Börja på dagis. På låg och mellanstadiet fungerar det bra men på högstadiet är det katastrofalt. Det är väldigt olika från skola till skola. Det är skillnad mellan olika lärare. Ungarna kan man i alla fall påverka. Man kan sänka skatten på miljövänliga produkter så att de inte blir så dyra – eller höja för de miljöövänliga.	Vi har ju ett ansvar när vi jobbar med våra kemikalielistor i någon kollektion. Våra kemikalielistor gäller för alla våra kläder men vi är ganska dåliga på att berätta om det. Det kräver rätt mycket av kunden för att förstå vad vi faktiskt gör. Det finns flera tusen kemikalier som har olika egenskaper och det finns ingen kemist som kan hålla reda på alla dessa och hur ska då kunden kunna göra det.	Förvaring – hur man förvarar giftiga produkter. Här behövs mer upplysning. Det är viktigt för barns säkerhet. Även om man är osäker så bör man förvara varan på ett säkert sätt. Byggmaterial – det är en kemikaliebomb. Det är så många som experimenterar och de vet inte alls vad det innehåller. Sängkläder har vi inte heller diskuterat, man sover ju åtta timma i snitt så man vet ju inte vad man får i sig genom madrassen.

Elektronik

Skillnader i attityd till elektronik mellan grupper, kön, ålder, utbildning och om de svarande har barn eller ej. Frågan ”Vad är särskilt viktigt för dig när du köper elektronik?” Medelvärden visas (m), samt signifikansvärden (p). Samtliga svar redovisas (N=472). Svarsalternativ. 1=inte särskilt viktigt, 2=ganska viktigt, 3=mycket viktigt, 4=mest viktigt. N.s.=ej signifikant.

Kriterier:	Elektronik m	Grupper	Kön m, p	Ålder m, p	Utbildning m, p	Har barn m, p
Att varan är fri från farliga kemiska ämnen	2,60	n.s.	m=2,70 kvinnor, m=2,50 män, p=.043	m=2,44 18-44 år m=2,77 45-75 år p<.000	n.s.	m=2,43 nej m=2,70 ja p=.004
Att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	2,48	n.s.	m=2,62 kvinnor m=2,30 män p=.001	m=2,21 18-44 år, m=2,76 45-75 år, p<.000	m=2,49 grundskola, m=2,66 gymnasium, m=2,38 universitet p=.035	n.s.
Att varan är miljömärkt	2,25	n.s.	m=2,39 kvinnor, m=2,07 män, p<.000	m=2,08 18-44 år, m=2,43 45-75 år, p<.000	n.s.	m=2,09 nej, m=2,33 ja, p=.012
Att priset är lågt	2,36	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Att varan är av ett välkänt märke	2,39	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Att varan är tillverkad i Sverige	1,35	n.s.	m=1,42 kvinnor, m=1,25 män, p=.005	m=1,25 18-44 år, m=1,44 45-75 år, p=.002	m=1,70 grundskola, m=1,39 gymnasium, m=1,27 universitet p<.000	n.s.

Attityd till påståendet ”Att varan är fri från farliga kemiska ämnen”:

Jämförelse inom åldersgruppen 18 – 44 år med barn resp. utan barn = ingen skillnad

Jämförelse inom åldersgruppen 45 – 75 år med barn resp. utan barn = ingen skillnad

Kläder

Bilaga 4

Skillnader i attityd till kläder mellan grupper, kön, ålder, utbildning och om de svarande har barn eller ej. Frågan ”Vad är särskilt viktigt för dig när du köper kläder?” Medelvärden visas (m), samt signifikansvärden (p). Svartalternativ: 1=inte särskilt viktigt, 2=ganska viktigt, 3=mycket viktigt, 4=mest viktigt. Samtliga svar redovisas (N=472).

Kriterier:	Kläder m	Grupper	Kön m, p	Ålder m, p	Utbildning m, p	Har barn m, p
Att varan är fri från farliga kemiska ämnen	2,80	n.s.	m=2,90 kvinnor, m=2,69 män, p=.022	m=2,61 18-44 år, m=3,00 45-75 år, p<.000	n.s.	m=2,56 nej, m=2.94 ja, p<.000
Att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	2,67	n.s.	m=2,75 kvinnor m=2,57 män, p = .049	m=2,43 18-44 år, m=2,90 45-75 år p<.000	n.s.	n.s.
Att varan är miljömärkt	1,95	n.s.	n.s.	m=1,75 18-44 år, m=2,15 45-75 år, p<.000	m=2,04 grundskola, m=2,09 gymnasium, m=1,84 universitet p=.021	m=1,79 nej m=2.03 ja p=.008
Att priset är lågt	1,97	n.s.	n.s.	m=1,89 18-44 år, m=2,07 45-75 år, p=.016	n.s.	n.s.
Att varan är av ett välkänt märke	1,74	m=1,77 allmänhet, m=2,00 företag, m=1,39, experter m =1,63 politiker p=.008	Kv 1,63 M 1,88 p=.002	<44, 1,93 >45, 1,54 p<.000	m=1,47 grundskola, m= 1,90 gymnasium m=1,72 universitet p=.009	n.s.
Att varan är tillverkad i Sverige	1,31	n.s.	m=1,38 kvinnor, m=1,20 män, p=.002	m=1,17 18-44 år, m=1,44 45-75 år p<.000	n.s.	n.s.

Attityd till påståendet ”Att varan är fri från farliga kemiska ämnen”:

Jämförelse inom åldersgruppen 18 – 44 år med barn resp. utan barn = sign. skillnad, p=.047

Jämförelse inom åldersgruppen 45 – 75 år med barn resp. utan barn = sign. skillnad, p=.042.

Personer med barn tyckte påståendet var viktigare än vad personer utan barn tyckte.

Mat

Bilaga 4

Skillnader i attityd till mat mellan grupper, kön, ålder, utbildning och om de svarande har barn eller ej. Följande fråga ställdes: ”Vad är särskilt viktigt för dig när du köper mat? Medelvärden visas (m), samt signifikansvärden (p). Svarsalternativ: 1=inte särskilt viktigt, 2=ganska viktigt, 3=mycket viktigt, 4=mest viktigt. Samtliga svar redovisas (N=472).

Kriterier:	Mat m	Grupper	Kön m, p	Ålder m, p	Utbildning m, p	Har barn m, p
Att varan är fri från farliga kemiska ämnen	3,57	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	m=3,47 nej, m=3,64 ja, p=.005
Att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	3,40	n.s.	m=3,47 kvinnor, m=3,33 män, p=.017	n.s.	n.s.	n.s.
Att varan är miljömärkt	2,68	n.s.	m=2,76 kvinnor, m=2,58 män p=.033	n.s.	n.s.	n.s.
Att priset är lågt	1,98	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
Att varan är av ett välkänt märke	1,99	m=2,05 allmänhet m=2,27 företag, m=1,57 experter, m=1,61 politiker p=.000	n.s.	n.s.	m=1,91 grundskola, m=2,38 gymnasium, m=1,79 universitet p<.000	n.s.
Att varan är tillverkad i Sverige	2,41	n.s.	m=2,51 kvinnor, m=2,26 män, p=.006	n.s.	n.s.	n.s.

Attityd till påståendet ”Att varan är fri från farliga kemiska ämnen”:

Jämförelse inom åldersgruppen 18 – 44 år med barn resp. utan barn = ingen skillnad

Jämförelse inom åldersgruppen 45 – 75 år med barn resp. utan barn = sign. skillnad, p=.001.

Äldre med barn instämde i högre grad i påståendet än vad äldre utan barn gjorde.

Hygienartiklar

Bilaga 4

Skillnader i attityd till hygienartiklar mellan grupper, kön, ålder, utbildning och om de svarande har barn eller ej. Frågan ”Vad är särskilt viktigt för dig när du köper hygienartiklar” ställdes. Medelvärden visas (m), samt signifikansvärden (p). Svarsalternativ: 1=inte särskilt viktigt, 2=ganska viktigt, 3=mycket viktigt, 4=mest viktigt. Samtliga svar redovisas (N=472).

Kriterier:	Hygienartiklar m	Grupper	Kön m, p	Ålder m, p	Utbildning m, p	Har barn m, p
Att varan är fri från farliga kemiska ämnen	3,31	n.s.	n.s.	m=3,21 18-44 år, m=3,42 45-75 år, p=.005	n.s.	m=3,19 nej, m=3,38 ja, p=.018
Att det finns tydliga uppgifter om innehållet i varan	3,03	n.s.	m=3,14 kvinnor, m=2,91 män p=.004	m=2,86 18-44 år, m=3,21 45-75 år, p=.000	n.s.	n.s.
Att varan är miljömärkt	2,50	n.s.	n.s.	m=2,36 18-44 år, m=2,66 45-75 år p=.001	n.s.	m=2,34 nej, m=2,59 ja, p=.007
Att priset är lågt	1,98	n.s.	n.s.	m=1,90 18-44 år, m=2,07 45-75 år, p=.015	n.s.	n.s.
Att varan är av ett välkänt märke	1,90	m=1,94 allmänhet, m=2,06 företag, m=1,67 experter, m=1,58 politiker, p=.029	n.s.	m=1,98 18-44 år, m=1,80 45-75 år p=.026	m=1,81 grundskola, m=2,18 gymnasium, m=1,77 universitet, p<.000	n.s.
Att varan är tillverkad i Sverige	1,45	n.s.	n.s.	m=1,27 18-44 år, m=1,61 45-75 år, p<.000	m=1,65 grundskola, m=1,54 gymnasium, m=1,36 universitet, p=.009	m=1,33 nej m=1,50 ja p=.027

Attityd till påståendet ”Att varan är fri från farliga kemiska ämnen”:

Jämförelse inom åldersgruppen 18 – 44 år med barn resp. utan barn = ingen skillnad

Jämförelse inom åldersgruppen 45 – 75 år med barn resp. utan barn = sign. skillnad, p=.026

Äldre med barn instämde i högre grad i påståendet än vad yngre utan barn gjorde.

Sammanfattning – skillnader i attityd mellan grupper, kön, ålder, utbildning och dem som har barn eller ej

Grupper: Företagen – det var viktigt att varan var av ett välkänt märke när det gäller kläder, mat och hygienartiklar.

Kön: Det var viktigt för kvinnor att elektronik, kläder och mat är tillverkade i Sverige, att elektronik och kläder är fria från farliga kemiska ämnen, att elektronik och mat är miljömärkt, att det finns tydliga uppgifter om innehåll på elektronik, kläder, mat och hygien.

För männen var det viktigare än för kvinnor att kläder är av ett välkänt märke.

Ålder: För personer över 45 år var det viktigt att elektronik, kläder och mat är tillverkat i Sverige, att kläder och hygienartiklar har lågt pris, att elektronik, kläder och hygienartiklar är fria från kemiska ämnen, att elektronik, kläder och hygienartiklar är miljömärkta, att elektronik, kläder och hygienartiklar har tydliga uppgifter om innehåll.

För personer under 45 år var det viktigt att kläder och hygienartiklar är av välkänt märke. Det var däremot mindre viktigt för personer mellan 45 och 65 år att hygienartiklar var av ett välkänt märke.

För de särskilt unga, mellan 18 och 24 år, var det inte så viktigt att elektronik var fritt från farliga kemiska ämnen. De tyckte inte heller att det var särskilt viktigt att elektronikprodukter var miljömärkta. För de särskilt unga var det heller inte så viktigt att kläder och hygienartiklar var fria från farliga kemiska ämnen eller att det fanns tydliga uppgifter om innehållet i kläderna eller i hygienprodukterna. Det var heller inte så viktigt att hygienartiklar var miljömärkta eller att priset var lågt. Det var dock viktigt att kläder var av ett välkänt märke.

Utbildning: Universitetsutbildade tyckte inte att det var särskilt viktigt att elektronik och hygienartiklar är tillverkade i Sverige eller att elektronik har tydlig innehållsförteckning. Det var inte heller särskilt viktigt att kläder är miljömärkta eller att kläderna var av ett välkänt märke. Personer som hade lägre utbildning tyckte att det var viktigt att mat och hygienartiklar var av ett välkänt märke.

Barn eller ej: För dem som har barn var det särskilt viktigt att det inte finns farliga kemiska ämnen i elektronik, kläder, mat och hygienartiklar. Det var också viktigt att hygienartiklar är tillverkade i Sverige och att elektronik, mat och hygienartiklar är miljömärkta.

Det fanns även signifikanta skillnader mellan kön, åldersgrupper och utbildningsnivåer i hur man upplevde vem/vilka som skulle ta ansvar.

Kön: *Kvinnor* gav högre ansvar till företagen som tillverkar kemikalierna än vad män gjorde (kvinnor $m=3,25$, män $m=3,08$, $p=.036$). *Kvinnor* lade också högre ansvar på företagen som säljer varorna än män (kvinnor $m=3,10$, män $m=2,94$, $p=.017$). *Kvinnor* menade även i högre grad än män att forskarna hade större ansvar (kvinnor $m=2,68$, män $m=2,49$, $p=.019$). *Kvinnor* tyckte också, jämfört med männen, att miljöexperterna hade ett stort ansvar (kvinnor $m=3,09$, män $m=2,90$, $p=.006$). *Kvinnor* lade högre ansvar på de lokala politikerna än de andra grupperna (kvinnor $m=2,45$, män $m=2,31$, $p=.002$).

Ålder: Personer över 45 år ($m=2,71$) tyckte jämfört med yngre ($m=2,48$) att forskarna hade ett stort ansvar ($p=.002$). Personer över 45 ($m=3,89$), lade också högre ansvar på miljöexperterna än vad yngre personer gjorde ($m=3,10$, $p=.001$).

Utbildning: Personer med *universitetsutbildning* ($m=3,01$) lade lägre ansvar på företagen som tillverkar kemikalierna än lägre utbildade (gymn $m=3,43$, grundsk $m=3,40$, $p<.000$). *Universitetsutbildade* lade också lägre ansvar på forskarna ($m=2,44$) jämfört med lägre utbildade (gymn $m=2,88$, grundsk $m=2,69$, $p<.000$). Personer med *universitetsutbildning* ($m=2,26$) lade lägre ansvar på de lokala politikerna än vad personer med lägre utbildning gjorde (Gymn $m=2,52$, grundsk $m=2,38$, $p=.014$).

Ansvar – medelvärden

Bilaga 6

Medelvärden (m) för de olika grupperna samt signifikanta skillnader (p). Resultatet av svaren på frågan ”Hur stort ansvar anser du att följande aktörer har för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor”? visas. Svarsalternativ: 1: inte så stort ansvar, 2=ganska stort ansvar, 3=mycket stort ansvar, 4=hela ansvaret.

	M alla	M allm	M ftg	M exp	M pol	p
Företagen som tillverkar varorna	3,42	3,46	3,24	3,31	3,36	n.s.
Företagen som tillverkar kemikalierna	3,18	3,20	3,12	2,98	3,27	n.s.
EU	3,04	3,06	3,00	2,95	2,94	n.s.
Företagen som säljer varorna	3,03	3,09	2,55	2,95	2,97	<.000
Regeringen, riksdagen	3,02	3,03	2,94	2,95	3,09	n.s.
Miljöexperter vid myndigheter	3,00	3,05	3,21	2,52	2,88	<.000
Forskarna	2,60	2,65	2,88	2,18	2,28	<.000
FN	2,46	2,49	2,48	2,42	2,18	n.s.
Lokala politiker	2,35	2,39	2,33	2,27	1,94	.022
Konsumenterna	2,32	2,31	2,06	2,43	2,48	n.s.

Personligt och subjektivt ansvar

Bilaga 7

Svaren på frågan ” ”Vilka förväntningar upplever du att andra personer har på dig och hur ser du på ditt eget ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor?” visas.

Medelvärden (m) visas samt signifikanta skillnader (p) mellan grupper, kön, ålder och utbildningsbakgrund. Svartaltemativ 1=instämmer inte alls, 2=instämmer något, 3=instämmer i stort sett, 4=instämmer helt. N=472.

	M	Grupper	Kön	Ålder	Barn
Jag tycker det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på kommande generationer	3,67	n.s.	n.s.	m=3,59 18-44 år, m=3,75 45-75 år, p=002	m=3,60 ej barn, m=3,71 barn, p=.045
Jag tycker att det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på alla levande organismer i naturen	3,60	n.s.	n.s.	m=3,51 18-44 år, m=3,69 45-75 år, p=002	n.s.
Jag tycker det är viktigt att minska användningen av farliga kemiska ämnen med tanke på min hälsa	3,43	n.s.	Kv 3,51 M 3,34 P=.008	n.s.	n.s.
Jag har ett stort ansvar för att köpa varor som inte innehåller farliga kemiska ämnen	3,14	n.s.	Kv 3,25 M 2,98 P=.001	m=3,03 18-44 år, m=3,24 45-75 år, p=007	n.s.
Jag vill att andra människor ska uppfatta mig som att jag tar hänsyn till naturen	3,00	Allm 2,97 Ftg 2,82 Exp 3,33 Pol 3,09 P<.026	m=3,11 kvinnor m=2,84 män p=.001	m=2,87 18-44 år, m=3,12 45-75 år, p=002	n.s.
Jag upplever att min familj och mina vänner förväntar sig att jag ska köpa varor som är fria från farliga kemiska ämnen	2,43	Allm 2,35 Ftg 2,52 Exp 2,76 Pol 2,79 P<.007	n.s.	m=2,15 18-44 år, m=2,72 45-75 år, p=000	m=2,08 ej barn, m=2,63 barn, p<.000
Jag tycker inte att jag har något personligt ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor (Vänd: Jag har ett personligt ansvar för att minska användningen av farliga kemiska ämnen i varor)	1,42 (vänd: 2,57)		m=2,68 kvinnor, m=2,43 män, p=.001		

Svaren på frågan "Är du orolig för vad varorna innehåller?" visas. Medelvärden (m) samt signifikanta skillnader (p) visas. Svarsalternativ 1=instämmer inte alls, 2=instämmer något, 3=instämmer i stort sett, 4=instämmer helt. N=472.

Påstående	m	Grupper	Kön	Utbildning
Jag tycker att ett nytt kemiskt ämne måste bevisas vara ofarligt innan det får användas i de varor jag köper	3,46	Allm 3,52 Ftg 3,09 Exp 3,53 Pol 3,03 P=.001	n.s.	n.s.
Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan påverka framtida generationer negativt	3,07	n.s.	Kv 3,16 M 2,94 P=.008	n.s.
Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan påverka min hälsa negativt	3,01	n.s.	Kv 3,11 M 2,89 P=.013	n.s.
Jag är orolig för att de varor jag köper kan innehålla farliga kemiska ämnen som kan släppas ut i miljön	2,82	n.s.	Kv 2,93 M 2,68 P=.002	n.s.
Jag känner mig osäker på innehållet i de varor jag köper	2,60	n.s.	n.s.	n.s.
Jag litar på att varor som jag köper i Sverige är fria från farliga kemiska ämnen	2,21	Allm 2,32 Ftg 2,38 Exp 1,59 Pol 1,75 P<.000	n.s.	Grund 2,55 Gymn 2,51 Univ 2,03 P<.000
Jag antar att ämnen som ingår i varor är säkra om de inte har bevisats vara miljö- eller hälsofarliga	2,18	Allm 2,27 Ftg 2,41 Exp 1,52 Pol 1,88 P<.000	n.s.	Grund 2,45 Gymn 2,42 Univ 2,03 P<.000

Resultatet visas av korrelationer (Pearson's r) mellan attityd, personligt ansvar, subjektivt ansvar samt oro och motiven till varför det är viktigt att minska farliga kemiska ämnen i varor (kommande generationer, alla levande organismer i naturen, den egna hälsan).

	Motiv – med tanke på kommande generationer	Motiv – med tanke på alla levande organismer i naturen	Motiv – med tanke på den egna hälsan
Attityd till farliga kemiska ämnen i varor	.325	.312	.297
Personligt ansvar (personlig norm) - de krav individen ställer på sig själv	.430	.427	.377
Subjektivt ansvar (subjektiv norm) -de förväntningar man upplever att andra personer har på individen	.382	.385	.269
Oro för påverkan på kommande generationer	.455	.420	.390
Oro för påverkan på alla levande organismer i naturen	.458	.485	.376
Oro för påverkan på den egna hälsan	.300	.260	.539

Samtliga värden i ovanstående tabell är signifikanta, $p < .000$

Tabellen visar medelvärden (m) för samtliga, för allmänheten, företagarna, experterna och politikerna. Frågan ”Har du hört talas om följande kemiska ämnen”? Ställdes.

Signifikansvärden visas (p), N=472. Svarsalternativ: Nej=1, Ja=2.

	m samtliga	m allmänhet	m företag	m experter	m politiker	p
Jag har hört talas om bromerade flamskyddsmedel	1,73	1,71	1,53	1,98	1,79	<.000
Jag har hört talas om ftalater	1,38	1,32	1,21	1,89	1,48	<.000
Jag har hört talas om triclosan	1,35	1,30	1,18	1,80	1,42	<.000
Jag har hört talas om perfluorerade ämnen	1,34	1,29	1,32	1,63	1,48	<.000

Personer med universitetsutbildning kände bättre till ftalater än personer med lägre utbildning (grundsk m=1,17, gymnasium m=1,26, universitet m=1,48, p<.000), bromerade framskyddsmedel (grundsk m=1, 56, gymnasium m=1,64, universitet m=1,81, p<.000) samt triclosan (grundsk m=1,19, gymn m=1,24, univ m=1,43, p<.000). Universitets- och gymnasieutbildade kände bättre till perfluorerade ämnen än personer med enbart grundskoleutbildning (grundsk m=1,19, gymn m=1,31, univ m=1,37, p=.032)

Nedan visar de symboler som de intervjuade fick ta ställning till. Kände de till symbolen eller ej. Frågan ”Känner du till nedanstående symboler?” ställdes. Svarsalternativ: Nej=1, Ja=2. Medelvärden (m) visas.

	m		m
	1,98		1,18
	1,82		1,97
	1,50		1,34
	1,27		1,19

Företagen kände i mindre utsträckning än de andra grupperna till miljömärket Svalan (Bra Miljöval) (allm m=1,81, företag m=1,71, experter m=1,93, politiker m=1,91, p=.026).

Företagen och allmänheten kände i mindre utsträckning till rättvisemärket (allm m=1,46, företag m=1,35, experter m=1,80, politiker m=1,67, p<.000) samt TCO-märket (allm m=1,21, företag m=1,12, experter m=1,65, politiker m=1,45, p<.000).

Experterna kände i högre grad till FSC-märket (allm m=1,13, företag m=1,20, experter m=1,46, pol m=1,27, p<.000). EU-blomman var mest känd för experter och politiker (allm m=1,30, företag m=1,32, experter m=1,57, politiker m=1,45, p=.002) samt symbolen för ekologiskt jordbruk (allm m=1,18, företag m=1,09, experter m=1,34, politiker m=1,24, p=.016).

Kvinnor kände bättre än män till rättvisemärkningen (kvinnor m=1,54, män m=1,43, p=.022). *Män* kände bättre än kvinnor till TCO-märkningen 1,20, 1,34, p=.001). *Kvinnor* kände bättre än män till symbolen för ekologiskt jordbruk (kvinnor m=1,24, män m=1,14, p=.011).

Yngre kände bättre till Bra Miljöval än äldre (under 45 år m=1,87, över 45 år m=1,78, p=.013) samt rättvisemärket (under 45 år m=1,58, över 45 år m=1,42, p<.000).

Personer med *högre utbildning* kände bättre till Bra Miljöval än personer med lägre utbildning (grund m=1,67, gymn m=1,82, univ m=1,85, p=.007), rättvisemärket (grund m=1,33, gymn m=1,40, univ m=1,58, p<.000), TCO-märket (grund m=1,17, gymn m=1,18, univ m=1,33, p=.002).

De som *inte har barn* känner bättre till EU-symbolen (ej barn m=1,41, barn m=1,31, p=.025).

Vilja/handlingsbenägenhet – beteende, allmänhet:**Bilaga 11**

Nedan visas resultatet (m) av svaren på frågan ”Hur tycker du att du kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper?” Medelvärden visas (m). N=356.

	m
Jag kan påverka genom att köpa miljömärkta varor	3,56
Jag kan ställa krav på dem som säljer varan	2,90
Jag kan ställa krav på dem som producerar varan	2,78
Jag kan påverka genom att delta i politiska beslut	2,22
Jag kan påverka genom en intresseorganisation	2,16
Jag kan påverka genom mitt arbete	1,84

Kvinnor tyckte att de i högre grad än män kunde påverka genom att köpa miljömärkta varor (kvinnor m=3,67, män m=3,42, p=.001).

Personer som var *äldre än 45 år* tyckte att de i högre grad kunde ställa krav på dem som säljer varan (över 45 år m=3,03, under 45 år m=2,79, p=.020) och på dem som producerar varan (över 45 år m=2,96, under 45 år m=2,62, p=.004).

Utbildning: ingen skillnad

De som *har barn* kunde i högre grad ställa krav på dem som säljer varan än de som inte har barn (har barn m=3,02, ej barn m=2,70, p=.003) samt på dem som producerar varan (har barn m=2,91, ej barn m=2,56, p=.004).

Nedan visas svaren på frågan ”Vad gör du idag som konsument för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper?” Medelvärden (m) visas.

Svarsalternativ: 1=instämmer inte alls, 2=instämmer något, 3=instämmer i stort sett, 4=instämmer helt. N=356.

	m
Jag är noga med att de varor jag köper är skonsamma för hälsan	3,01
Jag är noga med att de varor jag köper är skonsamma för miljön	2,76
Jag köper ofta miljömärkta varor	2,66
Jag köper en miljömärkt vara även om den kostar 10 % mer	2,59
Jag läser alltid innehållsförteckningen och tar sedan ställning till om jag ska köpa varan	2,59
Om en vara innehåller kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte	2,14
Jag köper ofta rättvisemärkta varor	2,05
Jag köper ofta lokalt producerade varor	2,01
Jag frågar ofta efter miljömärkta varor i butiken	1,78
Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor	1,65
Jag frågar ofta i butiken efter var varan är tillverkad	1,42

Kvinnor var mer noga med att de varor de köper är skonsamma för miljön (kvinnor $m=2,84$, män $m=2,64$, $p=.018$) och för hälsan (kvinnor $m=3,10$, män $m=2,89$, $p=.014$). *Kvinnor* läser också oftare innehållsförteckningen för att sedan ta ställning till om de ska köpa varan eller ej (kvinnor $m=2,70$, män $m=2,47$, $p=.025$). *Kvinnor* frågar oftare än män efter var varan är tillverkad (kvinnor $m=1,48$, män $m=1,34$, $p=.059$ detta resultat är en tendens, ej signifikant). *Kvinnor* frågar oftare efter miljömärkta varor i butiken (kvinnor $m=1,88$, män $m=1,62$, $p=.009$). *Kvinnor* köper också oftare miljömärkta varor (kvinnor $m=2,77$, män $m=2,50$, $p=.005$). *Kvinnor* köper oftare rättvisemärkta varor (kvinnor $m=2,19$, män $m=1,87$, $p=.002$). På påståendet ”Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor” hade *kvinnorna* ett medelvärde på $m=1,54$ och männen $m=1,81$, $p=.008$).

Personer över 45 år var mer noga med att de varor de köper är skonsamma för miljön (över 45 år $m=2,92$, under 45 år $m=2,60$, $p<.000$) och för hälsan (över 45 år $m=3,21$, under 45 år $m=2,82$, $p<.000$). *Äldre* läser också oftare innehållsförteckningen för att sedan ta ställning till om de ska köpa varan eller ej (över 45 år $m=2,88$, under 45 år $m=2,32$, $p<.000$). *Äldre* personer anser att om en vara innehåller kemiska ämnen som de inte känner igen så köper de den inte (över 45 år $m=2,49$, under 45 år $m=1,83$, $p<.000$). *Äldre* frågar oftare i butiken efter var varan är tillverkad (över 45 år $m=1,52$, under 45 år $m=1,33$, $p=.006$). *Äldre* köper oftare än yngre lokalt producerade varor (över 45 år $m=2,14$, under 45 år $m=1,89$, $p=.010$). *Äldre* köper oftare rättvisemärkta varor (över 45 år $m=2,17$, under 45 år $m=1,95$, $p=.033$).

Lägre utbildade ansåg att om en vara innehåller kemiska ämnen som de inte känner igen så köper de den inte (grundskola $m=2,23$, gymnasium $m=2,36$, universitet $m=2,04$, $p=.049$).

Personer som *har barn* var mer noga med att köpa varor som är skonsamma mot miljön (har barn $m=2,84$, ej barn $m=2,63$, $p=.015$) och hälsan (har barn $m=3,10$, ej barn $m=2,86$, $p=.004$). Personer som *har barn* frågar oftare efter var varan är tillverkad (har barn $m=1,51$, ej barn $m=1,28$, $p=.002$). Personer *med barn* frågar oftare efter miljömärkta varor i butiken (har barn $m=1,86$, ej barn $m=1,64$, $p=.041$). På påståendet ”Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor” hade de som *har barn* ett medelvärde på 1,55, och de som inte har barn $m=1,83$, $p=.005$).

Samband mellan vilja/hur man själv kan bidra och beteende allmänheten $r=.419$, $p<.000$, mellan attityd till att minska farliga kemiska ämnen i varor och vilja $r=.279$, $p<.000$, personligt ansvar (ansvar för att köpa varor fria från farliga kemiska ämnen samt jag själv har stort ansvar) och vilja/bidra $r=.323$, $p<.000$, konventionellt ansvar (vad andra förväntar sig, jag vill uppfattas som) och vilja/bidra $r=.269$, $p<.000$, oro för framtida generationer, miljö, hälsa samt osäkerhet och vilja/hur man själv kan bidra $r=.285$, oro och beteende $r=.443$.

Nedan visas resultatet av svaren på frågan Hur tycker du att du i din yrkesroll kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor ditt företag säljer? Medelvärden visas (m). N=36.

	m
Jag kan medverka till att mitt företag upphandlar och köper in miljömärkta varor	2,79
Jag kan ställa krav på mina leverantörer	2,59
Jag kan medverka till att företagets inköp av lokalt producerade varor ökar	2,21
Jag kan informera om problemen med kemiska ämnen i varor	1,80
Jag kan påverka politiska beslut som tas om användning av kemiska ämnen i varor	1,50

Företagarna fick svara på frågan ”Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor ditt företag säljer”?

Nedan visas svaren på frågan ”Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor ditt företag säljer”? Medelvärden (m) visas. N=36. Svartalernativ 1=instämmer inte alls, 2=instämmer något, 3=instämmer i stort sett, 4=instämmer helt.

	m
Jag är noga med att de varor mitt företag säljer är skonsamma för hälsan	2,52
Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor	2,45
Jag anstränger mig för att mina kunder ska få veta vad som finns i de varor vi säljer	2,45
Jag är noga med att de varor mitt företag säljer är skonsamma för miljön	2,42
Jag arbetar för att de varor vi säljer som kommer från andra länder ska tillverkas under bra miljömässiga och sociala förhållanden	2,30
Jag tar alltid reda på vad varan innehåller innan vi tar in varan i vårt sortiment	2,30
Om en vara innehåller kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte	2,09
Jag köper ofta lokalt producerade varor	1,68
Jag informerar allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden kemiska ämnen i varor	1,55
Jag arbetar för strängare lagar för de aktörer som använder kemiska ämnen i varor	1,42
Jag samarbetar med forskare för att minska kemiska ämnen i varor	1,15
Jag samarbetar ofta med andra företag för att minska kemiska ämnen i varor	1,12
Jag samverkar med olika myndigheter för att minska kemiska ämnen i varor	1,09

Vilja/handlingsbenägenhet – beteende, experter:**Bilaga 13**

Experterna fick svara på frågan: Hur tycker du att du, i din yrkesroll, kan bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper? Medelvärden visas. N=46.

	m
Jag kan ställa krav på dem som producerar varan	2,69
Jag kan ställa krav på dem som säljer varan	2,69
Jag kan informera allmänheten om problemen med kemiska ämnen i varor	2,43
Jag kan genom mitt arbete påverka de politiska beslut som tas om användning av kemiska ämnen i varor	2,30
Jag kan genom mitt arbete påverka industrin som tillverkar kemiska ämnen	2,09
Jag kan medverka till att underlätta inköp av miljömärkta varor för privatkonsumenter	1,85
Jag kan medverka till att underlätta inköp av lokalt producerade varor för privatkonsumenter	1,72

Experterna fick svara på frågan: ”Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”?

Nedan visas svaren på frågan ” Vad gör du idag i din yrkesroll för att bidra till att minska användningen av farliga kemiska ämnen i de varor du köper”? Medelvärden (m) visas. N=46. Svarsalternativ 1=instämmer inte alls, 2=instämmer något, 3=instämmer i stort sett, 4=instämmer helt.

	M
Jag tar alltid reda på vad varan innehåller innan jag köper varan	2,41
Om en vara innehåller farliga kemiska ämnen som jag inte känner igen så köper jag den inte	2,36
Jag arbetar för att ta fram ny kunskap om kemiska ämnen och deras användning	2,13
Jag köper ofta lokalt producerade varor	2,13
Jag informerar allmänheten om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor	2,11
Jag arbetar för att de varor privatkonsumenter köper är skonsamma för miljön	1,93
Jag arbetar för att de varor privatkonsumenter köper är skonsamma för hälsan	1,91
Jag samarbetar med olika myndigheter för att farliga minska kemiska ämnen i varor	1,91
Jag arbetar för strängare lagar för de aktörer som använder farliga kemiska ämnen i varor	1,89
Jag samarbetar med forskare för att minska farliga kemiska ämnen i varor	1,80
Jag informerar företag om vilka problem som finns med den ökande mängden farliga kemiska ämnen i varor	1,78
Jag gör ingenting för att minska farliga kemiska ämnen i varor	1,57

ISSN: 1653-9168